

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

კახაბერ ციმინტია

**ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი
რეგულირება
(ეკონომიკური უსაფრთხოების ასპექტები)**

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

თბილისი 2009

უაკ (UDC) 338.246.025

ც - 623

წარმოდგენილი ნაშრომი ეძღვნება ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების კონკრეტული ასპექტის - ეკონომიკური უსაფრთხოების პრობლემების შესწავლას. მასში თანმიმდევრულადაა განხილული ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების არსი, მიზეზები, მიზნები და ფუნქციები; ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების გენეზისი და ძირითადი კონცეფციური მიდგომები. გაანალიზებულია ეროვნული უსაფრთხოების მახასიათებლები, მასში ეკონომიკური უსაფრთხოების ადგილი და როლი; ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმები და ინდიკატორები; საქართველოში ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრები.

რედაქტორი: საქართველოს სოფლის მეურნეობის და ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიების აკადემიკოსი, ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, სდასუ-ს სრული პროფესორი ნოდარ ჭითანავა

რეცენზენტები: საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის დეპარტამენტის უფროსი. ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, სტუ სრული პროფესორი ვეპენი ბარათაშვილი

ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი ღემნა კვარაცხელია

ISBN 978-9941-0-1104-7

© კახაბერ ციმინტია, 2009 წელი

SOKHUMI STATE UNIVERSITY

KAKHABER TSIMINTIA

**STATE REGULATION OF
ECONOMY
(ASPEQTS OF ECONOMIC SECURITY)**

**Sokhumi State University Publishing house
Tbilisi 2009**

This work is dedicated to the specific aspect of state regulation of economy – study of the issue of economic security. It considers the substance of state regulation of economy, its reasons, goals and functions; genesis of state regulation of the economy and key conceptual approaches. It analyses the characteristics of national security, place and role of economic security therein; criteria and indicators of economic security; parameters of economic security in Georgia.

Editor: Academician of Georgian Academy of Agriculture and Georgian Academy of Economic Sciences, doctor of economic sciences, Full Professor, Georgian David Aghmashenebeli State University, **Nodar Chitanava**

Reviewers: Head of Department of Economics and Business Management of Georgian technical university, doctor of economic sciences, Full Professor, GTU, **Evgeni Baratashvili**

Doctor of economic sciences, Associated Professor, Sokhumi University, **Demna Kvaratskhelia**.

ISBN 978-9941-0-1104-7

© Kakhaber Tsimintia, 2009

შინაარსი

რედაქტორისაგან	8
თავი I. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები	11
1.1. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების არსი, მიზეზები, მიზნები და ფუნქციები	11
1.2. ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ტრანსფორმაცია	24
1.3. კონცეფციური მიდგომები ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის საკითხებზე	36
თავი II. ეკონომიკური უსაფრთხოება ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების სისტემაში	58
2.1. ეროვნული უსაფრთხოების ძირითადი მახასიათებლები	58
2.2. ეკონომიკური უსაფრთხოების ადგილი და როლი ეროვნული უსაფრთხოების სისტემაში	66
2.3. ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმები და ინდიკატორები	75
თავი III. ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრები საქართველოში	92

3.1. ძირითადი ისტორიული გამოწვევები და ეკონომიკური მუქარები	92
3.2. მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები	99
3.3. სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები	107
3.4. ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები	111
3.5. სასურსათო უსაფრთხოების პარამეტრები საქართველოში	115
 რეზიუმე (ინგლისურ ენაზე)	127
 გამოყენებული ლიტერატურა	132
 ავტორის შესახებ	140

Contents

Editor's Foreword	8
Chapter I. Theoretical-methodological Principles of State Regulation of the Economy	11
1.1 Substance of State Regulation of Economy, Its Reasons, Goals and Functions	11
1.2 Transformation of State Intervention into Economy	24
1.3 Conceptual Approaches to the Issues of the Role of State in the Economy	36
Chapter II. Economic Security in the System of State Regulation of Economy	58
2.1 Key Characteristics of the National Security	58
2.2 Place and Role of Economic Security in the National Security System	66
2.3 Criteria and Indicators of Economic Security	75
Chapter III. Parameters of Economic Security in Georgia	92
3.1 Major Historical Challenges and Economic Threats	92
3.2 Indicators of Sustainable Economic Development Opportunity	99
3.3 Social Security Indicators	107
3.4 Financial Security Indicators	111
3.5 Parameters of Food Security in Georgia	115
Summary	127
List of References	132
About The Author	140

რედაქტორისაგან

თანამედროვე მსოფლიოში, განსაკუთრებით გლობალური ეკონომიკური კრიზისის ფონზე, მეცნიერებაში, პოლიტიკასა და პრაქტიკაში განსაკუთრებული ყურადღებითა და სიფრთხილით განიხილება კრიზისის მთავარი მიზეზ-ფაქტორები, პოლიტიკური, ეკონომიკური და ორგანიზაციულ-მმართველობითი სფეროს კონცეპტუალური და მეთოდოლოგიური საკითხები.

შეიძლება ითქვას, რომ კრიზისის გამომწვევე მრავალ მიზეზთა შორის, განსაკუთრებულ ინტერესს კვლავაც იწვევს ეკონომიკისა და სახელმწიფოს ურთიერთდამოკიდებულების ტრადიციული პრობლემა.

ცნობილია, რომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება საბაზრო ურთიერთობათა სისტემაში ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი რგოლია (მექანიზმია), რომლის საბაზრო პრინციპებთან (მექანიზმებთან) ოპტიმალურად შეხამების გარეშე, ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის, საბოლოოდ კი სოციალური მდგრადობის მიღწევა შეუძლებელია.

მსოფლიო პრაქტიკით მრავალგზის დამტკიცებული და აპრობირებული ეს პირობა თანამედროვე განვითარებულ ქვეყნებში იგნორირებულ იქნა ეკონომიკის ე.წ. ლიბერალიზაციის მოჭარბებულად მოხდენილი პარადიგმების გავლენით, საბაზრო მექანიზმების გაფეტიშებით. სამწუხაროდ, განვი-

თარებულმა ქვეყნებმა სათანადო დასკვნები ვერ გააკეთეს XX საუკუნის 20-იანი წლების მწარე გამოცდილებიდან („დიდი დეპრესია“).

აღსანიშნავია, რომ სოციალისტური ეკონომიკის საბაზრო პრინციპებზე გადასვლის პერიოდში ფაქტობრივად უარყვეს სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური ფუნქციები, რამაც მისი საზოგადოებრივ ურთიერთობათა სივრციდან ჩამოცილება განაპირობა. ეს მოვლენა განსაკუთრებული სიმწვავეით დაფიქსირდა საქართველოში, სადაც სახელმწიფომ ვერ შეძლო ეკსკლუზიური ეკონომიკური ფუნქციების შესრულებაც. ფაქტობრივად, ყალბად გაგებულ ლიბერალიზაციას ქვეყნის ეკონომიკური ინტერესები შეეწირა.

ასეთ ფონზე, მისასაღმებელია ახალგაზრდა მკვლევარის კახა ციმინტიას მონოგრაფიული ნაშრომის „ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება (ეკონომიკური უსაფრთხოების ასპექტები)“ საზოგადოებისთვის შემოთავაზება.

მონოგრაფიაში სისტემატიზებულია პრობლემის ირგვლივ ისტორიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე წარმოდგენილი შეხედულებანი, მათი ევოლუციური ასპექტები. სწორი თეორიული და მეთოდოლოგიური მიდგომებით განხილულია დაგროვილი გამოცდილება, ცალკეული პოზიციების შეჯერებით შემოთავაზებულია უაღრესად ანგარიშგასაწევი დასკვნები, რეკომენდაციები.

მონოგრაფიის ერთ-ერთ სიახლე-ღირსებად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი

რეგულირება, როგორც ასეთი, განხილულია ეკონომიკური უსაფრთხოების კონტექსტში, თანაც ჩვენი ქვეყნის მაგალითზე. ავტორი დამაჯერებელ ინფორმაციას იძლევა საქართველოს ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ტენდენციების, ისტორიული გამოწვევებისა და მუქარების, ეკონომიკური, სოციალური, ფინანსური, სასურსათო უსაფრთხოების, და ზოგადად უსაფრთხოების პარამეტრების (მანევრებელთა სისტემის) შესახებ.

მონოგრაფიას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს. იგი დაეხმარება აღნიშნული პრობლემებით დაინტერესებულ პირებს, სტუდენტ ახალგაზრდობას, მესაბამის სახელმწიფო სტრუქტურებს ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების ობიექტურად შეფასებისა და განვითარების პერსპექტივების სწორად განსაზღვრის საქმეში.

აქვე აღვნიშნავთ, რომ ახალგაზრდა მეცნიერი, არაერთი სერიოზული ნაშრომის ავტორი ბ-ნი კახა ამჯერად საზოგადოების წინაშე წარსდგა, როგორც თეორიულად და მეთოდოლოგიურად გამართლებული მიდგომებით, კვლევის თანამედროვე ხერხებით რთული (ინტეგრალური) პრობლემის მკვლევარი. წარმოდგენილ ნაშრომში ნათლად ჩანს ახალგაზრდა მკვლევარის საკუთარი ხელწერაც. მკითხველი ამაში თავად დარწმუნდება თუ გულდასმით გაეცნობა წინამდებარე ნაშრომს.

ნოდარ ჭითანავა

თავი 1. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძვლები

„ისტორიამ მოგვცა იმის ბევრი მაგალითი, რომ კარგი მთავრობა – ეს ფუფუნება არ არის, არამედ სასიცოცხლო აუცილებლობაა. ეფექტიანი სახელმწიფოს გარეშე მდგრადი ეკონომიკური და სოციალური განვითარება შეუძლებელია“

მსოფლიო ბანკი. ანგარიში მსოფლიო განვითარებაზე.

1997 წ.

„ნაკლებად უნდა კელოდოთ, რომ პრობლემებს მთავრობა გადაგვიწყვეტს.... იმიტომ, რომ სწორედ მთავრობაა ჩვენი მთავარი პრობლემა“.

რონალდ რეიგანი

1.1. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების არსი, მიზეზები, მიზნები და ფუნქციები

კაცობრიობის განვითარების ისტორია ადასტურებს, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების საფუძველს, ბაზისს ეკონომიკა წარმოადგენს. როგორც ცალკეული ეკონომიკური აგენტების, ასევე სახელმწიფოს ფუნქციონირება, მათი მონაწილეობა ეკო-

ნომიკურ პროცესებში, მეუდმივად იხვეწებოდა ამ პროცესების დონიდან და ხასიათიდან გამომდინარე. ამასთანავე, “სახელმწიფო ყოველთვის იყო, არის და იქნება ეკონომიკური სისტემის განუყოფელი ნაწილი, რომლის გარეშეც ვერცერთი ეკონომიკური სისტემა რაიმე ხელშესახებ წარმატებებს ვერ მიაღწევს” (კაკულია, რ. (2001) *სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი და ადგილი თანამედროვე ეპოქაში. შრომების კრებულში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა და განვითარების პრობლემები* (ტ. V.), თბილისი). ცხადია, რომ როგორც მთლიანად კაცობრიობის, ასევე ცალკეული სახელმწიფოების წინაშე განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ამოცანები განსხვავებულად იყო დიფერენცირებული. აქედან გამომდინარე, სახელმწიფოს ეკონომიკაში ჩარევის მიზნები, მეთოდები, ინსტრუმენტები და მექანიზმები განსხვავებული იყო სახელმწიფოს როლისა და ფუნქციების ცვლილების კვალობაზე, რომელიც თავის მხრივ დამოკიდებული იყო სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონეზე, მსოფლიოში და თვით კონკრეტულ ქვეყანაში მიმდინარე სოციალურ-ეკონომიკურ მოვლენებზე, მათში ცალკეული სახელმწიფოს როლზე.

ყველაზე ფართო გაგებით რეგულირება მართვის ერთ-ერთ ფუნქციად განიხილება და რეგულირების ობიექტზე, უპირატესად არაპირდაპირი ხასიათის მიზანმიმართულ ზემოქმედებას გულისხმობს (სიტყვასიტყვით რეგულირება რისამე გარკვეული წესით წარმართვას, მოწესრიგებას ნიშნავს (ჭაბაშვილი, მ. (1973). *უცხო სიტყვათა ლექსიკონი*. თბილისი, გამ. განათ-

ლება). ეკონომიკურ ლიტერატურაში ყველაზე ხშირად ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების განსაზღვრისადმი შემდეგ მიდგომებს ვხვდებით: პირველი. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება ესაა სახელმწიფოს ზემოქმედება სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობასა და საბაზრო კონიუნქტურაზე, საბაზრო მექანიზმის ფუნქციონირებისთვის ნორმალური პირობების უზრუნველყოფის, ეკოლოგიური და სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის მიზნით.

მეორე. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება წარმოადგენს საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და მაკონტროლებელი ხასიათის ტიპური ღონისძიებების სისტემას, განხორციელებულს სახელმწიფო დაწესებულებებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ, არსებული სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის სტაბილიზაციისა და ცვალებადი პირობებისადმი მისადაგების მიზნით.

მესამე. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება სახელმწიფო სტრუქტურებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ განხორციელებული საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და მაკონტროლებელი ხასიათის ღონისძიებათა სისტემაა, რომელიც მიმართულია ეროვნული ეკონომიკის ეფექტიანი ფუნქციონირების, ეკონომიკური და სოციალური განვითარების სტრატეგიული ინტერესების მიღწევისაკენ (Петров, А. (1999) Государственное регулирование экономики. Ч. I. ст. 28. СПб).

ჩვენი აზრით, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება სახელმწიფო სტრუქტურებისა და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების მიერ ეკონომიკური სისტემის ეფექტიანი, სტაბილური და სამართლიანი ფუნქციონირებისაკენ, ქვეყნის ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარებისაკენ მიზანმიმართულ ზემოქმედებათა კომპლექსია.

აღსანიშნავია, რომ წარმოდგენილი განმარტებით, და საერთოდ, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება და სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკა იდენტური შინაარსის მატარებელ ცნებებად გვევლინება. ამასთანავე, სახელმწიფოს განვითარების ცალკეულ ეტაპზე აღნიშნული მიზნების უფრო კონკრეტული კლასიფიკაციაც არის მიღებული. კერძოდ, ქართულ ეკონომიკურ მეცნიერებაში მიღებული მიდგომით ეკონომიკური პოლიტიკა გარდამავალი პერიოდის საწყის ეტაპზე, ეროვნული საბაზრო ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების მიზანს ემსახურება და ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების საყოველთაოდ აღიარებული პრინციპებიდან, ეკონომიკის განვითარების კანონზომიერებებიდან, მართვის ცენტრალიზაციისა და დეცენტრალიზაციის ოპტიმალური შეხამებიდან გამომდინარე ითვალისწინებს საზოგადოების მრავალფეროვან ინტერესებს. რის საფუძველზეც განსაზღვრავს მიზნის მიღწევის საშუალებებს, მათი მოქმედების საზღვრებს, ეტაპებს, კონკრეტულ სამეურნეო მექანიზმს. მიმდინარე პროცესების ყოველმხრივი ანალიზის საფუძველზე ოპერატიულად

ახორციელებს უკვე შემუშავებულ ღონისძიებათა სისტემაში საჭირო კორექტივებს (ჭითანავა, ნ. (1999) *გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. II ნაწილი. გვ. 18. თბილისი*).

როგორც ცნობილია სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის სრული გამორიცხვის პირობებში ცალკე აღებული საბაზრო მექანიზმის ეფექტიანი ფუნქციონირება შეუძლებელია და იგი თეორიული მოდელის, იდეალური მდგომარეობის განხილვის მაგალითად თუ გამოდგება ქრესტომათიულ ლიტერატურაში. სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების განვლილმა პერიოდმა დაადასტურა, რომ თავისუფალი კონკურენცია პრაქტიკაში გამონაკლისს უფრო მიეკუთვნება და ეკონომიკისათვის ბაზრის არასრულყოფილი კონკურენციის სტრუქტურები უფრო მეტადაა დამახასიათებელი. ამის გამო ძირითად მიზეზთა შორის, რომლის გამოც სახელმწიფო მუდმივად უნდა ჩაერიოს საბაზრო მექანიზმის ფუნქციონირებაში მიღებულია ისეთი მდგომარეობის განხილვა, როდესაც ბაზარს რესურსების ეფექტიანი განაწილებისათვის ძალა არ შესწევს (ბაზრის ფიასკო). იგი შემდეგ ოთხ სიტუაციას გულისხმობს:

- 1) მონოპოლია;
- 2) არასრულყოფილი (ასიმეტრიული) ინფორმაცია;
- 3) გარე ეფექტები;
- 4) საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოების აუცილებლობა (Нуреев, Р. (2001). *Курс микроэкономики. см. 432. М.,).*

ცხადია, მსგავსი მიდგომა ბოლომდე ვერ ასახავს სახელმწიფოსა და ბაზრის როგორც ცივილიზებული ეკონომიკური სისტემის ობიექტურად აუცილებელ ელემენტთა მნიშვნელობას, აკნინებს სახელმწიფოს როლს, ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების ფუნქციას. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ სპეციალურ ლიტერატურაში ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ობიექტური მიზეზები უფრო ფართო მასშტაბებითაც. არის წარმოდგენილი და შემდეგნაირადაა კლასიფიცირებული: 1) ეკონომიკის ეფექტიანი განვითარების შეუძლებლობა მისი ტერიტორიული სიერცის განსაზღვრის გარეშე;

2) მუდმივი კელაეწარმოებისა და ქვეყნის განვითარების ძირითადი მიზნებისა და მთელი მოსახლეობის გრძელვადიანი ინტერესების გამსაზღვრელი ეკონომიკური გარემოს მხარდაჭერის აუცილებლობა;

3) საზოგადოების კონსოლიდაციის მიზნით ქვეყნის ეკონომიკურ ინტერესთა ბალანსის ფორმირება-მხარდაჭერა;

4) ინსტიტუციური მიზანმიმართულობა და კელაეწარმოების ფაზებს შორის წარმოქმნილი დისპროპორციის კორექტირება;

5) განვითარების მსოფლიო ტენდენციების გათვალისწინებით ბაზარზე ეკონომიკური ურთიერთქმედების აუცილებელი საკომუნიკაციო და საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის მხარდაჭერა. რაც არა მარტო სახელმწიფოებრივ რეგულირებას, არამედ რამდენიმე ქვეყნის შეთანხმებულ მოქმედებას მოითხოვს

(Петров ,А.(1999) Государственное регулирование экономики. Ч. I. ст. 13-14. СПб).

ჩვენი აზრით, უმნიშვნელოვანეს მიზეზს, რომლის გამოც სახელმწიფომ აქტიური როლი უნდა შეასრულოს ეკონომიკაში, განსაკუთრებით კი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, რომელთა განვითარების პარამეტრებიც ვერ პასუხობს თანამედროვე მოთხოვნებს, ეროვნული და ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფისა და მდგრადი განვითარების პრობლემაა, რომელთა გადაწყვეტაც მხოლოდ საბაზრო მექანიზმების საშუალებით წარმოუდგენელია. სწორედ აღნიშნული მიმართულებითაა დღეისთვის ორიენტირებული როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკა, ამ პოლიტიკის განხორციელების ბერკეტები. ასევე ცხადია, რომ მაკროეკონომიკური სტაბილურობის უზრუნველყოფის თვალსაზრისით საბაზრო სისტემის მექანიზმები ბოლომდე ეფექტიანი არ არის და მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენებმა ნებისმიერ მომენტში შეიძლება დაბრკოლება შეუქმნას ამ მექანიზმს. მითუმეტეს, რომ საბაზრო მექანიზმი მთელს თავის სიკეთეს კონკურენტულ ბრძოლაში გამარჯვებულისთვის იმეტებს და მის საფუძველში არ შეიმჩნევა მყარი ტენდენციები მოსახლეობის სოციალური გარანტიების უზრუნველყოფისაკენ. ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის აუცილებლობლობის განმსაზღვრელ მიზეზთა შორის ასევე მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს მხოლოდ საბაზრო ეკონომიკის მექანიზმით

ფუნდამენტური მეცნიერული გამოკვლევების, სამეცნიერო-კვლევითი სამუშაოების, ეკონომიკური პროგრესისთვის აუცილებელი და მისაღები დამუშავებების განხორციელების შეუძლებლობა. XX საუკუნის დასასრულსა და XXI საუკუნის დასაწყისისთვის ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მიზეზთა შორის ეკოლოგიური და პლანეტარული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის არგუმენტებმაც მყარად დაიმკვიდრა ადგილი.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ყველაზე ფართოდ გაერცელებულია ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების მიზნების გლობალურ, უმაღლეს და გენერალურ მიზნებად კლასიფიკაცია. გლობალურ დონეზე მიღებულია ეროვნული ეკონომიკის უზენაესი მიზნის პერსონიფიცილება და ამ მიზნად საზოგადოების მაქსიმალური კეთილდღეობის უზრუნველყოფაა დასახული. ამასთანავე, მიუხედავად იმისა, რომ რიგი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლების გამოყენებით შესაძლებელია გარკვეულ ეტაპზე ან ცალკეული ქვეყნების მიხედვით მისი შედარება, მაინც ითვლება, რომ მაქსიმალური კეთილდღეობა ტრანსცენდენტური ბუნებისაა, რომლის რაოდენობრივი გათვლა მხოლოდ პირობითად შეიძლება.

რაც შეეხება უმაღლეს მიზანს, იგი თავის ასახვას სახელმწიფოს ეკონომიკურ ფუნქციებში პოულობს და მისი მიღწევა საზოგადოების მაქსიმალური კეთილდღეობის უზრუნველყოფის საშუალებას წარმოადგენს. მიღებულია, რომ ეკონომიკის

- სახელმწიფოებრივი რეგულირების მიზნებად განი-
საზღვროს შემდეგი: 1) ეკონომიკური ზრდა;
2) საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკური სტა-
ბილურობა;
3) მაკროეკონომიკური დაბალანსებულობა;
4) შიგა და საგარეო უსაფრთხოება;
5) ეკონომიკის სოციალური ორიენტირებულობა
(Петров, А. (1999) Государственное регулирование
экономики. Ч. I. ст. 33-34. СПб).

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოს ეკო-
ნომიკური ფუნქციები მრავალფეროვანია და დინამი-
კური ხასიათისაა, მათი დიფერენციაცია გარკვეული
მიდგომებით მაინცაა შესაძლებელი. სახელმწიფოს
ეკონომიკური ფუნქციების ყველაზე ფართოდ გაერ-
ცელებული და ქრესტომათიული ხასიათის კლასი-
ფიკაცია პ. სამუელსონსა და ვ. ნორდჰაუსს
ეკუთვნის და იგი ეფექტიანობას, სამართლიანობასა
და სტაბილურობას მოიცავს (Самуельсон, П.,
Нордхаус, В. (1997). Экономика. ст. 799. М., Бином-
КноРус). ასევე ცნობილია ამავე მეცნიერების მიერ
სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციების უფრო
ვრცელი კლასიფიკაცია:

- 1) საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებისათვის
სამართლებრივი ბაზისა და საზოგადოებრივი ატ-
მოსფეროს უზრუნველყოფა;
- 2) კონკურენციის დაცვა;
- 3) შემოსავლებისა და სიმდიდრის განაწილება;
- 4) რესურსების განაწილება ეროვნული პროდუქტის
სტრუქტურის შეცვლის მიზნით;

- 5) მაკროეკონომიკური სტაბილიზაცია, ანუ ინფლაციისა და დასაქმების კონტროლი;
- 6) სახელმწიფო სექტორის ფუნქციონირება;
- 7) ეკონომიკური პროგრამირება და პროგნოზირება.

ასევე ფართოდაა გავრცელებული სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციების შემდეგნაირად წარმოდგენაც: 1) საბაზრო სისტემის ეფექტიანი ფუნქციონირების ხელშემწყობი სამართლებრივი ბაზისა და საზოგადოებრივი ატმოსფეროს უზრუნველყოფა;

2) კონკურენციის დაცვა;

3) შემოსავლებისა და სიმდიდრის გადანაწილება;

4) ეროვნული პროდუქტის სტრუქტურის შეცვლის მიზნით რესურსების გადანაწილება;

5) ეკონომიკის სტაბილიზაცია, ანუ დასაქმებისა და ინფლაციის კონტროლი (*მაკონელი, კ., ბრიუ, ს. (1993) ეკონომიკისი. ნაწ. I. გვ. 196-197. თბილისი, „საქროფგამი“*).

უნდა აღინიშნოს, რომ პოსტსოციალისტური ქვეყნების ლიტერატურაში სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციები უფრო ფართოდ და გაშლილადაა წარმოდგენილი. კერძოდ: 1) ქვეყნის ეკონომიკური და ეროვნული უსაფრთხოების, ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა;

2) საკანონმდებლო-მარეგულირებელი ფუნქცია. დაკავშირებული ეკონომიკურ სფეროში საკანონმდებლო ბაზის შექმნასთან, საკუთრებაზე, სამეწარმეო საქმიანობაზე, მომხმარებლის უფლებების დაცვაზე კანონისა და ეროვნული ეკონომიკის ფუნქციონირებისათვის ნორმალური პირობებისა და თითოეული ინდივიდის სამეურნეო-შრომით საქმიანობაში თანას-

წორი მონაწილეობის უზრუნველყოფი სხვა სამართლებრივი ნორმების მიღება;

3) სტაბილიზაციის ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს საბაზრო გარემოზე ზემოქმედებით მყარი ხასიათის პირობების ფორმირებას. ეკონომიკაში კრიზისული მოვლენების დაძლევის, წარმოების დაცემის აღმოფხვრის, ინფლაციისა და უმუშევრობის დონის შემცირების, ეროვნული ეკონომიკის დაბალანსებული სტრუქტურის მხარდაჭერის მიზნით;

4) ეროვნული ეკონომიკის სამეურნეო სუბიექტების ეფექტიანი ფუნქციონირების მიზნით საბაზრო და სახელმწიფოებრივი სტრუქტურების ურთიერთქმედების კოორდინაციის ფუნქცია;

5) ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში კონკურენციის სტიმულირებისა და დაცვის ფუნქცია;

6) სოციალური მიზანმიმართულების ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს წარმოებისა და მოხმარების სოციალურ ორიენტაციას, სოციალური სტანდარტების, მოსახლეობის სოციალური გარანტიების სისტემის და ა.შ. შემუშავებას;

7) მიზნის მიმართულების განსაზღვრის ფუნქცია. იგი გულისხმობს ეროვნული ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიის შემუშავებასა და დასაბუთებას, ეროვნული პროგნოზირების, ინდიკატური დაგეგმვის და ეკონომიკური პროგნოზირების სისტემის ფორმირების ჩათვლით;

8) გამანაწილებელი (ალოკაციური) ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს რესურსების განაწილების კო-

რექტირებას ეროვნული პროდუქტის სტრუქტურის შეცვლის მიზნით;

9) მაკონტროლებელი ფუნქცია, დაკავშირებული კანონების, მთავრობის დადგენილებების, სახელმწიფო სტანდარტების შესრულებაზე კონტროლთან;

10) მმართველობითი ფუნქცია, დაკავშირებული სახელმწიფო საკუთრების ობიექტების (წილობრივი მონაწილეობის ობიექტების ჩათვლით) მართვის სისტემის შემუშავებასთან;

11) საინფორმაციო ფუნქცია, რომელიც გულისხმობს ყველა ეკონომიკური სუბიექტისთვის ინფორმაციული რესურსებისადმი თანაბარი მიღწევის უზრუნველყოფას;

12) ეკონომიკური საქმიანობის უარყოფითი ხასიათის დროებითი (ექსტერნალური) შედეგების (ეფექტების) შეჩერება ან აღმოფხვრა (*Tempor., () cm;23*].

ქართულ სამეცნიერო-ეკონომიკურ ლიტერატურაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის შესახებ არსებულ მოსაზრებათა შორის, ჩვენი აზრით, ფრიად საყურადღებოა პროფესორ რ. კაკულიას მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოს ეკონომიკის გაძღოლის უზრუნველსაყოფად კონკრეტულად შემდეგი ფუნქციები გააჩნია: სტაბილიზაციის, გამანაწილებელი და ალოკაციური ფუნქციები (*კაკულია, რ. (2003) საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემები. გვ.189. თბილისი*). ასევე ცნობილია მოსაზრება, რომლის მიხედვითაც

სახელმწიფოს ფუნქციები ეკონომიკაში შემდეგნაირადაა დიფერენცირებული:

I. მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევა და დაცვა.

II. ეკონომიკის სტრატეგიული განვითარების მიმართულებებისა და სტრუქტურული პოლიტიკის განსაზღვრა.

III. საბაზრო ეკონომიკის ფუნქციონირებისთვის სამართლებრივი სივრცის შექმნა. IV. კერძო მეწარმეობის განვითარებისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა.

V. სამეურნეო პროცესების მართვის დებიუროკრატიზება და ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის შემუშავება.

VI. მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილის სოციალური დაცვა (*მექეაბიშვილი, ე. () სახელმწიფო და ეკონომიკა, გვ. 40-45. თბილისი*).

ამგეარად, როგორც ვხედავთ სახელმწიფოს ძირითად ფუნქციებს მიეკუთვნება:

I. საბაზრო ეკონომიკის ნორმალური ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი საკანონმდებლო-ნორმატიული ბაზის შემუშავება.

II. ქვეყნის ეროვნულ-ეკონომიკური უსაფრთხოების, ეროვნული მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა.

III. სტაბილიზაცია და წონასწორული ეკონომიკური ზრდა.

1.2. ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის ტრანსფორმაცია

სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი, საზოგადოების განვითარების კვალობაზე მნიშვნელოვანი (კვლილებებით ხასიათდებოდა, იგი მუდმივად იყო ცალკეული ეპოქისთვის დამახასიათებელი სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პროცესების ადეკვატური, მისი არსენალი მუდმივად ივსებოდა ახალი მეთოდებით, ინსტრუმენტებითა და მექანიზმებით.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღიარებულია კაცობრიობის პროგრესის, საზოგადოებრივი განვითარების ინდუსტრიამდელ, ინდუსტრიულ და პოსტინდუსტრიულ სტადიებად დიფერენცირება. კერძოდ, ინდუსტრიამდელი სტადია მოიცავს ნეოლითს (ძვ.წ.ად. 10-5 ათასი წწ), ენეოლითს (ძვ.წ.ად. 4-2 ათასი წწ), ანტიკურ (ძვ.წ.ად. VII ს-დან ახ.წ.ად. V ს-მდე) და შუა საუკუნეების (ახ.წ.ად. V-XIV სს) ეპოქებს. ინდუსტრიული სტადიის ჩამოყალიბება სამრეწველო რევოლუციას უკავშირდება და XVIII ს-დან XX ს-ის 70-იან წლებამდე პერიოდს გულისხმობს. აღნიშნულის შემდგომ თანდათან ყალიბდება პოსტინდუსტრიული ცივილიზაცია (*ბასილია, თ., სილვაგაძე, ა., ჩიკვაიძე, თ. (2001) პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. გვ. 21. თბილისი*). ცხადია, თითოეული სტადია ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის განსხვავებული მასშტაბებით, მეთოდებითა და პრინციპებით

ხასიათდებოდა, რასაც სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესთა შინაარსი, განვითარების პარამეტრები, გაბატონებული კლასების ინტერესები, მსოფლიო ეკონომიკურ მოვლენებში კონკრეტული ქვეყნის მონაწილეობის ხარისხი განაპირობებდა. აღსანიშნავია, რომ ინდუსტრიამდელი პერიოდის ეკონომიკური პროცესების მასშტაბები და ხასიათი მათში სახელმწიფოს მხოლოდ ლოკალურ ჩარევას განაპირობებდა. როგორც ცნობილია, ამ ეპოქაში გაბატონებული მდგომარეობა ნატურალურ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას ეკავა, რის გამოც ინდივიდის ფუნქციონირება მიწასთან იყო დაკავშირებული. აღნიშნულ პერიოდში საზოგადოებრივი შრომის დანაწილების დაბალი დონე, წარმოების შეზღუდული ხასიათი, მისი მცირე მასშტაბები, გარე სამყაროსაგან იზოლირებული მდგომარეობა სახელმწიფოს წინაშე ეკონომიკურ პროცესებში აქტიური ჩარევის ამოცანას არ აყენებდა. წინა პლანზე წამოწეული იყო სახელმწიფოს (გაბატონებული ფენების) ინტერესები, რომელიც რიგ შემთხვევაში პიროვნების როლის, მიზნების მიმართ ანტაგონისტურ მდგომარეობაში მოდიოდა. ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკაში სოფლის მეურნეობის განმსაზღვრელი ხასიათი არც ერთ მათგანს არ აძლევდა შესაძლებლობას სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონით მნიშვნელოვნად გაესწრო სხვებისთვის. ამასთანავე, სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარების ტენდენციები ეკონომიკურ პროცესებში მის ჩარევას არ მოითხოვდა. ამ პერიოდისთვის სახელმ-

წიფო ეკონომიკაზე არსებით ზემოქმედებას არ ახდენდა, ამიტომაც ეკონომიკურ ლიტერატურაში აღნიშნული ეტაპი სახელმწიფოებრივ რეგულირებადელ ეტაპადაა ცნობილი. მხოლოდ საბაზრო ურთიერთობათა ჩასახვამ და ეკონომიკის განვითარებამ მოითხოვა სახელმწიფოს აქტიური ჩარევა ეკონომიკაში, ბაზრისა და სახელმწიფოს მიერ ეკონომიკური პროცესების წარმართვისას თითოეულის უპირატესობის სრული გამოყენება.

ინდუსტრიული სტადიის განმავლობაში განხორციელდა ხარისხობრივი ცვლილებები საწარმოო ძალთა განვითარებაში. კერძოდ, ბუნებრივი საწარმოო ძალები საზოგადოებრივით იცვლება. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მანუფაქტურული წარმოების ნაცვლად ასპარეზზე ქარხნული წარმოების გამოსვლას, რომელიც მნიშვნელოვნად ცვლის წარმოებით ურთიერთობათა შინაარსს. იცვლება შრომის ხასიათიც, რაც უპირველეს ყოვლისა, აგრარული შრომის ნაცვლად ინდუსტრიული შრომის გაბატონებაში აისახა. ამავდროულად, სამრეწველო რევოლუციის ზეგავლენით, არსებითი ცვლილებები ხორციელდება ინდივიდისა და სახელმწიფოს ურთიერთობებში. სულ უფრო ძლიერდება პირადი დამოუკიდებლობა, რაც განსაკუთრებულ ასახვას პოულობს იმაში, რომ საბაზრო ეკონომიკური სისტემის პირობებში, წარმოების საშუალებებისა და დოვლათის მითვისებისას, უკვე არსებითი მნიშვნელობა არ აქვს თუ ადამიანთა რომელ ჯგუფს ან ფენას მიეკუთვნება ინდივიდი. ამავდროულად,

ადამიანი ხდება ეკონომიკური პროცესების არა მხოლოდ მონაწილე, არამედ მიზანიც.

ეკონომიკური პროცესების მასშტაბების, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მისი როლის გაფართოების კვალობაზე, ეკონომიკაში ირიბ ჩარევასთან ერთად, სახელმწიფოები ახორციელებენ აღნიშნული პერიოდის უმნიშვნელოვანეს პროექტებს – სარკინიგზო მაგისტრალების, კავშირგაბმულობის ხაზების მშენებლობებს. სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობით ეყრებოდა საფუძველი საზოგადოებრივი წარმოების ინდუსტრიულ რელსებზე გადასვლას. ამავდროულად, ეკონომიკური კრიზისები, სოციალური კონფლიქტები ობიექტურად მოითხოვდა ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს ჩარევას. სწორედ ის ქვეყნები, რომლებმაც დროულად განსაზღვრეს სახელმწიფოს აღნიშნული ფუნქციები და შეძლეს მიმდინარე მოვლენებში სახელმწიფოს აქტიური და ეფექტიანი ჩართვა, შემდგომში კიდევაც გამოვიდნენ მსოფლიო პეგემონთა რანგში.

საბაზრო ურთიერთობათა ჩამოყალიბებისა და განვითარების კვალობაზე სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში მუდმივ ტრანსფორმაციას განიცდიდა. ცალკეულ პერიოდებში, როდესაც საბაზრო სტრუქტურები წარმატებით ართმევდნენ თავს ეკონომიკური პროცესების ეფექტიან წარმართვას, სახელმწიფო ჩარევა სუსტდებოდა, ხოლო საბაზრო სტრუქტურების ეფექტიანი ფუნქციონირების შესუსტების კვალობაზე, როდესაც ეკონომიკაში კრიზისული ან გარდამავალი ეტაპი დგებოდა, სახელმწიფო ზრდიდა

რეგულირების მასშტაბებს. ამასვე ადასტურებს XX საუკუნეში სოციალურ-ეკონომიკური პროცესებისა და მეცნიერების განვითარების დინამიკაც.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში გავრცელებული მოსაზრებით ინდუსტრიამდელი სტადიის პირობებში განვითარების უმთავრესი ფაქტორი იყო მიწა, ხოლო ინდუსტრიულისა – კაპიტალი (მაგ. *Нуреев, Р. (2001). Курс микроэкономики. ст. 54. М.*). რასაც ძნელია ბოლომდე დავეთანხმოთ. ჩვენი აზრით, ინდუსტრიული სტადიის XX საუკუნის პირველ ნახევრამდე განვითარების უმთავრეს ფაქტორად მართლაც კაპიტალი გვევლინებოდა, მაგრამ შემდგომ ეტაპზე მან ასპარეზი სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლს დაუთმო. ამ პერიოდისთვის სახელმწიფო განსაკუთრებული აქტიურობით ახორციელებს მიზანმიმართულ ზემოქმედებას საზოგადოების ეკონომიკური პროგრესის მამოძრავებელ ძალებზე, ახდენს ბაზრის ჩაყარდნებისა და განაწილების დეფექტების გამოსწორების ურთულესი ფუნქციების განხორციელებას და უკვე XX საუკუნის დასასრულისთვის ავლენს თავის პოტენციალს, როდესაც ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს აქტიური ჩარევის შედეგად რიგ ქვეყნებში იქმნება საფუძვლები პოსტინდუსტრიულ განვითარებაზე გადასასვლელად. ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს აქტიურმა ჩარევამ განაპირობა კიდევაც პოსტინდუსტრიული საზოგადოებისთვის წანამძღვრების ფორმირება, ნიადაგის მომზადება თვით სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის როგორც ხარისხობრივი, ასევე თვისებრივი

ცვლილებებისათვის. ამგვარად, თუ ნეოკლასიკურმა ეკონომიკურმა თეორიამ წარმოების ფაქტორებად შრომა, მიწა, კაპიტალი, სამეწარმეო უნარი დაახასიათა, XX საუკუნეში შექმნილი ობიექტური პირობები საფუძველი გახდა ეკონომიკურ თეორიაში სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის, როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და ამავედროულად სპეციფიკური ფაქტორის აღიარებისთვის.

XX საუკუნის ბოლო მეოთხედში მსოფლიო ცივილიზაციამ მნიშვნელოვანი საფუძვლები შექმნა პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ფორმირებისთვის. ძირეული, რადიკალური ცვლილებები მიმდინარეობს საკუთრების, კონკურენციის, რესურსების, განვითარების ფაქტორებისა და საქმიანობის მოტივაციის სფეროში. აქცენტი კერძო საკუთრებიდან პლურალიზმზე გადადის, ამავედროულად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ინფორმაციაზე, ინტელექტუალურ პოტენციალზე, ცოდნაზე საკუთრებას. სწორედ ინტელექტი, ცოდნა, ინფორმაცია, მართვა ხდება განვითარების მთავარი ფაქტორი, კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი. თანდათან სუსტდება რესურსების აბსოლუტური იშვიათობისადმი კლასიკური მიდგომები და გადასვლა ხდება უკვე განახლებადი რესურსების უპირატეს გამოყენებაზე. სუსტდება რაციონალურობის მიმართ აქამდე გაბატონებული მიდგომები, როდესაც წარმართველად მოგების მაქსიმიზაცია გვევლინებოდა.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში პოსტინდუსტრიული ეპოქის მთავარ ნიშნად ხასიათდება ის, რომ განვი-

თარების მთავარი ფაქტორი ხდება ცოდნა, ინფორმაცია (მაგ. Нуреев, Р. (2001). Курс микроэкономики. М.,).

განვითარების პოსტინდუსტრიული სტადიის პირობებში საზოგადოების მოთხოვნებმა, განსაკუთრებით მსოფლიო ცივილიზაციის ტენდენციებმა გლობალიზაციისაკენ, განაპირობეს რადიკალური ცვლილებები ქვეყნების პოლიტიკურ, სოციალურ-ეკონომიკურ და ინოვაციურ-ტექნოლოგიურ განვითარებაში.

გლობალიზაცია, როგორც ისტორიული პროცესი სცილდება ეკონომიკურ ჩარჩოს, მოიცავს საზოგადოებრივ ურთიერთობათა ყველა მხარეს, ერთმანეთთან უშუალო კავშირში აერთიანებს ინტეგრაციისა და ლოკალიზაციის პროცესებს, დამოუკიდებლობას ერთის მხრივ, მეორეს მხრივ კი ალიანსების შექმნისაკენ მისწრაფებას. იგი აჩქარებს როგორც ადამიანებს, ასევე სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობათა გაფართოებას, გლობალური საინფორმაციო სივრცის, კაპიტალის, საქონლის, სამუშაო ძალის მსოფლიო ბაზრის ფორმირებას, ეკოლოგიური და სოციალური პრობლემების ინტერნაციონალიზაციას. იგი, როგორც ყოვლისმომცველი პროცესი, შემდეგი ძირითადი მიმართულებებით ვითარდება: ფინანსური გლობალიზაცია, მრავალეროვნული კორპორაციების ფორმირება- ფუნქციონირება, ეკონომიკის რეგიონალიზაცია, მსოფლიო ვაჭრობის ინტენსიფიკაცია, კონვერგენციისადმი ტენდენცია (ჭითანავა, ნ. (2001) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლე-

მეზი. III ნაწ., გვ. 5;10. თბილისი).¹ თანამედროვე ცივილიზაციის მთავარი მახასიათებელი არის ის, რომ მიმდინარეობს გლობალური სამეურნეო სისტემის ჩამოყალიბება, ქრება საზღვრები ეროვნულ მეურნეობებს შორის და ხდება მათი დაკავშირება მძლავრი სავაჭრო, საფინანსო, პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ურთიერთობებით. გლობალიზაცია, რომელიც მოიაზრება როგორც ინტერნაციონალიზაციის ერთ-ერთი ეტაპი, განვითარებულ ინფორმაციულ ტექნოლოგიებს ეფუძნება, რომლის საშუალებითაც იქმნება თვისობრივად ახალი პირობები კაპიტალის მოძრაობისთვის. აშკარა ხდება, რომ გლობალური ეკონომიკური სისტემის პირობებში იქმნება ფართო არეალი მსოფლიოს ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების ზრდისთვის. ასეთ პირობებში ცხადია, არსებითად იცვლება სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი და ფუნქციები, მიმდინარეობს მისი ტრადიციული ფუნქციების გადაფასება და როლის ტრანსფორმაცია.

გლობალური ტენდენციების გაძლიერების კვალობაზე, ადამიანის მდგომარეობა ეროვნულ სახელმწიფოზე მეტად ტრანსნაციონალური სტრუქტურების მოქმედებებზეა დამოკიდებული. მნიშვნელოვნად იზრდება ტრანსნაციონალური ძალების როლი ქვეყნის შიგნით მიმდინარე პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების მართვაში. თავის მხრივ, სუვერენული სახელმწიფოს ბერკეტები უკვე ვერ უზრუნველყოფენ ლოკალური ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში სამართლიანობის, ეფექტიანობისა

და სტაბილურობის ფუნქციების ოპტიმალურ განხორციელებას. ეროვნული სახელმწიფოებისთვის უკვე ცხადია, რომ მისი ეკონომიკური სისტემის კოორდინაციის, დამოუკიდებელი კელაწარმოების უნარი მხოლოდ საკუთარ წიაღში მნიშვნელოვნად შეიზღუდა, რის გამოც ისწრაფვიან განვითარების შესაბამისი მაჩვენებლები მსოფლიო მეურნეობის სივრცეში უზრუნველყონ, ამით გარკვეული იმუნიტეტი გამოიმუშაონ გლობალური პროცესების არასასურველ ზეგავლენაზე და ღირსეული ადგილი დაიკაონ მსოფლიო მეურნეობაში. ყოველივე ცხადყოფს, რომ სუვერენული სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაციაა მოსალოდნელი, რადგანაც ერთ მხრივ, გლობალური პროცესების გამო ტრადიციული მეთოდებით ეკონომიკაში ჩარევა ხშირ შემთხვევაში კონტრეფექტიანია, მეორე მხრივ, ახალი პირობების გათვალისწინებით აუცილებელი ხდება გლობალიზაციისა და ეროვნული ინტერესების, საერთაშორისო ორგანიზაციებში მონაწილეობის კოორდინაციის, ეროვნული ინტერესების დაცვის მნიშვნელოვანწილად ახალი ფუნქციების შესრულება. აღნიშნულიდან გამომდინარე ცხადია, რომ მკვეთრად კლებულობს სუვერენული სახელმწიფოს თავისუფლების ხარისხი – წარმართოს ეკონომიკური პროცესები და ასევე მკვეთრად იზრდება იმ მარეგულირებელ ღონისძიებათა არეალი, რომლებიც მიმართულია საერთაშორისო მოთხოვნებისადმი უნიფიკაციისა და შეთანხმებულობისაკენ. ამასთანავე,

თვით გლობალიზაცია ქმნის ახალ პრობლემებს, რომელთა გადაწყვეტაც სუვერენული სახელმწიფოს მონაწილეობის გარეშე რთულია. ამასთან, თუ ადრე რეგულირების მიზნებისა და მეთოდების განსაზღვრა ხდებოდა უპირატესად ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე, ახლა იგი სულ უფრო დამოკიდებულია გლობალური განვითარების ინტერესებზე. /

ეკონომიკურ ლიტერატურაში თითქმის ერთგვაროვანია მიდგომა საზოგადოებრივი საქმიანობის ყველა სფეროში და მათ შორის ეკონომიკაში, სუვერენული სახელმწიფოს როლის შემცირებაზე, თუმცა ამავედროულად საუბარია არა მის სრულ გაქრობაზე, არამედ ტრანსფორმაციაზე. ჩვენი აზრით, ყოველივე ერთმნიშვნელოვნად გარკვეული როდია, რადგან ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლი წინააღმდეგობრივი და განსხვავებულია განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნებისთვის.

✓ ქვეყნებს შორის განვითარების დისპროპორციები, ისეთი მწვავე როგორც ამჟამადაა, არ ყოფილა ცივილიზაციის არც ერთი ეტაპისათვის. ცხადია, რომ გლობალიზაცია რეალურად იწვევს საზოგადოების სოციალური პოლარიზაციის პროცესის გაძლიერებას, სუვერენული სახელმწიფოს ეკონომიკური საზღვრების, სახალხო მურნეობრივი კომპლექსების ეფექტიანი ფუნქციონირების ეროვნული ინტერესების რღვევას (*ჭითანავა, ნ. (2001) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. III ნაწ., გვ. 10. თბილისი*). ამასთანავე, ფართოა შესაძლებლობები და მექანიზმები, რომლის საშუალებითაც ლიდერებს

შეუძლიათ ზეგავლენა მოახდინონ ევოლუციური ეკონომიკის ქვეყნებზე. მაშინ, როცა პეგემონი ქვეყნებისთვის მისაღებია არ დაირღვეს განვითარების ამჟამად არსებული ლოგიკა და ბალანსი, განვითარება განხორციელდეს მათი მოდელით, რაც მათი მხრიდან სახელმწიფოებრივი რეგულირების მრავალფეროვანი და უაღრესად დახვეწილი მეთოდების გამოყენებითაა შესაძლებელი, განვითარებადი ქვეყნების წინაშე უპირველეს ამოცანად დგას მიიღონ გლობალიზაციის გამოწვევა და ღირსეული ადგილი დაიკაონ მიმდინარე პროცესებში, რომელიც ასევე სახელმწიფოს როლის მნიშვნელოვანი გაძლიერებითაა შესაძლებელი.

არსებული მოსაზრებით სახელმწიფოს მზარდი როლი შეიძლება გამოიხატოს: ფუნქციების დიფერენციაციაში, ინტეგრაციული კავშირების გაღრმავებაში, ძალაუფლების ინსტიტუციონალიზაციაში და სახელმწიფოს უნივერსალიზაციაში (*ჭითანავა, ნ. (2001) გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. III ნაწ., გვ. 55. თბილისი*).

ამგვარად, როგორც განვითარებული, ასევე განვითარებადი ქვეყნებისათვის მიმდინარე პროცესებში სახელმწიფოს აქტიური მონაწილეობის აუცილებლობა სახეზეა. ამასთანავე, პირველ რიგში მათი განსხვავებული მიზნებიდან გამომდინარე, განვითარებული ქვეყნებისთვის სასურველი არ არის ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების აქტიური ხასიათი განვითარებად ქვეყნებში, რადგანაც ასეთ შემთხვევაში გართულდება განვითარების შესაბამ-

ისი მოდელის თავზე მოხვევა. არადა მათ ბოლომდე გამოიყენეს ეკონომიკური პროტექციონიზმის სიკეთეები და გარკვეულწილად სწორედ ამით მიაღწიეს დომინანტურ მდგომარეობას. აშკარაა, რომ მოცემულ საკითხებში ლიდერი ქვეყნებისა და მათი ინტერესების გამტარებელი საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან „ორმაგ სტანდარტებთან“ გვაქვს საქმე. ერთისთვის, თავისი ეკონომიკური და პოლიტიკური სიძლიერის ხარჯზე, ნებადართულია სოციალურ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პროცესებში აქტიური ჩარევა არა მხოლოდ საკუთარი ეკონომიკური სისტემის მასშტაბით, არამედ სხვა სახელმწიფოების ფარგლებშიც, როცა მეორე მხარეს ყოველმხრივ ეზღუდება საკუთარი ინტერესების დაცვის მიზნით თვით ლოკალური ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში აქტიური ღონისძიებების გატარება.

ცხადია, რომ პოსტინდუსტრიული ცივილიზაციის პირობებში, გლობალური ინტერესების გაძლიერების კვალობაზე, მოსალოდნელია სუვერენული სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციებისა და როლის მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაცია. სუვერენული სახელმწიფოს როლის შემცირდება დამოუკიდებელი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელებაში, მაგრამ მის ესკალუზიურ ფუნქციად დარჩება განვითარების ადეკვატური ღონისძიებების მუდმივი განხორციელება, რაც პირველ რიგში საერთაშორისო მიდგომებთან უნიფიცირებასა და ეროვნული ეკონომიკური ინტერესების დაცვაში აისახება. ამას-

თანავე, სუვერენული სახელმწიფო კიდევ დიდხანს დარჩება მეწარმედ, ასევე ლოკალური ეკონომიკური სისტემის ფარგლებში საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად შეასრულებს გარე ეფექტების აღმოფხვრისა და საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოების ფუნქციას. ეროვნული სახელმწიფოს ეკონომიკური როლის არსებითი დევალვაცია კი მოსალოდნელია იმ შემთხვევაში, როცა მოხდება პოლიტიკური და ეკონომიკური სუვერენიტეტის დაკარგვა და ფიქციად იქცევა მისი მაკროეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელების ისეთი ინსტრუმენტები, როგორიცაა სახელმწიფო ბიუჯეტი და ეროვნული ბანკი. //

13. კონცეფციური მიდგომები ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის საკითხებზე

მიუხედავად იმისა, რომ XXI საუკუნისთვის უკვე ცხადია ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს მონაწილეობის აუცილებლობა, აზრთა სხვადასხვაობა კვლავაც არსებობს, და მომავალშიც იარსებებს, ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მასშტაბებზე, მეთოდებსა და ინსტრუმენტებზე. ამასთანავე, აღსანიშნავია ისიც, რომ ეკონომიკური პროცესების განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ეკონომიკური თეორია ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის განსხვავებულ ინტერპრეტაციას იძლეოდა –

ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს სრული ჩაურევლობის აღიარებიდან, ეკონომიკური პროცესების სახელმწიფოს მიერ აქტიურ მართვამდე. ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლზე არსებული შეხედულებანი ეკონომიკურ ლიტერატურაში სამ ჯგუფადაა დიფერენცირებული. პირველ ჯგუფს განეკუთვნებიან ეკონომისტები, რომლებიც საბაზრო სისტემას თვითრეგულირებად მექანიზმად განიხილავენ და მის ფუნქციებში სახელმწიფოს ჩარევა დაუშვებლად მიაჩნიათ (ლიბერალები, ნეოლიბერალები), ხოლო მთლიანად ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლს მინიმალურ ადგილს ანიჭებენ. მეორე ჯგუფის წარმომადგენლები თვლიან, რომ ეკონომიკაში მაქსიმალური ეფექტის მიღებას ბაზრისა და სახელმწიფოს კავშირი განსაზღვრავს. მესამე ჯგუფის წარმომადგენლები მხარს საბაზრო პროცესებში სახელმწიფოს ჩარევას უჭერენ (*შენგელაი, თ. (2001). მაკროეკონომიკური ანალიზის ონტოლოგია. (კლასიკოსებიდან კეინსიანელებისაკენ) გვ.33–34. თბილისი*). რაც შეეხება სახელმწიფოებრივი რეგულირების განხილვას ისტორიულ ასპექტში, ყველაზე გავრცელებული მიდგომით მიღებულია ხუთი ეტაპის გამოყოფა (*Петров, А. (1999). Государственное регулирование экономики. Ч. I. ст.7. СПб*). პირველი ეტაპი ხასიათდებოდა სახელმწიფოს მხრიდან საბაზრო ეკონომიკის განვითარებისთვის შესაბამისი პირობების ფორმირებით. რაც უპირველესად შრომის, საგადასახადო, სავაჭრო და სოციალური კანონმდებლობის საფუძველზე ხორციელდებოდა. ამავედროულად უპირატე-

სობა ენიჭებოდა პროტექციონისტული პოლიტიკის გატარებას. მეორე ეტაპიდან სახელმწიფო უფრო ფართოდ ერთეუბა სამეურნეო საქმიანობაში. იგი საბაზრო ურთიერთობათა განვითარების კვალობაზე, საკუთარი ეკონომიკური მიზნებიდან და სამრეწველო პოლიტიკიდან გამომდინარე, უფრო გამოკვეთილად ღებულობს საბაზრო ეკონომიკის ერთ-ერთი სამეურნეო სუბიექტის სახეს, მონაწილეობას ღებულობს საკომუნიკაციო საშუალებების, რკინისგზებისა და პორტების მშენებლობაში. მესამე ეტაპზე სახელმწიფოებრივი რეგულირების პროცესში აქცენტს შედარებით დამოუკიდებელ სფეროებზე (სამრეწველო, სოციალური, აგრარული, საბაჟო) აკეთებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ანტიკრიზისული და სტრუქტურული ხასიათის აქციებს, ლოკალური ზემოქმედება ხორციელდება დასაქმებასა და ფასებზე. ამ ეტაპის მთავარ მახასიათებლად მიიჩნევა ის, რომ საერთაშორისო ბაზარზე ექსპორტის წახალისებისა და კაპიტალის გატანის პოლიტიკამ მსოფლიოს ტერიტორიულ-ეკონომიკური დაყოფა გამოიწვია. რაც შეეხება მეოთხე ეტაპს, მას მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდი მიეკუთვნება. მის მთავარ ნიშნად მიიჩნევა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევისადმი უფრო ფართო ხასიათის მინიჭება. მთელი რიგი ქვეყნები გადადიან დარგობრივ დაგეგმვაზე, ეროვნულ და რეგიონულ პროგრამირებაზე. მეხუთე ეტაპზე უკვე მიმდინარეობს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევის მეთოდთა ტრანსფორმაცია გლობალიზაციის მიმდი-

ნარე ეტაპის სპეციფიკის შესაბამისად. ხორციელდება განვითარების საშუალოვადიანი პროგრამების მიზნებისა და ამოცანების შეთანხმება გარკვეული ინტეგრაციული კავშირების ჩარჩოებში.

ეკონომიკური მოძღვრებების ფორმირება შესაბამისი სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს არსებობითაა განპირობებული და დღის წესრიგში განვითარების ყველაზე მისაღები მიმართულებების ჩამოყალიბებას ემსახურება. ამ თვალსაზრისით სახელმწიფოს ყოველთვის მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა, როგორც განვითარების ერთ-ერთ მამოძრავებელ ძალას. რასაც ადასტურებს ეკონომიკის, როგორც მეცნიერების არსებობამდე ჩამოყალიბებული ეკონომიკური მოძღვრებები. კერძოდ მერკანტელიზმი, რომელიც გამოვიდა შეხედულებათა სისტემად, რომლის ფარგლებშიაც ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მასშტაბები მანამდე არნახულ საზღვრებამდე გაიზარდა. ფაქტიურად მერკანტელიზმის პირობებში პირველად მოხდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის იდეალიზება, რიგი მისი მარეგულირებელი ფუნქციების, როგორც თეორიული ფორმირება, ასევე პრაქტიკული განხორციელება. კაპიტალის პირველდაწყებითი დაგროვების პროცესის ჩანასახშივე აუცილებელი გახდა ეკონომიკური პოლიტიკის ისეთი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც სახელმწიფოს საშუალებას მისცემდა მოეხდინა სიმდიდრის აკუმულირება. ამ პერიოდში სახელმწიფოს მიერ განხორციელებულ ეკონომიკურ პოლიტიკას უნდა

უზრუნველყო ქვეყანაში ოქროსა და ვერცხლის მოზიდვა და მის საფუძვლად აღებულ იქნა:

1) საგარეო ვაჭრობის რეგულირება;

2) მრეწველობის მხარდაჭერა იაფი იმპორტის საშუალებით;

3) იმპორტულ სამრეწველო საქონელზე პროტექციონისტული ტარიფები;

4) ექსპორტის წახალისება. განსაკუთრებით მზა პროდუქციის ექსპორტის წახალისება (Блауг, М. (1994). *Экономическая мысль в ретроспективе*. ст.9. М., Дело).

ამასთანავე, აღნიშნული ეკონომიკური პოლიტიკა, თვით მერკანტილისტური მოძღვრების ფარგლებშიაც განიცდიდა რეფორმირებას. XVI საუკუნის პირველ ნახევარამდე, როცა ქვეყნებს შორის საევატრო კავშირები ნაკლებადგანვითარებულ მდგომარეობაში გვევლინებოდა, დადებითი ბალანსის მისაღწევად იმპორტის მაქსიმალური შეზღუდვისა და ექსპორტირებულ საქონელზე მაღალი ფასის დაწესების პოლიტიკას ახორციელებდნენ. ამ დროს კატეგორიულად იკრძალებოდა ქვეყნის ფარგლებს გარეთ ოქროსა და ვერცხლის გატანა. (ადრეული მერკანტილიზმი).

უკვე XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან, ქვეყნებს შორის საევატრო ურთიერთობათა მნიშვნელოვანი განვითარების კვალობაზე, ასპარეზზე გამოდის მერკანტილისტური მოძღვრების უფრო დახვეწილი კონკრეციები. საგარეო ბაზრების დაპყრობისთვის უკვე გამოიყენება, არა საექსპორტო საქონელზე მაქსი-

მაღურად შესაძლო ფასების დაწესების პოლიტიკა, არამედ შედარებით დაბალი ფასების დაწესების. უკვე დასაშვები ხდება რიგი საქონლების იმპორტი, მხოლოდ აქტიური სავაჭრო ბალანსის შენარჩუნების პირობით. იცვლება აქცენტი ოქროსა და ვერცხლის გატანის აკრძალვასთან დაკავშირებით და უკვე იგი დასაშვები ხდება ხელსაყრელი სავაჭრო კომბინაციების განხორციელებისათვის. (გვიანდელი მერკანტელიზმი).

საბოლოოდ, მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს მოსაზრება მერკანტელისტური სამეურნეო წყობისას დამოუკიდებელი ეკონომიკური სისტემის არ არსებობისა (*Полань, К. (1993). Саморегулирующийся рынок и фиктивные товары: труд, земля, деньги. т.1. ст.12 М.,*). და სახელმწიფოს მხრიდან მერკანტელიზმის ეპოქაში ეკონომიკაზე დახასიათებული სახის ზრუნვიდან გამომდინარე, თავისუფალი კონკურენციის ობიექტურად შეუძლებლობის შესახებ (*Ядгаров, Я. (1999). История экономических учений. ст.23.М.,*), მერკანტელიზმი ეკონომიკური აზრის ისტორიაში დარჩა მოძღვრებად, რომლის პერიოდშიაც პირველად მოხდა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლისა და ფუნქციების ჩამოყალიბებისთვის ძალების ფორმირება და თეორიული საფუძვლების მომზადება. მერკანტელიზმი იყო პრაქტიკული პოლიტიკის სისტემა, რომელიც ძირითადად პასუხობდა კითხვას “როგორი უნდა იყოს სახალხო მეურნეობა და მასთან მიმართებაში, როგორ უნდა მოიქცეს სახელმ-

წიფო ხელისუფლება” (Кондратьев, Н. Избранные сочинения. ст. 292. М., Экономика).

XVII საუკუნის დასასრულის მსოფლიო ეკონომიკური განვითარება მანამდე არნახული დონით ხასიათდებოდა. იქმნებოდა პირობები თავისუფალი კონკურენციისთვის, ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების მანამდე მიუღწეველი მასშტაბებისთვის. ეკონომიკურმა მეცნიერებამ, რომელსაც შეექმნა შესაბამისი პირობები, სწორედ ამ პერიოდში შექმნა ძირითადი გამოკვლევები. კლასიკური სკოლის წარმომადგენლებმა თავიანთ შრომებში წამოაყენეს და დაასაბუთეს ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩაურევლობის, მისთვის სრული თავისუფლების მინიჭების შესახებ. ამ პერიოდის კლასიკოსების მიერ ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის შესახებ ჩამოყალიბებულ და დასაბუთებულ მოსაზრებათა შორის განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ეკონომიკაში სრული ჩაურევლობის, პროტექციონიზმის უარყოფის, ეკონომიკაში წონასწორობის ავტომატურად დამყარების შესაძლებლობის დასაბუთება.

აღსანიშნავია, რომ კლასიკური სკოლის პირველი ეტაპის წარმომადგენლებმა (ფიზიოკრატები. XVII საუკუნის დასასრული, XVIII საუკუნის დასაწყისი) თავიანთ ნაშრომებში განსაკუთრებული ყურადღება სოფლის მეურნეობის პრობლემათაა განხილვას მიუძღვნეს. მათი აზრით „სწორედ მუდმივად კელაეწარმოებადი სოფლის მეურნეობის სიმდიდრე წარმოადგენს ყველა პროფესიისთვის საფუძ-

ველს, უზრუნველყოფს ეაჭრობის განვითარებას, მოსახლეობის კეთილდღეობას, მოყავს მოძრაობაში მრეწველობა და ხელს უწყობს ერის აყვავებას” (Кене, Ф. (1960). *Извращенные экономические произведения*. ст.98. М., *соцкиздат*).

თავიანთ კელევებში სოფლის მეურნეობაზე მნიშვნელოვანი ყურადღების გამახვილებამ, შეიძლება ითქვას, მისმა აბსოლუტიზებამ გარკვეულწილად განაპირობა ეკონომიკური ლიბერალიზმის შეხედულებების ფორმირება, რადგანაც სოფლის მეურნეობა წარმოადგენს დარგს თავისუფალი კონკურენციის ტენდენციებით, რომელშიაც ამ პერიოდისთვის ყველაზე ძნელად მიმდინარეობდა ამ ტენდენციების შესუსტების თუ შეზღუდვის პროცესი. ცხადია, რომ ამ დარგის ანალიზი თავისუფალი კონკურენციის საუკეთესო მხარეების წარმოჩენას განაპირობებდა და აძლიერებდა ეპოქის სულისკვეთებას თავისუფალი კონკურენციის, საბაზრო მექანიზმების ყოვლისშემძლეობისა და ბუნებრივად წონასწორობისკენ მიდრეკილებადი ხასიათის შესახებ. ეკონომიკური პროცესების შემდგომი მსვლელობა აჩვენებს, რომ თავისუფალი კონკურენციის არსებობა ვერ გამორიცხავს არასრულყოფილი კონკურენციის ტენდენციებს, კონკურენციულ ბრძოლაში გამარჯვება და დარგში ლიდერის პოზიციების დამკვიდრება მონოპოლიურ მახასიათებლებს წარმოშობს. კაპიტალიზმის ეპოქაში ეკონომიკური ლიბერალიზმის გამოყენების სრულყოფილი დახასიათება ადამ სმიტის სახელთანაა და-

კაეშირებული, რომელმაც ეკონომიკური ლიბერალიზმის კონცეფციის საფუძვლად საბაზრო სისტემის თვითრეგულირებადი მექანიზმი აიღო, რომლის დროსაც „უხილავი ხელი“ წარმართავს პროცესებს. კლასიკური სკოლის ფარგლებში განვითარებულ ეკონომიკურ მოძღვრებებს ამიტომაც უწოდეს არარეგულირებადი საბაზრო ურთიერთობების ეპოქის ეკონომიკური მოძღვრებანი (*Ядгаров, Я. (1999). История экономических учений. ст.30.М.,).*

ფუნქციები, რომლებიც ეკონომიკური ლიბერალიზმის წარმომადგენლებმა სახელმწიფოს დაუტოვეს, კერძო საკუთრების დაცვითა და ისეთი დოვლათის წარმოებით შემოიფარგლებოდა, რომლის წარმოებაც კერძო მწარმოებლებისთვის მომგებიანი არ არის (*Нуреев, Р. (2002). Теория общественного выбора. Ж.Вопросы экономики, 10, 127).* ისინი სახელმწიფოს მოვალეობად ისეთი საზოგადოებრივი დაწესებულებების დაფუძნება-შენახვასა და საზოგადოებრივი სამუშაოების განხორციელებას თვლიდნენ, რომელიც საზოგადოებისთვის აუცილებელია, მაგრამ მოსალოდნელი მოგებიდან გამომდინარე ამის განხორციელება კერძო პირებსა თუ კერძო პირთა ჯგუფებში ინტერესს არ აღძრავს (*Смит, А. (1935). Исследование о природе и причинах богатства народов. Т.2. ст. 258-259).*

XIX საუკუნის 30-იანი წლებისთვის ეკონომიკური ლიბერალიზმის დოქტრინა ორ ძირითად მიმართულებად ვითარდება. პირველი მიმართულების წარმომადგენლები ურყევად რჩებიან კლასიკური

ლიბერალიზმის პოზიციებზე, მეკეთრად უარყოფითად აფასებენ ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევას, მაგრამ მეორე მიმართულების მომხრეებში უკვე იკვეთება თანამედროვე ლიბერალიზმის ტენდენციები. ეს ფრთა რეფორმისტული ლიბერალიზმის სახელითაა ცნობილი, იგი უარს როდი ამბობს ლიბერალურ ფასეულობებზე, იცავს მას, მაგრამ ამავედროულად სახელმწიფოს აქტიურ როლსაც არ გამორიცხავს, რაც ძირითადად კანონმდებლობაში ლიბერალურ რეფორმებს გულისხმობდა და სამუშაოდროის, შრომის უსაფრთხოების, მინიმალური შრომის ანაზღაურების რეგულირებაში, სოციალურ კონფლიქტებში ჩარევაში უნდა ასახულიყო.

XIX საუკუნის 70-იანი წლებიდან ანალიზის თვისებრივად ახალი მეთოდებით ასპარეზზე მარეინალიზებული გამოდიან. რომლის წარმომადგენლები აგრძელებენ ეკონომიკური ლიბერალიზმის მემკვიდრეობას – ინარჩუნებენ მინიმალური სახელმწიფოებრივი ჩარევის პოზიციებს. ამასთანავე, ითვალისწინებენ ეპოქის სულისკვეთებას, ეკონომიკური მოვლენების ახალ ტენდენციებს და საკუთრების უფლების დაცვის, საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოების ფუნქციებთან ერთად სახელმწიფოს პრეროგატივად მონოპოლიებზე კონტროლის უფლებასა და გარე ეფექტებიდან გამომდინარე კერძო და სოციალურ ხარჯებს შორის განსხვავების გადასახადებისა და სახელმწიფო ხარჯების საშუალებით ლიკვიდაციის აუცილებლობას აღიარებენ. ცხადია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა საბაზრო მექანიზ-

მების ჩარჩოებში ეს შეუძლებელი ხდება. ეკონომიკური ლიბერალიზმის მიმდევართა მიერ საბაზრო მექანიზმის თვითრეგულირებად სისტემად წარმოდგენას, მისი საუკეთესო მხარეების წარმოჩენას სრულებითაც არ შეუშლია ხელი მათთვის სახელმწიფოსთვის გარკვეული როლი დაეკისრებინათ ეკონომიკურ პროცესთა წარმართვაში. თუმცა ისიც ცხადია, რომ ეს როლი უპირატესად შესაფერისი გარემოს ფორმირებასა და „თამაშის წესების“ დამწესებლის, ე.წ. „ღამის დარაჯის“ ფუნქციათა შესრულებაში გამოიხატებოდა და აქტიურ ჩარევას გამორიცხავდა, რაც გამართლებული იყო XVII-XIX საუკუნეების ეკონომიკური პროცესების კვლევის ფონზე.

ეკონომიკური პროცესების შემდგომმა მსვლელობამ, მსოფლიო ეკონომიკურ თუ პოლიტიკურ ცხოვრებაში მიმდინარე მოვლენებმა ცხადყო, რომ სახელმწიფოს „მტკიცე ხელის“ გამოყენებით უნდა განეხორციელებინა აქტიური ჩარევა ეკონომიკური პროცესების მსვლელობაში. ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის გადაფასება და მისთვის აქტიური პოზიციების მინიჭება XX საუკუნის 30-იან წლებს უკავშირდება, როცა უდიდესმა ეკონომიკურმა კრიზისმა საბაზრო სისტემის ნაკლოვანი მხარეები გააშიშვლა. ამ პერიოდში მსოფლიოში უკვე არსებობს ცენტრალიზებულად მართვადი ეკონომიკური სისტემის გამოცდილება და იგი თანდათანობით აღწევს თავისი განვითარების ზენიტს. რაც სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლზე აქამდე არსებული შეხედ-

ულელების გადაფასებისთვის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ ფაქტორს წარმოადგენს ამ ეპოქის მოაზროვნეთათვის. 1936 წელს, როცა ჯონ მეინარდ კეინსის მთავარი ნაშრომი „დასაქმების, პროცენტისა და ფულის საერთო თეორია“ გამოქვეყნდა, კაპიტალისტურ ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდის პარამეტრები კელაინდებურად დაბალი იყო. თავისი ნაშრომით კეინსმა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლი სრულიად ახალ მასშტაბებში წარმოადგინა. მიუთითა რა, მის აუცილებლობაზე კაპიტალიზმისთვის დამახასიათებელი რიგი ნაკლოვანებების გამო. იგი აღნიშნავდა: „მნიშვნელოვან ნაკლს საზოგადოებისა, რომელშიაც ჩვენ ვცხოვრობთ წარმოადგენს სრული დასაქმების უზრუნველყოფის შეუძლებლობა და სიმდიდრისა და შემოსავლების თვითნებური, სტიქიური განაწილება“. თელიდა რა იმ ეპოქის კაპიტალიზმში არსებული კრიზისის ძირითად მიზეზად საწარმოო და შრომითი რესურსების ქრონიკულ ნაკლებწარმოებას, რაც გამოწვეული იყო „არაეფექტიანი მოთხოვნით“, უკანასკნელი კი სამომხმარებლო მოთხოვნის უემარისობაში, მოხმარებისადმი მიდრეკილების შემცირებაში, ინვესტიციებზე მოთხოვნის არაეფექტიანობაში, მის არასაკმარის სტიმულირებასა და სარგებლის მაღალ ნორმაში აისახებოდა, იგი არსებულის კომპენსირებას სახელმწიფო დანახარჯების ზრდითა და ერთობლივი მოთხოვნის ამაღლებით ცდილობდა (Кейнс, Дж. (1949). *Общая теория занятости, процента и денег*. 30, 367. М.). აღნიშნული ნაშრომით ეკონომიკური თეორიის განვი-

თარებაში დაიწყო ახალი ეტაპი, რომელმაც ნათლად უჩვენა საბაზრო მექანიზმის თვითრეგულირების გვერდით, სახელმწიფოს ეკონომიკაში აქტიური ჩარევის აუცილებლობა და ფაქტიურად აქედან დაიწყო "რეგულირებადი კაპიტალიზმის" ეპოქა. ჯ. მ. კეინსმა ეკონომიკური ლიბერალიზმის მიმდევართა საბაზისო მიდგომაზე – ბაზარზე, როგორც თვითრეგულირებად მექანიზმზე უარის თქმის პარალელურად „ეფექტიანი მოთხოვნის“ სტიმულირების ფუნქცია სახელმწიფოს დააკისრა, რომელსაც თავისი ეკონომიკური პოლიტიკით, კონკრეტულად კი ფულად-საკრედიტო და საბიუჯეტო პოლიტიკის საშუალებით უნდა უზრუნველყო აღნიშნული ამოცანის განხორციელება. რომლის დროსაც ეროვნული შემოსავლის სწრაფი, აუცილებელი ზრდის პირობად კერძო ინვესტიციების წახალისება და სამომხმარებლო ხარჯების გადიდება ითვლებოდა. ჯ. მ. კეინსის დოქტრინა ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის შესახებ XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან შემოდის რიგი განვითარებული კაპიტალისტური ქვეყნის სახელმწიფო რეგულირების მექანიზმთა არსენალში. თუმცა ამ საუკუნის განმავლობაში ამ დოქტრინის მუდმივი შევსება, ახალი პირობებიდან გამომდინარე ეკონომიკაზე ზემოქმედების მეთოდთა შემდგომი დახვეწა მიმდინარეობდა. რაც როგორც ცალკეული პერიოდის, ასევე ნეოკეინსიანელთა გარკვეული ფრთის მიხედვით შეიძლება იყოს დიფერენცირებული. კერძოდ, 50-იანი წლების ნეოკეინსიანელები აქცენტს ეკონომიკური ზრდის

ტემპებზე, მასზე მოქმედი ფაქტორების ზემოქმედებაზე აკეთებდნენ და ამავდროულად ამ პერიოდის უმნიშვნელოვანეს პრობლემაზე – დასაქმებასა და ინფლაციას შორის ოპტიმალური თანაფარდობის უზრუნველყოფაზე ამახვილებდნენ განსაკუთრებულ ყურადღებას. მაშინ, როცა 60-იანი წლების ნეოკეინსიანელთა მოდელებში ინფლაციასთან ბრძოლის უფრო ეფექტიან მეთოდებზე, შემოსავლების უფრო თანაბარი განაწილების პრობლემებზე ამახვილებდნენ. XX საუკუნის დასასრულისთვის ნეოკეინსიანელთა აქცენტი კი „ეფექტიანი მოთხოვნის“ მაკროეკონომიკური თეორიიდან წარმოებისა და სასაქონლო ბაზრების ფუნქციონირების ეფექტიან მექანიზმთა ძებნისაკენ იხრება, უფრო იხვეწება ფინანსური სფეროს რეალური წარმოების მოცულობაზე ზემოქმედების მექანიზმები. ასევე მიღებულია ნეოკეინსიანელთა დახასიათებისას მემარჯვენე და მემარცხენე ფრთების გამოყოფა. თუმცა არსებობს მათი დიფერენციაციის მცდელობა კონსერვატორ, ლიბერალ და რადიკალ კეინსიანელებად (Брегель, Э. (1972). *Критика буржуазных учений об экономической системе современного капитализма*. 129. М.). მათ შორის კონსერვატორი კეინსიანელები თავიანთი თეორიების საფუძველად კაპიტალის დაჩქარებული დაგროვების სტიმულირებას იღებენ. ისინი სახელმწიფო ხარჯების ზრდას გარკვეულწილად სკეპტიკურად უყურებენ და მიზანშეწონილად თვლიან აქცენტირებას მოგებიდან გადასახადების შემცირებასა და შრომის ანაზღაურების ნელ ზრდაზე. კეინ-

სიანელთა ლიბერალური ფრთის წარმომადგენლები, რომლებიც დღეისთვის უმრავლესობაში იმყოფებიან, ბოლომდე იზიარებენ კეინსის შეხედულებებს და ძირითად დატვირთვას ეკონომიკაში მოთხოვნის სტიმულირებას აკუთვნებენ. ამასთანავე, მათთვის ეკონომიკურ პოლიტიკაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას ფინანსური პოლიტიკა წარმოადგენს. ისევე, როგორც ორთოდოქსი კეინსიანელები, ისინი სახელმწიფო ხარჯების მეშვეობით ცდილობენ ინვესტიციების მაღალი დონის მიღწევას და სამომხმარებლო მოთხოვნის სტიმულირებას. რაც შეეხებათ მემარცხენე ფრთის წარმომადგენლებს (რადიკალური ფრთა), აქცენტს მოთხოვნის სტიმულირების ისეთ პოლიტიკაზე აკეთებენ, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნული შემოსავლების დაბალშემოსავლიანთა სასარგებლოდ გადანაწილებას. კეინსიანელთა მემარჯვენე ფრთის წარმომადგენლები ორთოდოქსი კეინსიანელების შეხედულებებთან გარკვეული წინააღმდეგობებით გამოირჩევიან. მათი აზრით აუცილებელია უფრო მეტი ყურადღების გამახვილება მიწოდებასა და კაპიტალწარმოქმნაზე, რომელიც უნდა ჩაითვალოს ზრდის მთავარ სტიმულად (*Robinson, J. (1966). Collected Economic papers. vol.I. 86. Oxsford*).

მიუხედავად იმისა, რომ კეინსიანურმა პარადიგმამ უდიდესი როლი შეასრულა კრიზისული საბაზრო ეკონომიკის გაჯანსაღების ამოცანის შესრულებაში, შექმნა პირობები განვითარებული საბაზრო სისტემისთვის, XX საუკუნის 70 -იან წლებში მსოფლიოს ეკონომიკური პრობლემების ახალი ტენდენ-

ციების გამოჩენის გამო ცხადი გახდა, რომ იგი პოზიციებს თმობდა, ბრუნვაში თანამედროვეობისადმი უფრო მისადაგებული დოქტრინები შემოიღოდა. აღნიშნული ძირითადად განაპირობა იმან, რომ კეინსიანურმა პოსტულატებმა ვერ მოძებნეს სიტუაციიდან გამოსავალი ერთდროულად ინფლაციისა და უმუშევრობის ზრდისა და წარმოების დაცემის პირობებში. აღსანიშნავია ისიც, რომ პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის პირობებში კეინსური პარადიგმების გამოყენების აუცილებლობა დღის წესრიგში არ დამდგარა.

XX საუკუნის 30-იანი წლებიდან, რეგულირებადი საბაზრო ურთიერთობების კონცეფციის პარალელურად, ნეოლიბერალური დოქტრინები იკრებდა ძალას. მართალია მან თავისი განვითარების ზენიტს უფრო მოგვიანებით, მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, აღდგენით პერიოდში მიაღწია, მაგრამ მიუხედავად ამისა, დაამტკიცა თავისი სიცოცხლისუნარიანობა და მოცემული რეცეპტების პრაქტიკულად განხორციელებადობა. იგი ეკონომიკური ლიბერალიზმის ფესვებიდანაა ამოზრდილი და ამიტომაც ძირითად ამოსავალ დებულებად ასევე თელის საბაზრო ეკონომიკის თვითრეგულირების იდეალურობას, თუმცა ამავედროულად არ გამორიცხავს ეკონომიკურ პროცესებში სახელმწიფოს ჩარევასაც. კონკრეტულად კი საბაზრო მექანიზმის დაცვის კუთხით და არა უშუალოდ ფასწარმოქმნის პროცესზე ზემოქმედებით. ამასთანავე, ცხადია რომ კეინსიანელებთან შედარებით ნეოლიბერალები უპირატესობას ეკონომიკაში

სახელმწიფოს უფრო მცირე როლს ანიჭებენ. ისინი, ისევე როგორც ეკონომიკური ლიბერალიზმის კონცეფციის ფუძემდებლები, ეკონომიკაში სახელმწიფოს ფუნქციებს მის მიერ „ღამის დარაჯის“ როლის შესრულებაში ხედავენ, განსაკუთრებულ როლს ანიჭებენ კერძო სექტორს, როგორც თავისუფალი კონკურენციისთვის ფონის შემქმნელ ინსტიტუტს.

ნეოლიბერალიზმმა თავისი სიცოცხლისუნარიანობა პრაქტიკაში გერმანიის (გფრ) მაგალითზე დაამტკიცა, როცა ადენაუერ-ერჰარდის მთავრობის მიერ ეკონომიკის აღდგენისთვის სახელმწიფო დოქტრინის სახით სწორედ ნეოლიბერალური კონცეფციები იქნა გამოყენებული.

XX საუკუნის 60-70-იან წლებში ნეოლიბერალურ მიმართულებაში ძლიერდება სოციალურ პრობლემებზე აქცენტი და სულ უფრო მყარად იკაევებს ადგილს “სოციალური საბაზრო ეკონომიკის” თეორია. საბოლოოდ ნეოლიბერალური დოქტრინა ეკონომიკაში სახელმწიფოს ნიშად აუცილებლობის შემთხვევაში მის ჩარევას აღიარებს, მაგრამ იქ სადაც შესაძლოა, კონკურენციის მექანიზმს ანიჭებს უპირატესობას.

თანამედროვე ეკონომიკურ ლიტერატურაში ნეოლიბერალიზმის შედარებით მსხვილ ცენტრებს შორის მიღებულია „ფრაიბურგის (ორდოლიბერალიზმის) სკოლა“ (ვ. ოიკენი, ვ. რეპკე, ლ. ერჰარდი და ა.შ.), “ჩიკაგოს სკოლა”, რომელსაც ხშირად “მონეტარისტულ სკოლას” უწოდებენ (მ. ფრიდმენი, ლ. მიზესი, ა. შვარცი და ა.შ.) და “ლონდონის სკოლა”

(ფ. ჰაიეკი, ლ. რობინსი და ა.შ.) (*Ядгаров, Я. (1999). История экономических учений. ст.227.М.*). აღნიშნულთაგან კი განსაკუთრებული აღიარება “მონეტარისტულმა სკოლამ” ჰპოვა.

მართალია ნეოლიბერალური იდეები ვითარდებოდა კეინსიანელთა პარალელურად, მაგრამ მონეტარიზმის განსაკუთრებული წარმატებები სწორედ იმ პერიოდს უკავშირდება როცა კეინსიანურმა თეორიამ ვერ შეძლო ადეკვატური პასუხის გაცემა შექმნილ ეკონომიკურ პირობებზე. კერძოდ, XX საუკუნის 70-80-იან წლებში დასაქმებისა და ეკონომიკური ზრდის პრობლემათა გვერდით დღის წესრიგში ინფლაციის რეგულირების აუცილებლობა დადგა. სწორედ ამ ეტაპზე გამოვიდა წინა პლანზე მონეტარიზმი, როგორც თეორია და პრაქტიკა, რომელმაც ეკონომიკის რეგულირებას ფულად-საკრედიტო ინსტრუმენტების საშუალებით მიანიჭა უპირატესობა. კერძოდ, XX საუკუნის 60-იანი წლების ბოლოს ერთობლივ ეროვნულ პროდუქტზე მოქმედ ფაქტორთა შესწავლისას აღმოჩნდა, რომ ფულის მიწოდება მისი ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დეტერმინანტია, რომლის მანიპულირებითაც შესაძლო ხდება ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედება. (სენტ-ლუისის მოდელი). სწორედ ამ პერიოდიდან დაიწყო მონეტარისტული პარადიგმის ფართო გამოყენების ისტორია (*Моисеев, С. (2002). Взлёт и падение монетаризма. Ж. Вопросы экономики, # 9, ст. 97*).

ეკონომიკურ ლიტერატურაში მონეტარისტულ თეორიას ხშირად კლასიკოსებისა და კეინსიან-

ელების ერთგვარ ჰიბრიდადაც მოიაზრებენ. რაც ძირითადად იმითაა განპირობებული, რომ ამ კონცეფციის მიმდევრები მხარს უჭერენ კეინსის იდეას ეკონომიკის განვითარებაში სახელმწიფოს ჩარევა-სთან მიმართებაში, მაგრამ ჩარევის განსხვავებულ ფორმებს ირჩევენ (*შენგელია, თ. (2001). მაკროეკონომიკური ანალიზის ონტოლოგია (კლასიკოსებიდან კეინ-სიანელობისაკენ). 28-29. თბილისი*). ის ძირითადი თეზისები კი, რომელსაც ეყრდნობა მონეტარისტული თეორია შესაძლოა შემდეგნაირად ჩამოყალიბდეს: I. მონეტარისტთა აზრით საბაზრო ეკონომიკას გააჩნია თვითრეგულირების შიგა ტენდენციები. II. პრიორიტეტი ენიჭება ფულად ფაქტორებს და ეკონომიკაზე ზემოქმედების სხვადასხვა ინსტრუმენტთა შორის აქცენტი კეთდება ფულადი ინსტრუმენტების გამოყენებაზე. III. ეკონომიკის რეგულირებისას ორიენტაციას იღებენ არა მოკლევადიან, არამედ გრძელვადიან ამოცანებზე, რადგანაც ფულადი მასის რყევის შედეგები ძირითად ეკონომიკურ პარამეტრებზე მყისვე ვერ ახდენენ ზემოქმედებას. IV. ადამიანთა ქცევის მოტივების შესწავლა. აღნიშნულმა ეკონომიკურმა პოლიტიკამ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა განვითარებულ ქვეყნებში ინფლაციასთან ბრძოლისა და საფინანსო კრიზისების დაძლევის საქმეში. იგი აღიარებულ იქნა საერთაშორისო საფინანსო ორგანიზაციების მიერ, როგორც პოსტსოციალისტური ქვეყნების საბაზრო ურთიერთობათა რელსებზე გადაყვანის ძირითადი კონცეფცია. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ მონეტარისტული პარადიგ-

მის ტრადიციულმა ევრსიამ XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან თანდათანობით დაიწყო პოზიციების დათმობა და ამავე მოდელის ფარგლებში ფართო გამოყენება ჰპოვა ფულის მიწოდებისა და სავალუტო კურსების ტარგეტირების პოლიტიკამ. 90-იანი წლების დასაწყისიდან განვითარებულ ქვეყნებში განსაკუთრებულ ადგილს იკავებს ინფლაციის ტარგეტირების პოლიტიკა, რომლის ძირითადი პოსტულატები ორი თეორიის მიჯნაზეა შემუშავებული – ნეოკლასიკურისა და ნეოკეინსიანურის. XXI საუკუნის დასაწყისისთვის აღნიშნულ ეკონომიკურ პოლიტიკაში, კერძოდ კი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში, იზრდება სრულიად ახალი მიდგომის – საინვესტიციო-საკრედიტო ტარგეტირების როლი (Моисеев, С. (2002). *Взлёт и падение монетаризма. Ж. Вопросы экономики*, # 9, ст. 100,103).

მიუხედავად იმისა, რომ ნეოკლასიკოსები ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის მინიმიაზაციას უჭერდნენ მხარს, მათი გამოკვლევების ძირითადი ობიექტი პოლიტიკური გადაწყვეტილების მიღების აუცილებლობის შესწავლა არ გამხდარა. აღნიშნული XX საუკუნის მეორე ნახევარში საზოგადოებრივი არჩევანის თეორიის წარმომადგენლებმა განახორციელეს. თავიანთ გამოკვლევებში აღნიშნული მიმდინარეობის წარმომადგენლებმა, კლასიკური ლიბერალიზმის პრინციპებისა და მარჟინალური ანალიზის გამოყენებით, შეისწავლეს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ გადაწყ

ექტილებათა მიღების პროცესი. განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმეს მათში არსებულ მსგავსებებს და სამთავრობო გადაწყვეტილებათა მიღების პროცესის თავისებურებათა ანალიზის საფუძველზე ეჭვი გამოთქმეს საზოგადოდ სახელმწიფოს ეკონომიკაში ჩარევის შედეგებზე.

XXI საუკუნის დასაწყისისათვის ეკონომიკური თეორიის პარადიგმებს შორის განსაკუთრებული აღიარება ინსტიტუციონალიზმმა შეიძინა. მიუხედავად იმისა, რომ ინსტიტუციონალისტები ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევასთან დაკავშირებით ეკონომიკური ღიბერალიზმის პრინციპებს იზიარებენ და თვლიან, რომ სახელმწიფოს ჩარევა ამცირებს საბაზრო მექანიზმის ფუნქციონირების ეფექტიანობას, ამავდროულად აღნიშნავენ სახელმწიფოს აქტიური როლის იგნორირების არაობიექტურ ხასიათს. კერძოდ, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს საკუთრების უფლებათა სპეციფიკაცია და კონტრაქტთა შესრულების უზრუნველყოფა (Нуреев, Р. (2000). *Теория развития: Дискусия о внешних факторах стран рыночной экономики. Ж. вопросы экономики, #7, ст. 142*). ამავდროულად, ინსტიტუციონალისტების აზრით, ბაზრისთვის გარე ეფექტთა პრობლემიდან, საზოგადოებრივი დოვლათის წარმოების აუცილებლობიდან, მონოპოლიზმისაკენ მიდრეკილებიდან გამომდინარე დამახასიათებელია “ჩაყვარდნები”, რომელთა გამოსწორება რიგ შემთხვევაში საკუთრივ ბაზრის მექანიზმთა გამოყენებით შეუძლებელია და უკვე

სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს მდგომარეობის სტაბილიზაციის ფუნქცია.

ინსტიტუციური მიმდინარეობის წარმომადგენლებმა აჩვენეს, რომ განვითარება დამოკიდებულია არა მარტო ეკონომიკურ ქვესისტემაზე, არამედ სხვა არაეკონომიკურ ცვლადებზეც. ისეთზე, როგორიცაა: ფორმალური და არაფორმალური ინსტიტუტები, კულტურა და ფასეულობათა სისტემა. ამ მიმართებით ეკონომიკურ ქვესისტემაში დააჯგუფეს რესურსები (წარმოების ფაქტორები) და ტექნოლოგია (საწარმოო ფუნქცია), ხოლო კულტურულ ინსტიტუციურ ქვესისტემაში: კულტურა (ფასეულობათა სისტემა) და ინსტიტუტები (წესები) (Нуреев, Р. (2000). *Теория развития: Дискуссия о внешних факторах стран рыночной экономики. Ж. вопросы экономики*, #7, ст. 142). ანალიზი გაუკეთეს მათ ურთიერთკავშირს და ზეგავლენას ეკონომიკურ ზრდაზე.

თავი 2. ეკონომიკური უსაფრთხოება ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირების სისტემაში

*„სახელმწიფო იმისთვის კი არ არსებობს, რომ დედაძინა
სამოთხელ იქცეს, არამედ იმიტომ, რომ ის საბოლოოდ არ
გადაიქცეს ჯოჯოხეთად“*

ბერდიაევი

*„სახელმწიფო ეს უზარმაზარი ფიქციაა, რომლის საშუალებითაც
ყველა ყველას ხარჯზე ცდილობს ცხოვრებას“*

მაკიაველი

*„ადამიანები სახელმწიფოს თავის ქონების ნაწილს აძლევენ იმისთ-
ვის, რომ მშვიდად მოიხმარონ თავიანთი ქონების დანარჩენი
ნაწილი“*

მონტესკიე

2.1. ეროვნული უსაფრთხოების ძირითადი მახასიათებლები

განვითარების თანამედროვე ეტაპზე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეროვნული უსაფრთხოების საკითხების შესწავლა, ეროვნული ინტერესებისა და პრიორიტეტების განსაზღვრა, იმ წინადადებების განხილვა და ფორმირებისადმი ხელის შეწყობა, რომლებმაც უნდა განაპირობონ ამ ინტერესებისა და პრიორიტეტების რეალიზება.

ასეთ პირობებში ქვეყნები, რომლებიც სწრაფად და ღირსეულად შეძლებენ თანამედროვე ტენდენციებისადმი მზადყოფნას, ღირსეულ ადგილსაც დაიმკვიდრებენ მსოფლიო თანამეგობრობაში. წინააღმდეგ შემთხვევაში კი იძულებული იქნებიან სხვა ქვეყნების ინტერესთა გამთვალისწინებელთა, მათი ნების შემსრულებელთა რანგში მოგვევლინონ.

საქართველოს მასშტაბისა და მდგომარეობის ქვეყნისათვის საფრთხის შემცველია როგორც პროცესებში სწრაფი ჩართვა, რაც ალბათ უცხოური კრედიტებისა და ინვესტიციების მძლავრი ექსპანსიით იქნება შესაძლებელი და გამოიწვევს საქართველოს ეკონომიკურ-პოლიტიკური ცხოვრების გარე ძალებისაგან მაღალი ხარისხით კონტროლს, ასევე პროცესებისადმი ინერტული დამოკიდებულება და შესაბამისი კონტროლისძიებების განუხორციელებლობა. პირველ შემთხვევაში საქართველო მსოფლიო ეკონომიკაში მძლავრად ინტეგრირებულ, მდიდარ, მაგრამ ფაქტიურად დამოუკიდებლობა, თვითმყოფადობა დაკარგულ ქვეყანად წარმოგვიდგება, მეორე შემთხვევაში კი – ჩამორჩენილ, არასტაბილურ ქვეყნად. მთავარი ხდება განვითარების სტრატეგიაში ძირითად ფაქტორად განისაზღვროს უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფა.

„უსაფრთხოება“ გულისხმობს ობიექტის მდგომარეობას, მისი განვითარების უნარს შიგა და გარე მუქარების, გაუთვალისწინებელი და რთულად პროგნოზირებადი ფაქტორების პირობებში. ყველაზე

გავრცელებული განსაზღვრებით „უსაფრთხოება“ არის სოციალური და მისი სტრუქტურის მდგომარეობა, განვითარების ტენდენციები და მისი სასიცოცხლო ინტერესების დაცულობა შიგა და გარე მუქარებისაგან (საფრთხეებისაგან). (Сенчагов В.К. (2002) *Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие. Книга четвертая. ст.35; Олейников Е.А. (1997) Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). ст.10*).

ტერმინის „უსაფრთხოება“ გამოყენების სათავედ XII საუკუნის დასასრულს თელიან და ამ პერიოდისათვის იგი ყოველგვარი საფრთხისაგან დაცული ადამიანის მშვიდ, სულიერ მდგომარეობას აღნიშნავდა. თუმცა ამ ინტერპრეტაციით მან ადგილი ვერ დაიმკვიდრე. უკვე XVII-XVIII საუკუნეებში ნებისმიერი სახელმწიფოს მთავარ მიზნად საერთო კეთილდღეობა და უსაფრთხოება გამოდის. ამ პერიოდში „უსაფრთხოება“ ახალ შინაარსს იძენს და გულისხმობს მდგომარეობას, სიმშვიდის სიტუაციას, რომელიც დამახასიათებელია რეალური საფრთხეების არ არსებობისთვის. (Олейников Е.А. (1997) *Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). ст.10*).

XX საუკუნის დასასრულისთვის, კაცობრიობის განვითარების გართულების, მასობრივი განადგურების იარაღის განვითარების, განსაკუთრებით საშიში დაავადებების წარმოშობისა და საერთაშორისო ტერორიზმის საფრთხეებიდან გამომდინარე, განსა-

კუთრებულ მნიშვნელობას იძენს „ეროვნული უსაფრთხოების“ სტრატეგიის ჩამოყალიბება. მაგ. 1999 წელს შემუშავებულ იქნა „აშშ-ს ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგია ახალი ათასწლეულისათვის“, რომელშიაც სამი ძირითადი მიზანია განსაზღვრული: 1) უსაფრთხოების გაძეგრა, დაფუძნებული არმიის ბრძოლისუნარიანობის ამაღლებაზე; 2) ამერიკის ეკონომიკური აყვავებისთვის ხელშეწყობა; 3) სხვა ქვეყნებში დემოკრატიისთვის მხარდაჭერა.

ამჟამად განასხვავებენ უსაფრთხოების ორ ტიპს:

- I. საფრთხის ჰიპოტეტური არ არსებობა. სიტუაცია, როდესაც სოციუმისთვის მოსალოდნელი არ არის რაიმე კატაკლიზმები, რაიმე სახის რყევები.
- II. სოციუმის რეალური დაცულობა საფრთხეებისგან, მისი უნარი გადალახოს ისინი.

საფრთხეების (მუქარების) სახეებიდან და სოციალური ორგანიზმის ტერიტორიულ-გეოგრაფიული ურთიერთკავშირიდან გამომდინარე მიღებულია უსაფრთხოების შემდეგი დონეების გამოყოფა:

- საერთაშორისო გლობალური უსაფრთხოება;
- საერთაშორისო რეგიონული უსაფრთხოება;
- ეროვნული უსაფრთხოება;
- ლოკალური (რეგიონული) უსაფრთხოება;

პიროვნების უსაფრთხოება. *(ოთინაშვილი რ. (2005) ეკონომიკური უსაფრთხოება. ანალიზის ანტიკრიმინალური ასპექტები. გვ.296; Олейников Е.А. (1997) Основы*

экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность). ст.10).

საერთაშორისო უსაფრთხოება (გლობალური და რეგიონული) გულისხმობს ისეთ მდგომარეობას, რომლის დროსაც გარანტირებულია თითოეული ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების საგარეო მაჩვენებლები, ასევე გამორიცხულია საომარი კონფლიქტები საერთაშორისო და რეგიონული წინააღმდეგობების გადაწყვეტის პროცესში.

თითოეული სახელმწიფოს საგარეო და შიდაპოლიტიკური საქმიანობა დაკავშირებულია ობიექტურად არსებულ, ქვეყნის ეროვნულ ინტერესებთან, ამ ინტერესებისადმი არსებულ მუქარებთან, არსებული მუქარებისადმი წინააღმდეგობის გაწევასთან. ეროვნულ ინტერესებს, მუქარებსა და მუქარებისადმი წინააღმდეგობის გაწევის უნარს შორის ურთიერთკავშირი წარმოადგენს ეროვნული უსაფრთხოების საფუძველს.

ყველაზე ფართო მიდგომით, ეროვნული უსაფრთხოება გულისხმობს სახელმწიფოს ისეთ მდგომარეობას, რომლის დროსაც სახელმწიფოში დაცულია მისი ეროვნული ინტერესები, უზრუნველყოფილია მოსახლეობის, საზოგადოების და სახელმწიფო სასიცოცხლო ინტერესების დაცვა არსებული შიგა და გარე მუქარების პირობებში.

ეროვნული უსაფრთხოების არსის განსაზღვრა მჭიდრო კავშირშია ისეთი კატეგორიების ახსნასთან, როგორიცაა: ეროვნული ინტერესები, მუქარები (საფრთხეები), გამოწვევა.

ეროვნული ინტერესები ესაა ობიექტური ფაქტორი, განპირობებული ქვეყნის მთელი სასიცოცხლო მოთხოვნების ერთობლიობით. ძირითად ეროვნულ ინტერესებს განეკუთვნება:

- ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობა;
- ხალხის სახელმწიფოებრივი თვითგამორკვევა და პოლიტიკური თვითმართველობა;
- ღირსეული ადგილი მსოფლიო თანამეგობრობაში;
- ქვეყნის განვითარება და ყველა სოციალური ფენის კეთილდღეობა;
- პიროვნების უფლებების უზრუნველყოფა.

მუქარები (საფრთხეები) ესაა სოციალურ ორგანიზმზე ნეგატიური ზემოქმედების ობიექტურად არსებული შესაძლებლობები. ზოგჯერ ხდება მუქარებისა და საფრთხეების გამოყოფა. კერძოდ, მუქარა ესაა საფრთხის უფრო კონკრეტული ფორმა, ან პირობებისა და ფაქტორების ერთიანობა, რომელიც საფრთხეს ქმნის პიროვნების, საზოგადოების, სახელმწიფოს, ასევე ეროვნული ფასეულობებისათვის.

საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში ქვეყანას შეიძლება შეექმნას მრავალი საფრთხე:

- წარმოშობის ადგილის მიხედვით: გარე და შიდა მიზეზებით გამოწვეული;
- მოქმედების დროის მიხედვით: მუდმივი, ხანგრძლივად მოქმედი და მოკლევადიანი;
- უნივერსალობის მიხედვით: საერთო და სპეციფიკური;

- ტერიტორიული გაერცელების მიხედვით: ადგილობრივი (ლოკალური), ეროვნული, რეგიონული და გლობალური;
- მოქმედების მეთოდების მიხედვით: ღია (აშკარა) და ფარული;
- მოქმედების გარემოს მიხედვით: ექსტრემალური და ნორმალური ვითარებისთვის დამახასიათებელი;
- წარმოშობის წყაროს მიხედვით: ბუნებრივი, ტექნოგენური და სოციალური;
- წარმოშობის ობიექტის მიხედვით: ობიექტური და სუბიექტური მიზეზებით გამოწვეული;
- წარმოშობის ხასიათის მიხედვით: წინასწარი განზრახვით და განზრახვის გარეშე;
- მოქმედების ინტენსიურობის მიხედვით: აქტიური და პასიური;
- მოქმედების შედეგების მიხედვით: რეალური და პოტენციური;
- მოქმედების ხასიათის მიხედვით: მოულოდნელი და თანდათანობით გამოხატული;
- საფრთხის ხარისხის მიხედვით: შედეგების გამოსწორების შესაძლებლობით, ნაწილობრივი გამოსწორებით, გამოუსწორებელი შედეგებით;
- შედეგების თავიდან აცილების შესაძლებლობის მიხედვით: საფრთხე, რომლის თავიდან აცილება მთლიანადაა შესაძლებელი, ნაწილობრივაა შესაძლებელი და არ არის შესაძლებელი. (ოთინაშვილი რ. (2005) ეკონომიკური უსაფრთხოება. ანალიზის ანტიკრიმინალური ასპექტები. გვ. 297).

გამოწვევა ესაა პირობათა ერთობლიობა, რომელზეც რეაგირება აუცილებელია, მიუხედავად იმისა აქვს თუ არა მას საფრთხის შემცველი ხასიათი.

რადგანაც ქვეყნის საქმიანობა მრავალფეროვან მიმართულებებს გულისხმობს, ეროვნულ უსაფრთხოებას მრავალმხრივი მიმართულება გააჩნია. შინაარსის მიხედვით იგი მოიცავს:

- ეკონომიკურ უსაფრთხოებას;
- სოციალურ უსაფრთხოებას;
- პოლიტიკურ უსაფრთხოებას;
- სამხედრო უსაფრთხოებას;
- ეკოლოგიურ უსაფრთხოებას;
- ტექნოლოგიურ უსაფრთხოებას;
- ინტელექტუალურ უსაფრთხოებას;
- ინფორმაციულ უსაფრთხოებას;
- დემოგრაფიულ უსაფრთხოებას და ა.შ.

მიღებულია, რომ ეროვნული უსაფრთხოების ყველა ეს სახე ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია და ავსებს ერთმანეთს. ეროვნული უსაფრთხოების თითოეული სახე ძალიან მკაფიოდ ახდენს ზეგავლენას სხვა სახის უსაფრთხოებაზე. ამასთანავე, ეროვნული უსაფრთხოების ბაზისად რჩება ეკონომიკური უსაფრთხოება. ეკონომიკური უსაფრთხოება თავის გამოვლენას ახდენს ეროვნული უსაფრთხოების სხვა სფეროებში, ამასთანავე თავის თავში ახდენს სხვა სახის უსაფრთხოებათა აკუმულირებას და რჩება ეროვნული უსაფრთხოების ბაზისად. (Олейников Е.А. (1997) *Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность).* ст.30).

2.2. ეკონომიკური უსაფრთხოების ადგილი და როლი ეროვნული უსაფრთხოების სისტემაში

ქართულ სამეცნიერო და ოფიციალურ ლიტერატურაში ყველაზე გავრცელებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების კატეგორიის შემდეგი განმარტებები:

❖ „ეკონომიკური უსაფრთხოება არის ეროვნული ეკონომიკის უნარი, უზრუნველყოს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს, როგორც სოციალურ-ეკონომიკური, ისე სამხედრო-პოლიტიკური სტაბილურობა და პიროვნების მდგრადი ეკონომიკური მდგომარეობის შენარჩუნება ქვეყანაში არსებული შიდა და გარე საფრთხეების პირობებში“. *(საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 2002 წლის ინდიკატური გეგმა. გვ. 57).*

„ეკონომიკური უსაფრთხოება გულისხმობს ქვეყნის ისეთ მდგომარეობას, როდესაც გარანტირებულია მისი ეროვნული ინტერესების დაცვა, ეკონომიკური სისტემის ფუნქციონირება და თვითგანვითარება შინაგანი და გარეგანი პროცესების ყველაზე უფრო არახელსაყრელ პირობებშიაც კი“. *(ჩიკვაძე თ. (2003) მეთოდური რეკომენდაციები ეკონომიკური უსაფრთხოების პროგრამის შესამუშავებლად. სერპსკი-ს შრომების კრებული, VII ტ. გვ. 119).*

„ეკონომიკური უსაფრთხოება გულისხმობს ქვეყნის ეკონომიკური სისტემის დაცვას ეგზოგენური (საგარეო) და ენდოგენური (საშინაო) ნეგატიური ფაქტორების ზეგავლენისაგან და

ისეთი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნოლოგიური და საგარეო ეკონომიკური ურთიერთობათა პოლიტიკის რეალიზაციას, რომელიც მიმართული იქნება ქვეყნის მდგრადი და ეფექტიანი განვითარებისაკენ“. (მესხია ი. (2003) საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფციის მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის საკითხები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. III ტ. გვ. 70).

„სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოება ნიშნავს ეკონომიკური განვითარების ისეთ დონეს, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ინტერესების (მოთხოვნილებების) რეალიზაციას, პიროვნებისა და საზოგადოების არსებობისათვის ღირსეული ცხოვრების პირობებს და წინ აღუდგება ქვეყნის პროგრესის შემაფერხებელ გარე და შიდა საფრთხეებს. (ოთინაშვილი რ. (2005) ეკონომიკური უსაფრთხოება. ანალიზის ანტიკრიმინალური ასპექტები. გვ. 301).

„ეკონომიკური უსაფრთხოება არის გეოპოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ეკოლოგიური და სხვა პირობების კომპლექსი, რომელიც უზრუნველყოფს: ქვეყნის სიცოცხლისუნარიანობას კრიზისების პერიოდში; მის მომავალ განვითარებასა და რესურსების მართვის სფეროში საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვას; მაკროეკონომიკური ზრდის დაბალანსებასა და დინამიკას;

დესტაბილიზაციური ზემოქმედებებისგან შიდა იმუნიტეტისა და გარედან დაცულობის შექმნას; ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას მსოფლიო ბაზრებზე და მისი ფინანსური მდგომარეობის სტაბილურობას; მოსახლეობის ღირსეული ცხოვრების დონისა და პიროვნების მდგრადი განვითარების პირობებს. *(ძნელაძე გ. ფინანსური უსაფრთხოება – ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის აუცილებელი პირობა. საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი. ბიულეტენი №107, 2008. გვ.22)*

ეკონომიკური უსაფრთხოების არსის გაგებისთვის მნიშვნელოვანია „განვითარების“ და „მდგრადობის“ ცნებებს შორის კავშირის გარკვევა. განვითარება ეკონომიკური უსაფრთხოების ერთ-ერთ კომპონენტს წარმოადგენს, მაგრამ ყოველგვარი განვითარება არ პასუხობს უსაფრთხოების მოთხოვნებს. ასეთი მდგომარეობის ყველაზე ნათელი მაგალითია განვითარების კეალობაზე ეკოლოგიური მოთხოვნების რღვევა ან განვითარება, რომელიც ვერ უზრუნველყოფს სოციალურ ორიენტაციას. ცხადია, რომ თუ ეკონომიკა არ ვითარდება, მაშინ მცირდება შიგა და გარე საფრთხეების დაძლევის უნარი. მდგრადობა და უსაფრთხოება ნებისმიერი სისტემის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლებია. სისტემის მდგრადობა ასახავს მისი ელემენტების სიმყარესა და საიმედოობას, შიგა და გარე საფრთხეების პრევენციის, მათი ზეგავლენით დარღვეული წონასწორობის აღდგენის უნარს. უსაფრთხოება კი

გულისხმობს სისტემის დამოუკიდებლად ფუნქციონირებისა და თვითგანვითარების შესაძლებლობას შინაგანი და გარეგანი პროცესების ყველაზე არახელსაყრელ პირობებშიაც კი. ამგვარად, მდგრადობა და უსაფრთხოება ეკონომიკის, როგორც ერთიანი სისტემის უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლებია.

ეკონომიკის მდგრადობა ასახავს მისი ელემენტების მისი ელემენტების, ვერტიკალური, ჰორიზონტალური და სხვა სახის კავშირების სიმყარეს სისტემის შიგნით, უნარს გაუძლოს შიგა და გარე წინააღმდეგობებს, აღადგინოს ნორმალური მდგომარეობა რომელიმე შიგა ან გარე ფაქტორის ზეგავლენით მოულოდნელი დარღვევის შემდეგ. (Сенчагов В.К. (2002) *Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие. Книга четвертая. ст.34*). რაც უფრო მდგრადია ეკონომიკური სისტემა, მით უფრო სიცოცხლისუნარიანია ეკონომიკა, ე.ი. მისი უსაფრთხოების მაჩვენებელი მაღალია.

ისევე, როგორც უსაფრთხოების შემთხვევაში, მიღებულია ეკონომიკური უსაფრთხოების შემდეგი დონეების განხილვა:

- საერთაშორისო (გლობალური და რეგიონული) ეკონომიკური უსაფრთხოება;
- ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება;
- ლოკალური (რეგიონული და დარგობრივი) ეკონომიკური უსაფრთხოება;
- კერძო (პირვნების და ფირმის) ეკონომიკური უსაფრთხოება.

საერთაშორისო ეკონომიკური უსაფრთხოება წარმოადგენს თანაცხოვრებისა და ინსტიტუციური სტრუქტურების საერთაშორისო პირობების ისეთ კომპლექსს, რომლის დროსაც მსოფლიო თანამეგობრობის თითოეული სახელმწიფოსთვის უზრუნველყოფილია ეკონომიკური და სოციალური განვითარების საკუთარი სტრატეგიის არჩევანის თავისუფლება.

ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოება ეკონომიკური სისტემის ისეთ მდგომარეობას გულისხმობს, რომლის დროსაც გარანტირებულია ეროვნული ინტერესების დაცვა, ეკონომიკის მდგრადობა და განვითარება არსებული და მოსალოდნელი მუქარების პირობებშიაც კი. მას რთული სტრუქტურა გააჩნია და გულისხმობს ეკონომიკის განვითარების, გრძელვადიანი ეროვნული ინტერესების განხორციელებისათვის საზოგადოებრივი თანხმობის მაღალ დონეს. მისი მიღწევა თვით ეკონომიკურად განვითარებულ და სოციალურად სტაბილურ ქვეყნებშიაც კი, სადაც ათასეული წლების განმავლობაში ჩამოყალიბებული და ეფექტური პოლიტიკური სისტემებია, მაინც შეფარდებითია, რადგანაც ცალკეული სახის საფრთხეები და გარე ნეგატიური ფაქტორების ზემოქმედების ალბათობა ასეთ ქვეყნებშიაც კი შენარჩუნებულია.

ლოკალური (რეგიონული ან დარგობრივი) ეკონომიკური უსაფრთხოება ეროვნული ეკონომიკური უსაფრთხოების პირობებს ითვალისწინებს რეგიონის და დარგის დონეზე.

რაც შეეხება ფირმის ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, იგი გულისხმობს იურიდიული, საწარმოო ურთიერთობებისა და ორგანიზაციული კავშირების, მატერიალური და ინტელექტუალური რესურსების ისეთ მდგომარეობას, რომლის დროსაც უზრუნველყოფილია ფირმის სტაბილური ეფექტიანი ფუნქციონირება, ფინანსური წარმატება, ტექნოლოგიური, სამეცნიერო, სოციალური და სხვა სახის განვითარება.

პიროვნების ეკონომიკური უსაფრთხოება გულისხმობს თითოეული მოქალაქისათვის ცხოვრებისა და კეთილდღეობის მაღალი დონის დაკმაყოფილებას. იგი ემყარება სოციალურ და მატერიალურ მხარეებს, ადამიანის პარმონიული განვითარების შესაძლებლობის არსებობას და მოიცავს ადამიანის ისეთი ფასეულობების უზრუნველყოფას, როგორიცაა: სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, თავისუფლება, ბედნიერება, საკუთარი შესაძლებლობების მაქსიმალური გამოყენება.

აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური უსაფრთხოების ადგილი და როლი ეროვნული უსაფრთხოების სისტემაში ნათელ გამოხატულებას პოულობს სტრატეგიულ მიზნებსა და ინტერესებში. კერძოდ, ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა შემდეგი ძირითადი პრინციპების რეალიზებას ემყარება:

- განვითარების ისტორიული გამოწვევებისა და მუქარების გათვალისწინებას;
- გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზნებისა და ინტერესების განსაზღვრას;

- ადამიანის, საზოგადოების, სახელმწიფოს სასიცოცხლო ინტერესების დაცვას;
- ადამიანის, საზოგადოების, სახელმწიფოს ურთიერთპასუხისმგებლობას უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად;
- ეროვნულ უსაფრთხოებასთან თავსებადობას;
- საერთაშორისო უსაფრთხოებასთან თავსებადობას. *(საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. (2003) სერკსკი-ს შრომების კრებული, VII ტ. გვ. 38)*

ყველაზე ფართო მიდგომით *(საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. (2003) სერკსკი-ს შრომების კრებული, VII ტ. გვ.)* ეკონომიკური უსაფრთხოება შემდეგი ძირითადი კომპონენტებისაგან შედგება:

- ადამიანის უსაფრთხოება;
- მაკროეკონომიკური უსაფრთხოება;
- მეზოეკონომიკური უსაფრთხოება;
- მიკროეკონომიკური უსაფრთხოება;
- მეგაეკონომიკური უსაფრთხოება.

ადამიანის ეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი ელემენტებია:

- ადამიანის განვითარების პოტენციალის დონე და ცხოვრების ხარისხი;
- ადამიანის შრომითი, სასურსათო, ეკოლოგიური, საგანმანათლებლო, ინფორმაციული, ფიზიკური, ფსიქოლოგიური უსაფრთხოება;
- ადამიანის გაფართოებული კელაეწარმოების ეკონომიკა;

- ადამიანის კელავწარმოების სფეროში ეკონომიკური სტრუქტურა და ეფექტიანობა;
- ადამიანური კაპიტალის კონკურენტუნარიანობა;
- ადამიანის კელავწარმოების სექტორის ადგილი ეროვნულ ანგარიშთა სისტემაში.

მაკროეკონომიკური უსაფრთხოება მოიცავს:

- რეალური და ვირტუალური ეკონომიკის მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების პირობებისა და ღონისძიებების განსაზღვრას;
- ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური ჩამორჩენილობის, გაფართოებული კელავწარმოების ხელისშემშლელი ფაქტორების დადგენას;
- ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების შინაგანი და გარეგანი მუქარების მრავალფეროვანი სპექტრის ჩამოყალიბებას.

მეზოეკონომიკური უსაფრთხოების დამკვიდრება რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების მდგრად ტრაექტორიაზე გადასვლას, რეგიონთაშორისი ტექნოლოგიური და საწარმოო კომპლექსების ჩამოყალიბებას, ქვეყნის ტერიტორიული და სივრცობრივი ორგანიზაციის, ურბანიზაციისა და რურალ-ზაციის პროცესების ოპტიმიზაციას გულისხმობს და შესაბამისად ქვეყნის მაჩვენებლები დიფერენცირებულია რეგიონის დონეზე.

მიკროეკონომიკური უსაფრთხოების ძირითადი ელემენტებია:

- განვითარებული ბაზრების ფუნქციონირების უზრუნველყოფა;

- კონკურენციული და პარტნიორული ურთიერთობების რაციონალიზაცია;
- მსხვილი, საშუალო და მცირე ბიზნესის თანაფარდობის ოპტიმიზაცია;
- საფინანსო-სამრეწველო ჯგუფების განვითარება;
- საწარმოების უსაფრთხოების ღონისძიებების განხორციელება;
- ქსელური ფირმების გაერცელება;
- რესურსული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა, სასურსათო, ენერგეტიკული, სანედლეულო, ინფორმაციული, კომუნიკაციური, საშუალო-საეკონომიკური უსაფრთხოების სისტემის დამკვიდრება;
- ნანოტექნოლოგიების გაერცელების კვალობაზე ნანოეკონომიკური უსაფრთხოების აქტუალიზება;
- უპირატესად არაგანახლებადი რესურსების გამოყენებიდან უპირატესად განახლებადი რესურსების გამოყენებაზე გადასვლის უზრუნველყოფა.

ქვეყნის მებაეკონომიკური უსაფრთხოება მოიცავს:

- ეკონომიკის რესურსული დამოუკიდებლობის მიღწევას;
- ეკონომიკური ზრდისა და ტექნოლოგიური კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფას;
- ინტეგრაციულ გაერთიანებებში ქვეყნის წარმატებულ თანამონაწილეობას;

გლობალიზაციის უარყოფითი შედეგების მინი-
მიზაციას.

2.3. ეკონომიკური უსაფრთხოების კრიტერიუმები და ინდიკატორები

ეკონომიკური უსაფრთხოება ქვეყნის ეროვნული
უსაფრთხოების ნაწილია და პიროვნების, სა-
ზოგადოების, სახელმწიფოს ეკონომიკური ცხოვრე-
ბის ყველა მხარეს მოიცავს. მისი უზრუნველყოფა
ქვეყნის ეროვნული უსაფრთხოების საერთო კონ-
ტექსტში ხორციელდება და ეროვნული ინტერესების
მიზნების რეალიზაციას ემსახურება.

ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებელთა
კლასიფიკაცია ყველაზე გავრცელებული მიდგომით
შემდეგნაირად ხორციელდება:

- საერთო მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები;
- საბაზო მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები;
- კერძო საწარმოო მაჩვენებლები;
- კერძო სოციალური მაჩვენებლები.

ასევეა მიღებული ეკონომიკური უსაფრთხოების
მაჩვენებელთა შემდეგნაირი დაყოფა:

- ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური ზრდის უნარი;
- ინვესტიციური უსაფრთხოების მაჩვენებლები;
- მეცნიერული პოტენციალის განვითარების
მაჩვენებლები;
- საგანმანათლებლო პოტენციალის განვითარე-
ბის მაჩვენებლები;

- სტრატეგიული რესურსების კელაწარმოების მაჩვენებლები;
- ფინანსური უსაფრთხოების მაჩვენებლები;
- სოციალური უსაფრთხოების მაჩვენებლები;
- საგარეო ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებლები.

აღნიშნული კლასიფიკაციის მიხედვით ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორების სისტემა შემდეგ სახეს ღებულობს (*საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. (2003) სერჰსკი-ს შრომების კრებული, VII ტ. გვ. 129-132*):

1. ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური ზრდის უნარის მაჩვენებლები

- მშპ-ის მოცულობა ქვეყანაში და მის ცალკეულ რეგიონებში;
- ადამიანური პოტენციალის განვითარების ინდექსი ქვეყანაში და მის ცალკეულ რეგიონებში;
- მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე ქვეყანაში და რეგიონებში;
- მსოფლიოში და განვითარებული ქვეყნების ჯგუფში საშუალო დონესთან თანაფარდობა;
- მშპ-ის ზრდის ტემპი;
- ეკონომიკური ზრდის კონკურენტუნარიანობა;
- ეკონომიკური ზრდის ტექნოლოგიური კონკურენტუნარიანობა;

- ტექნოლოგიური მიღწევების ინდექსი;
- ინტერნეტიზაციის დონე;
- განათლებაზე დანახარჯების წილი მშპ-ში;
- მეცნიერებაზე დანახარჯების წილი მშპ-ში;
- თავისუფლების ინდექსი;
- ჩრდილოეთი ეკონომიკის წილი მშპ-ში;
- დამნაშავეობის ინდექსი;
- ინფლაციის დონე;
- მატერიალური წარმოების წილი მშპ-ში;
- ინფორმაციული სექტორის წილი მშპ-ში;
- მომსახურების წილი მშპ-ში;
- საცალო ვაჭრობის წილი მშპ-ში;
- მრეწველობის წილი მშპ-ში;
- აგროსამრეწველო კომპლექსის წილი მშპ-ში;
- სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა;
- ახალი პროდუქციის წილი გამოშვებულ პროდუქციაში;
- წარმოების ეფექტიანობის მაჩვენებლები ქვეყანასა და მის რეგიონებში;
- მცირე ბიზნესის წილი მშპ-ში;
- ძირითადი კაპიტალის დაგროვება;
- მთლიანი დაგროვება;
- მთლიანი დანაზოგები.

2. ინვესტიციური უსაფრთხოების მაჩვენებლები

- ინვესტიციების წილი მშპ-ში;
- ინვესტიციების ზრდის ტემპი;

- სამამულო და უცხოური ინვესტიციების წილი მთლიან ინვესტიციებში;
- უცხოური ინვესტიციების მოცულობა;
- საწარმოო დანიშნულების ინვესტიციების წილი მთლიან ინვესტიციებში;
- არასაწარმოო ინვესტიციების წილი მთლიან ინვესტიციებში;
- ინვესტიციები ადამიანურ კაპიტალში;
- ინვესტიციები მეცნიერებაში;
- წმინდა ინვესტიციების წილი მშპ-ში და მისი დინამიკა;

3. მეცნიერული პოტენციალის განვითარების მაჩვენებლები

- მეცნიერების დაფინანსების დინამიკა და მოცულობა;
- მეცნიერ-მუშაკთა რაოდენობა და სტრუქტურა;
- უმაღლესი კვალიფიკაციის მქონე მეცნიერების საშუალო ასაკი;
- სამეცნიერო მოწყობილობების საშუალო ასაკი.

4. საგანმანათლებლო პოტენციალის განვითარების მაჩვენებლები

- განათლების დაფინანსების დინამიკა და მოცულობა;
- მასწავლებელთა რაოდენობა და სტრუქტურა;

- საშუალო სკოლადამთავრებულთა რაოდენობის დინამიკა;
- სკოლამდელი ასაკის ბავშვთა რაოდენობა სკოლამდელ დაწესებულებებში;
- სახელმწიფო ბიუჯეტში დანახარჯები უმაღლეს განათლებაზე;
- ბიუჯეტის ხარჯზე მოსწავლეთა რაოდენობა.

5. სტრატეგიული რესურსების კელავწარმოების მაჩვენებლები

- მარცვლეულის წარმოება და მოხმარება;
- ხორცის წარმოება და მოხმარება;
- შაქრის წარმოება და მოხმარება;
- ნავთობის მოპოვება და მოხმარება;
- გაზის მოპოვება და მოხმარება;
- ელექტროენერგიის გამომუშავება და მოხმარება;
- სასმელი წყლის მოპოვება და მოხმარება;
- მინერალური წყლების მოპოვება და მოხმარება;
- სამრეწველო წყლის მოპოვება და მოხმარება;
- ხე-ტყის მოპოვება და მოხმარება;
- მარგანეცის მოპოვება და მოხმარება;
- ცემენტის წარმოება და მოხმარება;
- ოქროს მოპოვება და მოხმარება.

6. ფინანსური უსაფრთხოების მაჩვენებლები

- სახელმწიფო ბიუჯეტის მოცულობა და დინამიკა;
- საშინაო და საგარეო ვალის დონე და წილი მშპ-ში;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტის მოცულობა;
- ბიუჯეტის დეფიციტის დაფარვის საშინაო და საგარეო წყაროები;
- ზარალიანი ფირმების წილი ფირმათა საერთო რაოდენობაში;
- ფირმათა კრედიტორული დავალიანების მოცულობის თანაფარდობა გამოშვებული პროდუქციის მოცულობასთან;
- წარმოების რენტაბელობა;
- საპროცენტო განაკვეთი;
- მონეტიზაციის დონე;
- ფულის მასის მიმოქცევის სიჩქარე;
- სახელმწიფო ვალის წილი მშპ-ში;
- მოსახლეობის ერთ სულზე სახელმწიფო ვალის მოცულობის თანაფარდობა მოსახლეობის ერთ სულზე საშუალო ფულად შემოსავლებთან;
- საგარეო ვალის მომსახურების წილი მშპ-ში;
- საგარეო ვალის მომსახურების წილი სახელმწიფო ბიუჯეტში;
- სავალუტო კურსის დინამიკა;
- დოლარიზაციის დონე;

7. სოციალური უსაფრთხოების მაჩვენებლები

- მოსახლეობის რაოდენობა;
- მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობის წილი;
- მოსახლეობის საერთო რაოდენობაში შრომისუნარიანი მოსახლეობის წილი;
- სიცოცხლის ხანგრძლიეობა;
- მოსახლეობის ბუნებრივი მატება;
- შობადობა;
- შიკედილიანობა. მათ შორის ჩვილ ბავშვთა სიკედილიანობა;
- მიგრაციის საღდო;
- ჯანმრთელობაზე დანახარჯების წილი მშპ-ში;
- საარსებო მინიმუმი;
- საარსებო მინიმუმის ზრდის ტემპი;

8. საგარეო ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებლები

- ექსპორტისა და იმპორტის მოცულობა და ზრდის ტემპები;
- ექსპორტისა და იმპორტის წილი მშპ-ში;
- სავაჭრო ბალანსის დინამიკა;
- მიმდინარე ბალანსის დინამიკა;
- პირდაპირი ინვესტიციების დინამიკა;
- კაპიტალის ბალანსის დინამიკა;
- საგადასახდლო ბალანსის დინამიკა;
- სავალუტო რეზერვების დინამიკა;
- კაპიტალის გადინების დინამიკა;
- საგარეო ვალის დინამიკა;

- საგარეო ვალის მომსახურების წილი ბიუჯეტში;
- საგარეო ვალის წილი მშპ-ში;
- ლარის კურსის დინამიკა დოლარის, ევროს და მანეთის მიმართ.

ქვეყნის ეკონომიკური უსაფრთხოების დახასიათებისათვის ასევე ხშირად გამოიყენება ეკონომიკური უსაფრთხოების ფუნქციონალური ინდიკატორების სისტემა, რომელიც მოიცავს:

- ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები;
- სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები;
- ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები;
- სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორები.

ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორებს მიეკუთვნება:

- მშპ-ის ზრდის ტემპი;
- მშპ-ს დაცემა საბაზო დონესთან შედარებით;
- ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების წილი მშპ-ში;
- ინოვაციური პროდუქციის წილი სამრეწველო პროდუქციაში;
- ბიუჯეტის დეფიციტი;
- მეცნიერებაზე ასიგნებანის წილი მშპ-ში;
- ტექნოლოგიური განვითარების ინდექსი;
- მოსახლეობის მიერ კომპიუტერების ფლობა და ინტერნეტში ჩართვა;
- საქონლის ექსპორტის წილი მშპ-ში;

- მოსახლეობის ერთ სულზე საქონლის ექსპორტის მოცულობა;
- ექსპორტით იმპორტის გადაფარვა;
- 1000 სასოფლო-სამეურნეო მეუშაქზე ტრაქტორების რაოდენობა;
- მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წილი ექსპორტში;
- ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი მშპ-ში.

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორებია:

- უმუშევრობის დონე;
- ხელფასის წილი მშპ-ში;
- შრომის ანაზღაურების მინიმალური და საშუალო დონის თანაფარდობა;
- საბინაო ფართი მოსახლეობის ერთ სულზე;
- შინამეურნეობების ხარჯების წილი მშპ-ში;
- მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხმარება;
- ჯინის ინდექსი;
- სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის წილი;
- დეცილური კოეფიციენტი;
- დეპოპულაციის დონე;
- დამნაშავეობის დონე.

ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორებს წარმოადგენს:

- მონეტიზაციის დონე;
- საგარეო ვალის წილი მშპ-ში;
- შიგა ვალის წილი მშპ-ში;

- საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის წილი;
- ინფლაციის დონე;
- სახელმწიფო გასაულებლის წილი მშპ-ში;
- გადასახადების აკრეფის დონე მშპ-ს მიმართ.

რაც შეეხება სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორებს, მასში დიფერენცირებულია სურსათის ენერგეტიკული ფასეულობის, პროდუქტების ეკოლოგიურობის ხარისხის, ქვეყნის სურსათით უზრუნველყოფის, იმპორტზე დამოკიდებულებისა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ადგილობრივი მწარმოებლების დაცვის ინდიკატორები.

ეკონომიკური უსაფრთხოების წარმოდგენილი ინდიკატორები ყოველმხრივ და სრულად აფასებენ ქვეყნის მასშტაბით ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით არსებულ სიტუაციას. ამასთანავე, ამ ინდიკატორებს შორისაც არსებობს მნიშვნელობის მიხედვით კლასიფიკაცია. კერძოდ ეკონომიკური უსაფრთხოების ყველაზე მნიშვნელოვან ინდიკატორებს წარმოადგენენ:

- ადამიანის პოტენციალის განვითარების ინდექსი;
- მოსახლეობის რაოდენობა და დინამიკა;
- მშპ-ს მოცულობა და დინამიკა;
- მშპ-ს მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე;
- ინვესტიციები ადამიანურ კაპიტალში;
- ინვესტიციები ძირითად კაპიტალში;
- სიღარიბის დონე;

- დეცილური კოეფიციენტი;
- ჯინის კოეფიციენტი;
- მინიმალური ხელფასის მიმართება საარსებო მინიმუმთან;
- ხელფასის წილი მშპ-ში;
- უმუშევრობის დონე;
- ინფლაციის ტემპი;
- ეკონომიკური ზრდის ტემპი;
- ეკონომიკური ზრდის კონკურენტუნარიანობა;
- ტექნოლოგიური კონკურენტუნარიანობა;
- ტექნოლოგიური მიღწევების ინდექსი;
- ინტერნეტიზაციის ინდექსი;
- ინფორმაციული სექტორის წილი მშპ-ში;
- სამრეწველო პროდუქციის წილი მშპ-ში;
- ინვესტიციების წილი მშპ-ში;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის დეფიციტი;
- საშინაო და საგარეო ვალის წილი მშპ-ში;
- ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის მაჩვენებელი;
- საგადასახადო ბალანსის საღდო;
- იმპორტის წილი შიდა მოხმარებაში;
- ეროვნული ვალუტის გაცვლითი კურსის მდგრადობის ხარისხი;
- ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი მშპ-ში;
- დამნაშავეობის დონე;
- თავისუფლების ინდექსი *(საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. ე. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და*

ცხრილი 1

“კოპენჰაგენის კრიტერიუმები”

№	ეკონომიკური უსაფრთხოების მაჩვენებლები	ზღვრული მნიშვნელობა
1	მშპ-ის საშუალო-წლიური მატება (ბოლო ოთხი წლის საშუალო) (%)	3,1
2	მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე მსყ- იდევლობითუბარიაანობის პარიტეტის გათვალისწინებით (ევრო)	4900
3	ინვესტიციების წილი მშპ-ში (%)	22,82
4	უცხოური ინვესტიციები მოსახლეო- ბის ერთ სულზე (ევრო)	83
5	საგადასახადო შემოსავლები მშპ- სთან მიმართებაში (%)	32
6	ბიუჯეტის დეფიციტი (%)	3,3
7	საგარეო ვალის მოცულობა მშპ- სთან მიმართებაში (%)	36
8	უმუშევრობის დონე მკაცრი კრიტე- რიუმით (%)	10,9
9	საშუალოთვიური ნომინალური ხელფასი შრომისუნარიანი მაშაკაცის საარსებო მინიმუმის მი- მართ (%)	100
10	მრეწველობაში ინვესტიციების წილი საერთო ინვესტიციებში (%)	39
11	სამრეწველო საქონლის წარმოების მატების ტემპი	4,3
12	მრეწველობის წილი მშპ-ში (%)	27

13	საქონლის ექსპორტი მოსახლეობის ერთ სულზე (ევრო)	476
14	საქონლის ექსპორტი მშპ-ის მიმართ (%)	16,2
15	ექსპორტით იმპორტის გადაფარვა (%)	74,6
16	ევროკაეშირთან საქონლის ვაჭრობის წილი საერთო ვაჭრობის მოცულობაში (%)	43,6

ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების სისტემაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ინდიკატორების ზღვრული სიდიდეების განსაზღვრას. ინდიკატორების ზღვრული სიდიდეებისთვის კონკრეტული მნიშვნელობების მინიჭება კი ერთ-ერთი რთული და შრომატევადი ეტაპია ეკონომიკური უსაფრთხოების შეფასების სისტემაში. აღნიშნულიდან გამომდინარე ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორთა ზღვრული მნიშვნელობების დადგენისას განსხვავებული მიდგომები არსებობს. ევოლუციური ეკონომიკის ქვეყნებში გავრცელებულია ე.წ. "კოპენჰაგენის კრიტერიუმების" გამოყენება, რომელიც ფორმირებულია ბულგარეთის, ლატვიის, ლიტვის, რუმინეთისა და სლოვაკეთის მაჩვენებლების გასაშუალოებით და აქცენტირებას აკეთებს ევროკაეშირში ამ ქვეყნების მიღებისას მათი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების არსებულ დონეზე. თუმცა აღსანიშნავია ისიც, რომ აღნიშნული კრიტერიუმები მხოლოდ ნაწილობრივ ახასიათებენ ევროპის კაეშირის სივრცესთან თავსებადობის დონეს.

ჩვენი აზრით, სხვა მრავალ (საკანონმდებლო, ეკონომიკური, სოციალური და ა.შ.) ასპექტებთან ერთად, რომელთა გარკვეულწილად შეჯერება შესაძლებელია, ასევე მნიშვნელოვანია მენტალური თავსებადობა, რომელიც დროთა განმავლობაში მრავალი რთული და ტრანსცედენტური ფაქტორების ზეგავლენით ყალიბდება.

სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული კვლევის ცენტრის მიერ შემუშავებული ინდიკატორების საფუძველზე, “კოპენჰაგენის კრიტერიუმების” და პოსტსოციალისტური ქვეყნების გამოცდილების გათვალისწინებით, ჩვენს მიერ ჩამოყალიბებულ იქნა ეკონომიკური უსაფრთხოების ფუნქციონალური ინდიკატორების ზღვრული მაჩვენებლები, რომელთა კონკრეტული მნიშვნელობები წარმოდგენილია ცხრილ 2-ში.

საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების
ზღვრული ინდიკატორები

№	მაჩვენებლის დასახელება	ზღვრული მნიშვნელობა
მდგრადი ეკონომიკური განვითარების უსაფრთხოების ინდიკატორები		
1	მშპ-ის ზრდის ტემპი (ბოლო ოთხი წლის საშუალო) (%)	3,1
2	მშპ-ის დაცემა საბაზო დონესთან შედარებით (%)	30-40
3	მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის გათვალისწინებით (ევრო)	4900
4	ადამიანური პოტენციალის გან- ვითარების ინდექსი	0,80
5	სამრეწველო საქონლის წარმოე- ბის მატების ტემპი (%)	4,3
6	ძირითად კაპიტალში ინვესტიციე- ბის წილი მშპ-ში (%)	25
7	ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის მი- მართ (%)	3,0
8	მეცნიერებაზე ასიგნებანის წილი მშპ-ში (%)	2,0
9	განათლებაზე ასიგნებანის წილი მშპ-ში (%)	2,0
10	საქონლის ექსპორტის წილი მშპ- ში (%)	16,2

11	მოსახლეობის ერთ სულზე საქონლის ექსპორტის მოცულობა (ევრო)	476
12	ექსპორტით იმპორტის გადაფარვა (%)	74,6
13	ექსპორტში მაღალტექნოლოგიური პროდუქციის წილი (%)	5-10
14	ტექნოლოგიური განვითარების ინდექსი ყოველ 1000 მცხოვრებზე	2,5
15	მოსახლეობის მიერ კომპიუტერუ- ბის ფლობა (%)	50
16	1000 სასოფლო-სამეურნეო მუშაკზე ტრაქტორების რაოდე- ნობა (ცალი)	160
17	ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილი მშპ-ში (%)	15-20

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები

1	უმუშევრობის დონე მკაცრი კრიტერიუმით (%)	10
2	ხელფასის წილი მშპ-ში (%)	60-70
3	შინამეურნეობების ხარჯების წილი მშპ-ში (%)	65-70
4	მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხმარება (კვტ.სთ წელიწადში)	2600
5	შრომის ანაზღაურების მინი- მალური და საშუალო დონის თანაფარდობა	1:3
5	ჯინის ინდექსი (ეკვივალენტურ მოზრდილზე გადაანგარიშებით)	24

7	სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის წილი (%)	10
8	დეცილური კოეფიციენტი (სამომხმარებლო ხარჯების მიხედვით)	10:1
9	საშუალოთეიური ხელფასი შრომისუნარიანი მამაკაცის საარსებო მინიმუმის მიმართ (%)	100
10	დამნაშავეობის დონე 10000 კაცზე	500
11	დეპოპულაციის დონე	100:100

ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები

1	მონეტიზაციის დონე (%)	50
2	საგარეო ვალების წილი მშპ-ში (%)	30
3	შიგა ვალების წილი მშპ-ში (%)	30
4	საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის მომსახურების წილი (%)	20
5	ინფლაციის დონე (%)	5-6
6	სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში (%)	40-50
7	საგადასახადო შემოსავლები მშპ-სთან მიმართებაში (%)	32

თავი III. ეკონომიკური უსაფრთხოების პარამეტრები საქართველოში

„ერის მართვა ოთხი შეილის აღზრდაზე გაცილებით ადვილია“

უინსტონ ჩერჩილი

*„ნუ იკითხავ – რა შეუძლია სამშობლოს შენ გავიკეთოს, პკითხე
საკუთარ თავს – რა შეგიძლია შენ გაუკეთო მას“*

ჯონ კენედი

*„რა დიდი ღვაწლიც უნდა მიუძღოდეს ეროვნებას წარსულში, თუ
იგი აწმყოში არას წარმოადგენს, ბრწყინვალე წარსული კერას
უშველის“*

ივანე ჯავახიშვილი

3.1. ძირითადი ისტორიული გამოწვევები და ეკონომიკური მუქარები

საქართველოს განვითარებაში უაღრესად მნიშვნელოვანი, რთული და საპასუხისმგებლო პერიოდია დამდგარი, როდესაც ქვეყნის შიგნით მიმდინარეობს ახალი სახელმწიფოებრივი წყობის ჩამოყალიბების, სოციალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა არსებითი გარდაქმნის, ხოლო მსოფლიოში კი – არსებული წესრიგის თვისებრივი ცვლილების პროცესი. ასეთ პირობებში სახელმწიფოს წინაშე დგება ამოცანა – უსწრაფესად უზრუნველყოს გან-

ვითარების შესაბამისი პარამეტრები, რათა ანგარიშ-გასაწევი ადგილი დაიკავოს მიმდინარე პროცესებში. რუსეთის აგრესიისა და ტერიტორიის ნაწილის ოკუპირების პირობებში, აღნიშნული ამოცანის გადაჭრა მნიშვნელოვნადაა გართულებული.

ამგვარად, საქართველოს ამჟამინდელი მდგომარეობა და პარალელურად, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესები განსაზღვრავენ ქვეყნის მუდმივ მოქმედებას ეკონომიკური უსაფრთხოებისა და მდგრადი განვითარების სფეროში, რამდენადაც სწორედ აღნიშნული მიმართულებით მიღწეული შედეგები განაპირობებენ საქართველოს, როგორც აქტიური და თანაბარუფლებიანი წევრის მონაწილეობის ხარისხს მსოფლიო მნიშვნელობის მოვლენებში.

ნებისმიერი ქვეყნისთვის ეკონომიკური უსაფრთხოების უზრუნველყოფა გარკვეული, მყარად ჩამოყალიბებული პრინციპების რეალიზებაზეა დამოკიდებული. ჩვენი აზრით, ყველაზე მნიშვნელოვან, არსებით პრინციპებს განეკუთვნება:

- ❖ ფუნდამენტური ღირებულებების ჩამოყალიბება;
- ❖ გრძელვადიანი სტრატეგიული მიზნების და ინტერესების განსაზღვრა;
- ❖ განვითარების ისტორიული გამოწვევებისა და მუქარების გათვალისწინება.
როგორც წესი, ფუნდამენტურ ღირებულებებს შორის უმთავრესია:
სუვერენიტეტი და ტერიტორიული მთლიანობა;

❖ დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის უზრუნველყოფა;

❖ ადამიანის უფლებებისა და თავისუფლებების პატივისცემა.

ამასთანავე, მნიშვნელოვანია კონკრეტული ქვეყნისთვის, თუ რა შინაარსს მოიცავს თითოეული მათგანი. განსაზღვრულ ფუნდამენტურ ეროვნულ ღირებულებებს ეფუძნება ქვეყნის ეროვნული ინტერესები.

ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციებიდან ერთ-ერთის მიხედვით (საუბარია WWW.ncp.ge ვებ-გვერდზე www.mod.gov.ge საიტზე www.saqartvelo.gov.ge საიტზე www.erosvnuli.usa.gov საიტზე www.konceptiaze.org) საქართველოს ფუნდამენტურ ეროვნულ ღირებულებებს განეკუთვნება:

❖ სუვერენიტეტი;

❖ უსაფრთხოება;

❖ მშვიდობა;

❖ დემოკრატია და კანონის უზენაესობა;

❖ ადამიანის უფლებებისა და ძირითადი თავისუფლებების პატივისცემა;

კეთილდღეობა (საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია. გვ. 2-3. WWW.ncp.ge/img/NationalSecurityConcept-May11-Georgian.pdf)

აღნიშნული კონცეფციის შესაბამისად „საქართველოს ეროვნული ინტერესები ეფუძნება საქართველოს ფუნდამენტურ ეროვნულ ღირებულებებს, უზრუნველყოფს სახელმწიფოს მდგრადობას და სტაბილურობას, ასევე მოქალაქეების კეთილ-

იდლებას, უსაფრთხოებას და უფლებებისა და თავისუფლებების დაცვას”. საქართველოს ეროვნულ ინტერესებად განსაზღვრულია:

- ❖ ტერიტორიული მთლიანობა;
- ❖ ეროვნული ერთიანობა;
- ❖ რეგიონული სტაბილურობა;
- ❖ თავისუფლებისა და დემოკრატიის განმტკიცება მეზობელ ქვეყნებსა და რეგიონებში;

ქვეყნის სატრანზიტო ფუნქციის განმტკიცება და ენერგიის მოწოდების ალტერნატიული წყაროების უზრუნველყოფა;

ქვეყნის და რეგიონის ეკოლოგიური უსაფრთხოება;

ეროვნული და კულტურული თვითმყოფადობის უზრუნველყოფა. *(საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია. გვ. 3-43.*

WWW.ncp.ge/img/NationalSecurityConcept-May11-Georgian.pdf)

აღსანიშნავია, რომ კონცეფციაში განსაზღვრული საქართველოს ეროვნული ინტერესებიდან რიგი მხოლოდ ეროვნული ინტერესების უზრუნველყოფის საშუალებაა და არა მიზანი (მაგ. ქვეყნის სატრანზიტო ფუნქციის განმტკიცება და ენერგიის მოწოდების ალტერნატიული წყაროების უზრუნველყოფა). ჩვენი აზრით, საქართველოსთვის უმთავრეს ეროვნულ ინტერესს განეკუთვნება მისი იდენტურობის შენარჩუნების პირობებში, თითოეული

მოქალაქისათვის ცხოვრებისა და კეთილდღეობის მაღალი დონისა და ხარისხის უზრუნველყოფა.

აღნიშნული ეროვნული ინტერესის უზრუნველყოფაში, მრავალ სხვა ფაქტორთან ერთად, განსაკუთრებული, ფუძემდებლური მნიშვნელობა ენიჭება ისეთი სტრატეგიული მიზნების მიღწევას, როგორიცაა:

- ❖ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის განმტკიცება; ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველყოფა; სამოქალაქო საზოგადოების დამკვიდრება და სრულყოფა; მდგრადი და უსაფრთხო განვითარების მიღწევა მთელს მის ტერიტორიაზე.
- საქართველოს ეროვნული ინტერესების შემადგენელია ქვეყნის ინტერესები ეკონომიკის სფეროში.

ძირითად ეკონომიკურ ინტერესებს შორის მნიშვნელოვანია:

- ❖ ერთიანი ეკონომიკური სივრცის უზრუნველყოფა;
- ❖ ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფა; საქართველოს გადაქცევა საერთაშორისო ეკონომიკის აქტიურ სუბიექტად; ეკონომიკის დგრად და უსაფრთხო განვითარებაზე გადასვლა.

საქართველოს წინაშე მდგარი ისტორიული გამოწვევებიდან უმთავრესია:

- ❖ გლობალიზაციის პროცესთან დაკავშირებული გამოწვევა. კერძოდ, იმ უარყოფითი შედეგების

პრევენცია და დადებითი შედეგების მაქსიმალურად ეფექტიანი გამოყენება, რომელიც თან ახლავს აღნიშნულ პროცესს;

- ❖ ლოკალიზაციის პროცესთან დაკავშირებული გამოწვევა. კერძოდ, რეგიონულ ეკონომიკურ გაერთიანებებში ინტეგრაციასთან დაკავშირებული პროცესების რაციონალური მართვა;

პოსტინდუსტრიული საზოგადოების ფორმირებასთან დაკავშირებული გამოწვევა. კერძოდ, ამ საზოგადოების მოთხოვნებისადმი ინსტიტუციური, ინტელექტუალური და მეცნიერულ-ტექნოლოგიური თავისებადობა.

აღსანიშნავია, რომ ამჟამად, სამწუხაროდ, საქართველო სათანადოდ ვერ პასუხობს მისი უმთავრესი ეროვნული ინტერესების რეალიზების, ქვეყნის წინაშე მდგარი ისტორიული გამოწვევების პრევენციის ან თავის სასარგებლოდ გამოყენების ამოცანებს. კერძოდ, სახეზეა უმთავრესი ეროვნული ინტერესის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი ფუძემდებლური ფაქტორის, მამოძრავებელი ძალის – ტერიტორიული მთლიანობის რღვევა, საქართველოს ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილის ოკუპაცია, დეზინტეგრაციული და სეპარატისტული ტენდენციების გაძლიერება. აუცილებელია იმ მუქარების, ანუ სოციალურ ორგანიზმზე ნეგატიური ზემოქმედების ობიექტურად არსებულ შესაძლებლობათა თავიდან აცილება-პრევენცია, რომლებიც თანამედროვე ინტორიული გამოწვევებიდან გამომდინარეობს და ზიანის მატარებელ მუხტს შეიცავს. კერძოდ, შინა-

განი ეკონომიკური მუქარებიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია:

- ❖ ქვეყნის ერთიანი ეკონომიკური სივრცის მოშლა;
- ❖ მოსახლეობის სოციალური დიფერენციაციის მაღალი დონე და სიღარიბის ზრდის ტენდენცია;
- ❖ ეროვნული ეკონომიკისა და სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის დაბალი დონე;
- ❖ ინოვაციური და საინვესტიციო აქტივობის დაბალი დონე;
- ❖ ქვეყნის ცალკეული რეგიონების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაბალი დონე, მათი განვითარების უთანაბრობა;
- ❖ უმუშევრობის ზრდა და შრომის მოტივაციის შესუსტება.

გარეშე ეკონომიკური მუქარებიდან კი გამოირჩევა:

- ❖ ქვეყნის ეკონომიკის დაბალი მიმზიდველობა და კონკურენტუნარიანობა საერთაშორისო ბაზარზე. მისი მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციის დაბალი ხარისხი;
საერთაშორისო ბაზრების მოთხოვნებისადმი ტექნოლოგიური, მენეჯმენტური, ინტელექტუალური და ინფორმაციული შეუთავსებლობა;
- ❖ ეკონომიკური საზღვრების დაუცველობა;
- ❖ კაპიტალის გადინება;
- ❖ ქვეყნის დამოკიდებულება საზღვარგარეთიდან რიგი სტრატეგიული რესურსების იმპორტზე.

3.2. მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები

საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების ინდიკატორთა ანალიზისას სახეზეა, ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში, მისი თითქმის ყველა მაჩვენებლის (გარდა ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის) პოზიტიური მიმართულებით ცვლილება. ამასთანავე რიგმა მათგანმა, 2002 წელთან შედარებით, ზღერულ ნიშნულზე უკეთესი პოზიციები დაიმკვიდრა.

ცხრილი 3

მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორები

№	მაჩვენებლის დასახელება	ზღერული მნიშვნელობა	საქართველო			
			2002	2003	2005	2007
1	მშპ-ის ზრდის ტემპი (ბოლო ოთხი წლის საშუალო) (%)	3,1	3,7	6,5	8,0	9,3
2	მშპ-ის დაცემა საბაზო დონესთან შედარებით (%)	30-40	56,7	53,2	48,3	37,6
3	მშპ მოსახლეობის ერთ სულზე მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის გათვალისწინებით (აშშ დოლარი)	6 000				2000

4	აღმავალი პორტუგალიის განვითარების ინდექსი	0,80	0,69		
5	სამრეწველო საქონლის წარმოების მატების ტემპი (%)	4,3	4,9	14,8	16,4
6	ძირითად კაპიტალში ინ- ვესტიციების წილი მშპ-ში (%)	25	5,1	26,7	28,1
7	ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ- ის მიმართ (%)	3,0	3,0	3,4	0,2
8	მეცნიერებაზე ასიგებანის წილი მშპ-ში (%)	2,0	0,2	-	-
9	განათლებაზე ასიგებანის წილი მშპ-ში (%)	2,0	-	-	-
10	საქონლის ექსპორტის წილი მშპ-ში (%)	16,2	8,3	9,7	12,7
11	მოსახლეობის ერთ სულზე საქონლის ექსპორტის მოცულობა (ევრო)	476	43,9	59,0	111,3
12	ექსპორტით იმპორტის გადაფარვა (%)	74,6	43,5	40,4	34,8
13	ტექნოლოგიური განვი- თარების ინდექსი ყოველ 1000 მცხოვრებზე	2,5	0,45	-	-
14	მოსახლეობის მიერ კომ- პიუტერების ფლობა (%)	50	0,34	-	-
15	1000 სასოფლო-სამეურნეო მუშაკზე ტრაქტორების რაოდენობა (კალი)	160	24	-	-
16	ჩრდილოეთი ეკონომიკის წილი მშპ-ში (%)	15-20	56	-	-

აღსანიშნავია, რომ მშპ-ის ზრდის ტემპი (ბოლო
ოთხი წლის საშუალო) გათვალისწინებული
ზღვრული 3,1 %-სა 2002 წლისთვის უკვე შეადგენდა
3,7 %-ს, ხოლო 2007 წლისთვის კი შთამბეჭდავ

მაჩვენებელს 9,3%-ს მიაღწია. თუმცა ცხადია, რომ მშპ-ის ზრდის ასეთი მაღალი ტემპის პირობებშიაც კი განვითარების სასურველი პარამეტრების მიღწევა ხანგრძლივადიან პერსპექტივას წარმოადგენს, რაზეც მიუთითებს მშპ-ის საბაზო დონესთან (1990 წელი) შედარებით დაცემის მაღალი მაჩვენებელი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოში ეკონომიკური დაცემის ტენდენცია 5 წლიან პერიოდს მოიცავდა, ერთ სულზე მშპ-ის მოცულობა 60 %-ზე მეტად, ხოლო სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა 80 %-ით დაეცა. 2004 წლისთვის საქართველოში ერთ სულზე მთლიანი ეროვნული შემოსავალი მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის მიხედვით 2 930 აშშ დოლარს შეადგენდა, მაშინ როცა ანალოგიური მაჩვენებელი აზერბაიჯანში 3 830 აშშ დოლარი, სომხეთში 4 270 აშშ დოლარი, ხოლო რუსეთში 9 620 აშშ დოლარია. ცხადია, რომ დაბალია ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლებიც. კერძოდ, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიშით საქართველო 85-ე ადგილზეა, სომხეთი – 82-ე, აზერბაიჯანი 64-ე, ხოლო რუსეთი – 62-ე (*Global Competitiveness Report 2006-2007*). აშკარაა, რომ ეკონომიკური განვითარების დონით საქართველო ჩამორჩება არა მხოლოდ მსოფლიოს განვითარებულ და აღმოსავლეთ ევროპის პოსტსოციალისტურ ქვეყნებს, არამედ მის უახლოეს მეზობლებს, ევოლუციური ეკონომიკის ქვეყნებსაც.

2002 წლისთვის მშპ-ის საბაზო დონესთან შედარებით დაცემის მაჩვენებელმა, ნაცვლად მიღებული ზღერული 30-40%-სა, 56,7% შეადგინა, ხოლო 2007 წლისთვის მან გადალახა ზღერული მნიშვნელობის ზედა ბარიერი. ჩვენი პროგნოზით, მიუხედავად მსოფლიო ფინანსური კრიზისისა, საქართველოს ეკონომიკის ამ მიმართულებით სვლა გაგრძელდება და უახლოეს 3-5 წელიწადში 1990 წელთან შედარებით ეკონომიკური დაცემა 30%-იან ზღვარზე დაბლა გადაინაცვლებს

ცხრილი 4

მთლიანი შიდა პროდუქტის და მთლიანი ეროვნული შემოსავლის მოცულობა მოსახლეობის ერთ სულზე

№		1996 წელი	2000 წელი	2003 წელი	2007 წელი
1	მთლიანი შიდა პროდუქტი ერთ სულზე, (საბაზისო ფასებით) . ლარი	808,6	1414,8	1987,6	
2	მშპ ერთ სულზე აშშ დოლარი	640,4	716,2	926,2	2318,6
3	მთლიანი ეროვნული შემოსავალი აშშ დოლარი	2993,7	3176,6	4022,1	8000,0

მთლიანი შიდა პროდუქტის დინამიკაში არსებული ცვლილებები არსებით ზეგავლენას ახდენენ ადამიანური განვითარების პოტენციალის მაჩვენებელზე.

ბელზე. ცნობილია, რომ იგი სამ კომპონენტს მოიცავს: სიცოცხლის ხანგრძლივობას, მოზრდილების განათლების დონეს, მთლიან შიდა პროდუქტს მოსახლეობის ერთ სულზე საერთაშორისო დოლარებში. საქართველოში პირველი ორი კომპონენტი განვითარებული ქვეყნების დონეზეა, ხოლო მესამე მნიშვნელოვნად ჩამორჩება მას. ამჟამად, ადამიანის პოტენციალის განვითარების ინდექსი მსოფლიოში 0,735 –ს შეადგენს, განვითარებულ ქვეყნებში – 0,911-ს, განვითარებადში – 0,663-ს. საქართველოში იგი 2002 წლისთვის 0, 697- ს შეადგენდა, ხოლო 2007 წლისთვის – 0,796-ს.

მნიშვნელოვანი პოზიტიური პერმუტაციით გამოირჩევა და ზღერულთან შედარებით პოზიტიურია შემდეგი მაჩვენებლები:

➤ სამრეწველო საქონლის წარმოების მატების ტემპი. მისი ზღერული სიდიდე 4,3% და იგი უკვე 2002 წლისთვის 4,9 %-ს შეადგენდა, ხოლო 2006 წლისთვის 10,6 %-ს. აღნიშნული მაჩვენებლის ანალიზისას აღსანიშნავია ისიც, რომ მისი ზრდა გარკვეულწილად შენედა 2006 წელს, მაშინ როცა 2003 წელს 14,8%-ს, ხოლო 2005 წელს 16,4 %-ს შეადგენდა, ხოლო 2007 წლისთვის, აღრიცხვის სისტემის მოწესრიგებამ ამ სფეროში ზრდის მაღალი მაჩვენებელი (27,8 %) დააფიქსირა.

➤ ძირითად კაპიტალში ინვესტიციების წილი მშპ-ში. მის ზღერულ მნიშვნელობად მიღებულია 25%. 2002 წლისთვის საქართველოში იგი მხოლოდ

5,1%-ს შეადგენდა, 2007 წლისთვის კი თითქმის 5-ჯერ გაიზარდა და 25,0%-ს შეადგენს;

➤ ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის მიმართ. აღნიშნული მაჩვენებელი ჩვენს მიერ წარმოდგენილ საანალიზო პერიოდში ზღვრულ ნიშნულს (3,0%) არ გასცილებია;

➤ მეცნიერებასა და განათლებაზე ასიგნებანის წილი მშპ-ში. მოცემულმა მაჩვენებელმა საანალიზო პერიოდში მნიშვნელოვანი პოზიტიური ცვლილებები განიცადა. კერძოდ, თუ 2002 წლისთვის ნაცვლად ზღვრული 2,0 %-სა მეცნიერებაზე ასიგნებანი წილი მშპ-ში 0,2%-ს შეადგენდა, 2007 წლისთვის მხოლოდ განათლებაზე ასიგნებანის წილმა მშპ-ში 4,0%-ს მიაღწია. ცხადია, რომ სახეზეა ამ მიმართულებით მნიშვნელოვანი განვითარება. ამასთანავე, აღსანიშნავია ისიც, რომ განათლების ევროპულ სივრცესთან ინტეგრაციის, ამ სივრცეში კონკურენტუნარიანი სპეციალისტების მომზადების მიმართულებით კვლავაც მრავალი პრობლემა რჩება გადასაჭრელი;

მიუხედავად პოზიტიური ცვლილებებისა, ზღვრულ დონესთან შედარებით კვლავაც ნეგატიურია მოსახლეობის მიერ კომპიუტერების ფლობის, 1000 სასოფლო-სამეურნეო მუშაკზე ტრაქტორების რაოდენობის მაჩვენებლები. რაც შეეხება ისეთ მნიშვნელოვან მაჩვენებლებს, როგორიცაა ტექნოლოგიური განვითარების ინდექსი და ჩრდილოეთი ეკონომიკის წილი მშპ-ში, 2007 წლისთვის მათი დაზუსტება ჩვენს მიერ ვერ განხორციელდა.

მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორთა ანალიზისას ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას საქონლის ექსპორტთან დაკავშირებული მაჩვენებლების განხილვა წარმოადგენს, რამდენადაც აღნიშნული მაჩვენებლები ახასიათებენ სამამულო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობას, საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში ქვეყნის პოზიციების ცვლილებას. სამწუხაროდ, ჩვენს მიერ მოპოვებული მონაცემებით დასტურდება, რომ საქართველოს პოზიციები პროდუქციის ექსპორტთან მიმართებაში არ მყარდება. ამ მიმართულებით ზრდით ხასიათდება მხოლოდ მოსახლეობის ერთ სულზე ექსპორტის მოცულობის მაჩვენებელი, რომელიც 2002 წელს არსებული 43,9 ევროდან 2007 წლისთვის 160,3 ევრომდე გაიზარდა, მაგრამ ზღვრული მაჩვენებლის (476 ევრო) გადალახვა ვერ მოხერხდა. ამასთანავე, მისი ზრდა უპირატესად განპირობებულია საანალიზო პერიოდში მოსახლეობის რაოდენობის შემცირებით.

ცხრილი 5.

საქართველოს ექსპორტი და იმპორტი

№		2000 წელი	2002 წელი	2003 წელი	2007 წელი
1	ექსპორტი სულ (მლნ. აშშ დოლარი)	322,8	345,9	461,4	
2	იმპორტი სულ (მლნ. აშშ დოლარი)	709,9	795,6	1141,2	5216,7
3	ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის კოეფიციენტი	45,5	43,5	40,4	24,0

ამასვეს ადასტურებს ექსპორტით იმპორტის გადაფარვის მაჩვენებელი, რომელიც 2002 წელს არსებული 43,5%-დან (ზღვრული მაჩვენებელი 74,6%) 2006 წლისთვის 27 %-მდე შემცირდა, ხოლო 2007 წლისთვის 24 % შეადგინა. ცხადია, რომ საქართველოს ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობა სხვა ქვეყნებთან შედარებით მცირდება, რაც აუფერულებს ეროვნული ეკონომიკის მიღწევებს. ასევე ვერ აკმაყოფილებს მისაღებ დონეს მშპ-ში საქონლის ექსპორტის წილის მაჩვენებელიც, რომელიც 2002 წელს არსებული 8,3%-დან (ზღვრული 16,2%) 2007 წლისთვის 9,1%-მდე გაიზარდა. ცხადია, რომ მშპ-ის ზრდის კვალობაზე ექსპორტის ზრდის ტემპი არასაკმარისია და იგი ვერ პასუხობს ქვეყნის განვითარების დინამიკას.

ამგეარად, საქართველოს მდგრადი ეკონომიკური განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორთა ანალიზით ირკვევა, რომ ქვეყანაში მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალი მაღალია, რაც დადასტურდა კიდევაც რუსეთის აგრესიის ყველაზე მწვავე დღეებში, როდესაც საქართველოს ეკონომიკამ მდგრადობის მაღალი ხარისხი გამოავლინა. ცხადია, რომ მთლიანობაში საფუძველი ეკონომიკური აღმავლობისთვის ფორმირებულია. ამასთანავე, განვითარების პარამეტრები, მიუხედავად მათი პოზიტიური მნიშვნელობისა, არასაკმარისია საქართველოს მდგომარეობის ქვეყნისთვის. პირველ რიგში ეს ეხება მშპ-ის ზრდის ტემპს, რომლის ზღვრული მნიშვნელობა (ოთხი წლის საშუალო), ჩვენი აზრით,

უნდა დაფიქსირდეს 15 %-ის ღონეზე. აღსანიშნავია ისიც, რომ ზოგიერთ შემთხვევაში პოზიტიური რაოდენობრივი პარამეტრები მისი თვისებრიობის მისაღებობაზე არ მეტყველებენ. განსაკუთრებით მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია ძირითად კაპიტალში ინვესტიციებისა და ბიუჯეტის დეფიციტის პოზიტიური მაჩვენებლები, რომლებიც ეკონომიკური უსაფრთხოების სხვა ფუნქციონალური ინდიკატორების გაუმჯობესებისთვის სასურველ ფონს ქმნიან.

3.3. სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები

სოციალური უსაფრთხოების მაჩვენებლების მხრივ საქართველო ნეგატიური პარამეტრებით გამოირჩევა. ამ ჯგუფში შემავალი ინდიკატორებიდან მხოლოდ ორი – დამნაშავეობის ღონე (რეგისტრირებული დანაშაულის მიხედვით) და დეპოპულაციის ღონეა წარმოდგენილი ზღვრულ მაჩვენებელზე უკეთესი პარამეტრებით.

აღსანიშნავია, რომ 2002-2007 წლებში გაუმჯობესების ტენდენცია ქონდა მშპ-ში ხელფასის წილის (იგი 2002 წელს არსებული 6,8 %-დან 2006 წლისთვის 45,1% -მდე გაიზარდა), მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხმარების, სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი მოსახლეობის წილის (აღსანიშნავია, რომ აღნიშნული მაჩვენებლის გაუმჯობესება უმეტესად მისი გამოთვლის მეთოდოლოგიაში განხორციელებული ცვლილების დამსახურებაა),

შრომისუნარიანი მამაკაცის საარსებო მინიმუმის მიმართ საშუალოთვიური ხელფასის დამოკიდებულების მაჩვენებლებს.

ცხრილი 6

**სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორები
საქართველოში**

აჩვენებლის დასახელება	ზღვრული მნიშვნელობა	საქართველო			
		2002	2003	2005	2007
უმუშევრობის დონე ჩაკარი კრიტერიუმით (%)	10	12,6	11,5	13,8	13,3
ხელფასის წილი მშპ-ში (%)	60-70	6,8	32,0	36,8	45,1
შინამეურნეობების ხარჯე- ბის წილი მშპ-ში (%)	65-70	56,3	-	40,2	35,0
მოსახლეობის ერთ სულზე ელექტროენერგიის მოხ- მარება (კეტ.სთ წელი- წადში)	2600	1700	1800	2000	2300
შრომის ანაზღაურების მინიმალური და საშუალო დონის თანაფარდობა	1:3	1:5	1:6	1:10	1:14
ჯინის ინდექსი (ეკვივა- ლენტურ მოზრდილზე გადანგარიშებით)	24	0,37	0,38	0,39	0,39
სიღარიბის ზღვარს მდგმა მყოფი მოსახლეობის წილი (%)	10	52,1	52,0	39,0	27,0

დეცილური კოეფიციენტი (სამომხმარებლო ხარჯე- ბის მიხედვით)	10:1	17:1	-	-	-
საშუალოთეიური ხელფასი შრომისუნარიანი მამაკაცის საარსებო მინი- მუმის მიმართ (%)	100	80,6	80,8	82,1	85,3
დამნაშაევობის დონე 10000 კაცზე (რეგისტრირებული დანა- შაულის მიხედვით)	500	38	40	100	125
დეკოპულაციის დონე	100:100	100,4: 100	100,2: 100	108: 100	108: 100

ამასთანავე, აღნიშნული მაჩვენებლების მნიშვნელობებმა მაინც ვერ მიაღწიეს ზღვრულ პარამეტრებს. ცხადია, რომ კელავაც სახეზეა მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ხარისხის დაბალი მაჩვენებლები. საქართველოს ეკონომიკის მდგრადი განვითარების შესაძლებლობის ინდიკატორებში ასახულმა პოზიტიურმა პარამეტრებმა ჯერ კიდევ ვერ მოახდინეს არსებითი ხასიათის გარდატეხა მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესების მიმართულებით.

სოციალური უსაფრთხოების ინდიკატორებს შორის საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისთვის მნიშვნელოვან მუქარად წარმოგვიდგება უმუშევრობის მაღალი დონე და მოსახლეობის ქონებრივი დიფერენციაციის მაღალი ხარისხი. აღსანიშნავია, რომ არსებული ოფიციალური სტატისტიკით უმუშევრობის დონე (მკაცრი კრიტერიუმით) 13,3%-ს შეადგენს (პარადოქსულად გვეჩვენება ოფიციალური

სტატისტიკის მონაცემები, რომლის მიხედვითაც უმუშევრობის დონე 2006 წელს არსებული 13,6 %-დან 2007 წლისთვის 13,3 %-მდე შემცირდა). ამასთანავე, ეკონომიკურად აქტიურ მოსახლეობაში მნიშვნელოვანია თვითდასაქმებულების წილი (56,5%). ასევე მაღალია სოფლის მეურნეობაში, ნადირობასა და სატყეო მეურნეობაში დასაქმებულთა წილი მთლიანად დასაქმებულებში (55,3%), მაშინ როცა ამ სექტორში წარმოებული პროდუქციის წილი მშპ-ში 11%-ა. (შედარებისთვის: ვაჭრობის სფეროში დასაქმებულთა წილი შეადგენს 9,6%-ს, ხოლო ამ სფეროს პროდუქციის წილი მშპ-ში 14%-ს). აშკარაა, რომ თვითდასაქმებულების ხარჯზე შემცირებულია უმუშევრობის დონე, ჩვენი გათვლებით 2007 წლისთვის საქართველოში უმუშევრობის დონე 40-50%-ის ფარგლებშია.

მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების თვალსაზრისით არსებითი გარდატეხაა მოსალოდნელი 18 თვიანი პროგრამის განხორციელების შედეგად. უმუშევრობის დაძლევაში ასევე მნიშვნელოვან ღონისძიებად გვევლინება ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს მიერ ტყის სარგებლობის ლიცენზიების გაცემის წესებში დეკლარირებული ცვლილებები. ცხადია, რომ მნიშვნელოვნად უნდა გაიზარდოს დასაქმების დონე, რისთვისაც დადებითი ფონი ზოგადი ეკონომიკური თვალსაზრისით ფორმირებულია.

3.4. ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები

საქართველოს ფინანსური სექტორი წლების მანძილზე სტაბილურობის მაღალ პოტენციალს აქლენს. ამასთანავე, ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები გვიჩვენებენ აღნიშნული სტაბილურობის რღვევის შესაძლებლობის მაღალ დონეს.

ცხრილი 7

ფინანსური უსაფრთხოების ინდიკატორები საქართველოში

№	მაჩვენებლის დასახელება	ზღვრული მნიშვნელობა	საქართველო			
			2002	2003	2005	2007
1	მონეტიზაციის დონე (%)	50	6,2	6,2	9,2	10,1
2	საგარეო ვალების წილი მშპ-ში (%)	30	44,6	35,5	21,9	14,3
3	შიგა ვალების წილი მშპ-ში (%)	30	20,4	18,3	13,6	8,8
4	საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის მომსახურების წილი (%)	20	14,1	-	-	18,0
5	ინფლაციის დონე (%)	5-6	5,6	4,8	8,2	9,2
6	სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში (%)	40-50	64,9	53,8	35,1	23,1
7	საგადასახადო შემოსავლები მშპ-სთან მიმართებაში (%)	32	15,2	9,4	15,8	25,8

აღსანიშნავია, რომ ფინანსური უსაფრთხოების დახასიათებისთვის ჩვენს მიერ გამოყენებული ინდი-

კატორებიდან მშპ-ში საგარეო ვალების წილი, შიგა ვალების წილი მშპ-ში, საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის მომსახურების წილი და სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში პოზიტიური პარამეტრებითაა წარმოდგენილი.

კერძოდ:

❖ საგარეო ვალების წილი მშპ-ში, რომლის ზღერულ სიდიდედ მიღებულია 30 % , საქართველოში 2002 წელს 44,6 %-ს შეადგენდა, ხოლო 2007 წლისთვის 14,3 %-ია. მიუხედავად ევროობლიგაციების სახით მიღებული ვალდებულებებისა, მოსალოდნელია, რომ იგი ზღერულ მაჩვენებელს არ ასცილდება, ამის საფუძველს იძლევა საგარეო ვალების ზრდის კვალობაზე მშპ-ის ზრდა. ჩვენი აზრით, საქართველოს მთავრობას, ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით, აქვს რეზერვები საგარეო ვალების ასაღებად;

❖ შიგა ვალების წილი მშპ-ში (ზღერული სიდიდე 30%). 2002 წლისთვის აღნიშნულმა მაჩვენებელმა საქართველოში 20,4 % შეადგინა, ხოლო 2007 წლისთვის – 8,8 %;

❖ საერთო ხარჯებში სახელმწიფო ვალის მომსახურების წილი (ზღერული სიდიდე 20%). აღნიშნული მაჩვენებელი 2002 წელს 14,1 %-ს, ხოლო 2007 წლისთვის 18,0%-ს შეადგენს. მშპ-ის ზრდის კვალობაზე ამ მაჩვენებლის ზრდა განპირობებულია სახელმწიფო ვალების სულ უფრო მეტი მოცულობის გადახდის პერიოდის დადგომით ან შეღავათიანი პერიოდის გასვლით;

სახელმწიფო ვალების წილი მშპ-ში (ზღვრული მაჩვენებელი 40-50%). 2002 წლისთვის იგი 64,8%-ს აღწევდა, 2003 წლისთვის კი – 53,8%-ს. შემდგომ ეტაპზე მშპ-ის ზრდის მაღალმა ტემპებმა შესაძლებელი გახადა მისი ნორმის ფარგლებში მოქცევა და 2007 წლისთვის ეს მაჩვენებელი 23,1 %-ს აღწევს.

სახელმწიფო ვალებთან დაკავშირებული პრობლემების განხილვისას ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხად რჩება, 1990-2002 წლებში, აღებული ვალების მიზნობრიობა. მიღებული კრედიტების სტრუქტურის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ამ პერიოდში განსაკუთრებით მაღალი იყო სამომხმარებლო ხასიათის კრედიტები, რომლებიც მოსახლეობის სურსათით უზრუნველყოფაზე იყო ორიენტირებული. მომავალში სასურველია აღებულ კრედიტებს ქონდეთ განვითარების ხასიათი და აქცენტირებული იყოს ქვეყნის ტექნოლოგიურ განვითარებაზე.

კელავაც ნეგატიური ხასიათი აქვთ ფინანსური უსაფრთხოების შემდეგ ინდიკატორებს:

❖ მონეტიზაციის დონე (ზღვრული მაჩვენებელი 50 %). აღნიშნული მაჩვენებელი 2002 წელს 6,2 %-ს, ხოლო 2007 წლისთვის 10,1 %-ს შეადგენდა. მისი ზრდა დაკავშირებულია მრავალ საფრთხილო მომენტთან, მაგრამ ამავედროულად არსებული დონე ზღუდავს ეკონომიკის განვითარებას;

❖ ინფლაციის დონე (ზღვრული სიდიდე 5-6%). ოფიციალური სტატისტიკით 2007 წელს ინფლაციის დონე 9,2 %-ს შეადგენდა, თუმცა არსებული

რეალობა სხვა რამეზე მეტყველებს. ამ პერიოდისთვის არ ყოფილა არცერთი საქონელი რომლებზეც ფასებს მნიშვნელოვანი მატების ტენდენცია არ ქონოდა. ეკონომიკური უსაფრთხოების თვალსაზრისით ინფლაციის მაღალი ტემპი გაუმართლებელია. ამასთანავე, ეკოლუციური ეკონომიკის ქვეყნებისთვის იგი აუცილებლად მოსახდელი აუადმყოფობაა. მთავარია რამდენად ოპტიმალურად იქნება გამოყენებული ინფლაციის დადებითი მხარეები და რამდენად დროულად მოხერხდება მისი სტაბილიზაცია;

❖ საგადასახადო შემოსავლები მშპ-ის მიმართ (ზღვრული სიდიდე 32%). მიუხედავად საქართველოში განხორციელებული ფართომასშტაბური საგადასახადო რეფორმისა და საგადასახადო ადმინისტრირების ძირეული გაუმჯობესებისა, აღნიშნული მაჩვენებელი 2007 წლისთვის 25,8 %-ს შეადგენს. აშკარაა, რომ ამ მიმართულებით აუცილებელია შემდგომი ღონისძიებების გატარება. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ სფეროს განვითარების ერთერთ უმთავრეს მიმართულებას საგადასახადო შემოსავლების სტრუქტურის ოპტიმიზაცია, პირდაპირ და არაპირდაპირ გადასახადებს შორის ხელსაყრელი თანაფარდობის უზრუნველყოფა წარმოადგენს.

3.5. სასურსათო უსაფრთხოების პარამეტრები საქართველოში

XX საუკუნის ბოლოსათვის სასურსათო უსაფრთხოების პრობლემა ცალკეული ეკონომიკური სისტემისა და ლოკალური საზოგადოებრივი დონიდან უკვე გლობალურ პარამეტრებზე გაიდა, რადგანაც მჭიდროდ უკავშირდება ენერგიის ახალი წყაროების გამოყენების, გარემოს დაცვის, უახლესი ბიოტექნოლოგიების დანერგვის პრობლემებს. ამავდროულად, სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფას განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მოსახლეობის ცხოვრების დონისა და ხარისხის ამაღლებისთვის სასტარტო პირობების ფორმირებაში, რადგანაც ცალკეული ინდივიდებისთვის სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა გულისხმობს იმ რაოდენობის, ასორტიმენტისა და ხარისხის კვების პროდუქტების მოპოვებისა და მოხმარების შესაძლებლობას, რომელიც აუცილებელია ადამიანის განვითარებისა და აქტიური ცხოვრების უზრუნველყოფისთვის.

სასურსათო უსაფრთხოება გულისხმობს ქვეყნის ეკონომიკისა და შესაბამისი ინსტიტუტების უნარს, უზრუნველყოს ეკოლოგიურად სუფთა სურსათის სტაბილური საკმარისობა და ხელმისაწვდომობა იმპორტისაგან დამოუკიდებლად, თვითუზრუნველყოფის გარკვეული დონის პირობებში.

სასურსათო უსაფრთხოების მიღწეული დონის დახასიათებისთვის იყენებენ სასურსათო უსა-

ყრთხოების ინდიკატორთა მრავალფეროვან სისტემაში, რომლებშიაც დიფერენცირებულია სურსათის ენერგეტიკული ფასეულობის, პროდუქტების ეკოლოგიურობის ხარისხის, ქვეყნის სურსათით თვითუზრუნველყოფის, იმპორტზე დამოკიდებულებისა და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ადგილობრივი მწარმოებლების დაცვის მაჩვენებლები. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საერთაშორისო სასურსათო უსაფრთხოების ორი ძირითადი მახასიათებელია ცნობილი. პირველი გულისხმობს მარცვლეულის გარდამავალი მარაგების მოცულობას. თუ მარცვლეულის მსოფლიო მარაგი მთელი მოხმარების 17%-ზე ზევითაა (ანუ 60 დღის მარაგზე მეტი) საერთაშორისო სასურსათო მდგომარეობა უსაფრთხოდ ითვლება. მეორე მაჩვენებელი მარცვლეულის წარმოების მონაცემებს მოიცავს მთლიანად და ერთ სულზე გაანგარიშებით. ზოგადად, ცალკეული ქვეყნების მიხედვით 1 სულზე იგი განსხვავებულია და 500–800 კგ-ის ფარგლებში მერყეობს.

FAO-ს კლასიფიკაციით ის პირები, რომლებიც იღებენ 1520 კკალორიას და ნაკლებს დღეში მიეკუთვნებიან მოშიმშილეთა კატეგორიას. 2150 კკალორიის მიღება დღეში ითვლება შიმშილობის ზღვრად (*კოლუაშვილი პ. (2004) საქართველოს სასურსათო უსაფრთხოება: რეალობა და პროგნოზები. თბილისი. გვ.41; 47*). საქართველოს ჯანდაცვის და სოციალური უზრუნველყოფის სამინისტროს მონაცემებით საქართველოში დღე-ღამური კვების რაციონის ენერგეტიკული ფასეულობა მოხმარების რაციონალური

ნორმების მიხედვით 2500 კკალორიას შეადგენს. ამასთანავე, მინიმალური სასურსათო კალათის ღირებულებიდან გამომდინარე 2000 წლიდან სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტში სიღარიბის ორი ზღვარი გაითვლება – ოფიციალური და გადასინჯული. ოფიციალური მინიმუმი მოიცავს შრომისუნარიანი მამაკაცის ეკვივალენტური მოზრდილის მინიმალური სამომხმარებლო კალათის ღირებულებას მიმდინარე ფასებში, რომელიც უზრუნველყოფს დღე-ღამის განმავლობაში მინიმუმ 2500 კკალორიის მიღებას. გადასინჯული მინიმუმის შემთხვევაში კი ერთ ეკვივალენტურ მოზრდილზე დღე-ღამეში 2200 კკალორიის მიღებაა გათვალისწინებული (*სასურსათო უსაფრთხოების მდგომარეობა საქართველოში. სსიპ. 2002 წლის ნოემბერი. გვ. 35*).

საერთოდ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ენერგიის მოხმარების თვალსაზრისით გამოყოფენ სიცოცხლისუნარიანობის სამ დონეს:

- ოპტიმალური სიცოცხლისუნარიანობა. 2500-3500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში;
- არასრულყოფილი სიცოცხლისუნარიანობა. 1500-2500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში;
- კრიტიკული სიცოცხლისუნარიანობა. 1000-1500 კკალორიის დღიური მოხმარების პირობებში (*მოღვაძე ნ., გარაყანიძე ზ. (1998.) სასურსათო უსაფრთხოების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში. თბილისი. გვ. 11; 18*).

აღნიშნულთან ერთად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება კვების პროდუქტებისათვის ნედლეულის მიღებიდან საბოლოო პროდუქციის რეალიზაციამდე ნებისმიერ ფაზაში ჯანმრთელობისათვის მავნე მოვლენების გამორიცხვას, სურსათით თვითუზრუნველყოფის პოტენციური და არსებული დონის ანალიზს, ადგილობრივ საქონელმწარმოებელთა დაცვის მსოფლიოში აპრობირებული და მიღებული ნორმების გამოყენებას. ამ საკითხში ზოგჯერ ორმაგი სტანდარტებიც შეიმჩნევა, როცა დეკლარებულია თავისუფალი ვაჭრობა, პროტექციონიზმის მინიმალური პირობები, მაგრამ განვითარებული ქვეყნები აღნიშნულის შესრულებას თავს არიდებენ.

FAO სასურსათო უზრუნველყოფის კონცეფციაში განასხვავებს სასურსათო დეფიციტის სამ ფორმას, რომელიც საფრთხეს უქმნის ეროვნულ სასურსათო უსაფრთხოებას. კერძოდ, შიმშილს, სურსათით ქრონიკულ დაუკმაყოფილებლობას და დაუბალანსებელ კვებას. ამჟამად ყველაზე მეტი მოშიმშილე ცხადია, განვითარებად ქვეყნებში ცხოვრობს, საიდანაც 57 % აზიის, 27% აფრიკის, 11% ლათინური ამერიკის და 5% ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებშია. არსებული პროგნოზებით 2030 წლისთვის მსოფლიოს მოსახლეობა 8 მლრდ-ს გადააჭარბებს. ამ პერიოდისთვის განვითარებულ ქვეყნებში იგი გაიზრდება 13%-ით, განვითარებადში – 82%-ით. კერძოდ, აფრიკაში – 160%-ით, ლათინურ ამერიკაში – 77%-ით, აზიაში – 63%-ით. აბსოლუტურ სიდიდეებში ყველაზე მეტად მოსახლეობის რიცხოვნობა გაიზრდება

აზიაში (1,89 მლრდ-ით), აფრიკაში (0,97 მლრდ-ით), ლათინურ ამერიკაში (0,33 მლრდ-ით) (Давидяну Д. (1999) *Продовольственная безопасность и коммерческие структуры (в условиях Российских реформ)*. Москва. ст. 83). თუ გავითვალისწინებთ, რომ დღეისთვის სურსათის უკმარისობა მისი საჭირო რაოდენობით წარმოების შეუძლებლობით კი არა, მის შესაძენად საჭირო შემოსავლების არ არსებობითაა განპირობებული, ცხადი ხდება, რომ პრობლემა შეიძლება გამწვავდეს, რადგანაც მოსახლეობის ზრდის ტენდენციით გამორჩეული ქვეყნები არ გამოირჩევიან შემოსავლების ზრდითაც.

საქართველო, რომელიც აგრარული ტრადიციების ქვეყანაა და გამოირჩევა აგრარული სექტორის განვითარებისთვის აუცილებელი გეოგრაფიული, ბუნებრივ-კლიმატური და შრომითი მონაცემებით, მზად უნდა შეხედეს მსოფლიო ტენდენციების გამოწვევას, რომელიც საქართველოს აგროპროდუქციის ტრადიციული ბაზრების გვერდით ახალი ბაზრების ათვისების პერსპექტივებზე მიუთითებს. სამწუხაროდ, ამჟამად საქართველო მზად არ არის აღნიშნულ გამოწვევაზე საპასუხოდ. უფრო მეტიც, ქვეყანაში სასურსათო უსაფრთხოების პარამეტრები არადაამაკმაყოფილებელია. ქვეყანაში სასურსათო უსაფრთხოების უზრუნველყოფისთვის კვლავაც განსაკუთრებულ მუქარებად რჩება:

➤ აგრარული სექტორის არაოპტიმალური დარგობრივი სტრუქტურა, მისი მაღალი წილი მშპ-ში;

- აგრარულ სექტორში შრომის მწარმოებლურობის დაბალი დონე;
- ადგილობრივი პროდუქციის დაბალკონკურენტურობა და საგარეო ბაზრებზე გაღწევის სირთულე;
- სურსათისადმი ხელმისაწვდომობის, სურსათის საკმარისობისა და თვითუზრუნველყოფის დაბალი დონე;
- იმპორტირებული სასურსათო პროდუქციის ეკოლოგიურობის დაბალი ხარისხი;
- სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ტექნიკური აღჭურვის დაბალი დონე; ქვეყნის მაღალი დამოკიდებულება სტრატეგიული სურსათის იმპორტზე.

სასურსათო უსაფრთხოების ინდიკატორების დახასიათებისას ვლინდება, რომ ქვეყანაში შექმნილია არასრულყოფილი სიცოცხლისუნარიანობისთვის დამახასიათებელი პირობები. კერძოდ, მიღებული სურსათის ენერგეტიკული ფასეულობის ანალიზისას სახეზეა ნეგატიური პარამეტრები. ერთ სულზე კვების პროდუქტების წლიური მინიმალური მოხმარების ნორმისა და ფაქტიური მოხმარების ოფიციალური მონაცემების დისტრიბუცია გვიჩვენებს რომ მათ შორის მთელი რიგი პროდუქტების მიხედვით ნეგატიური დისპროპორციებია (ცხრილი 8).

**სურსათის წლიური მოხმარების მინიმალური
ფიზიოლოგიური ნორმა და
ფაქტიური მოხმარება საქართველოში**

№	დასახელება	წლიური მოხმარების მინიმალური ფიზიოლოგი- ური ნორმა (კგ)	წლიური მოხმარება ერთ სულზე (კგ)			
			2000 წელი	2003 წელი	2005 წელი	2006 წელი
1	პური და პურპროდუქტები	166	156,1	149,4	152	150,4
2	რძე და რძის პროდუ- ქტები	141	93,7	83,3	82,6	78,6
3	ხორცი და ხორცის პროდუქტები	55	19,5	17,6	16,4	14,9
4	თევზი და თევზის პროდუქტები	10	4,8	3,9	3,5	3,6
5	ბოსტნეული	118	95,5	81	83,5	75,1
6	კარტოფილი	50	51	54	54	51
7	ღობიო	12	6,1	5,0	5,0	5,0
8	ხილი	61	51,0	46,2	40,6	34,1
9	კვერცხი (ცალი)	150	129	113	102,4	60,4
10	შაქარი	15	20,7	23,5	24,1	21,1
11	ზეთი და ცხიმი	12	13,9	12,3	12,4	12,2
12	მარგარინი	2	2,5	2,3	2,3	2,5
13	მარილი	5	5,0	5,0	5,0	5,0
14	ჩაი, ყავა, კაკაო	1	0,6	0,7	0,8	0,8
15	ლეინო (ლიტრი)	12	15,0	-	-	-

ამავდროულად, წარმოდგენილი მაჩვენებლები მრავალმხრივი დასკვნების გაკეთების საშუალებასაც იძლევა. კერძოდ, პურისა და პურპროდუქტების მოხმარების წლიური მინიმალური ნორმის 166 კგ-ის

ნაცვლად ფაქტიური მოხმარება 150,4 კგ-ით შემოიფარგლება. რეალურად ცხადია, ეს უკანასკნელი მნიშვნელოვნად მაღალია. ასევე საეჭვოა, რძისა და რძის პროდუქტების, ხორცისა და ხორცის პროდუქტების, ბოსტნეულის, ხილის, ჩაის, ყავისა და კაკოს მოხმარების ოფიციალური მაჩვენებლები. როგორც ოფიციალური მონაცემებიდან ჩანს, მოხმარების მინიმალურ ფიზიოლოგიურ ნორმისგან ჩამორჩენით ხასიათდება პურისა და პურპროდუქტების (1,1-ჯერ), რძისა და რძის პროდუქტების (1,8-ჯერ), ხორცისა და ხორცის პროდუქტების (4-ჯერ), თევზისა და თევზის პროდუქტების (2,8-ჯერ), ბოსტნეულის (1,6-ჯერ), ლობიოს (2,4-ჯერ), ხილის (1,8-ჯერ), კვერცხის (2,5-ჯერ), ჩაის, ყავისა და კაკოს (1,25-ჯერ) მოხმარების პარამეტრები. მინიმალურ ფიზიოლოგიურ ნორმას ემთხვევა მარილის, ხოლო აჭარბებს კარტოფილის (1,02-ჯერ), შაქრის (1,4 -ჯერ), ზეთის და ცხიმის (1,02-ჯერ), მარგარინის (1,25-ჯერ) მოხმარების მაჩვენებლები.

ჩვენი აზრით, რეალობაში აღნიშნული მაჩვენებლები უფრო პოზიტიურია. ამასთანავე, დამაფიქრებელია რძის და რძის პროდუქტების, თევზისა და თევზის პროდუქტების, კვერცხის მოხმარების კლების ტენდენცია, რომლის პარალელურად მოსახლეობის რაციონის სტრუქტურაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს პური და პურპროდუქტები (50%-მდე). რაციონში ასევე ძირითადი წილი მოდის დაბალი ენერგეტიკული ფასეულობის სურსათზე, რომელზეც მომხმარებლის ბიუჯეტის

მნიშვნელოვანი ნაწილი იხარჯება, მაგრამ მინიმალური ფიზიოლოგიური ნორმის ადეკვატური კალორიების მიღება მაინც ვერ ხერხდება. ცხადია, რომ სახეზეა მოსახლეობისთვის სურსათის საკმარისობისა და ხელმისაწვდომობის დაბალი დონე. მონაცემები ადასტურებენ, რომ ყველა ინდივიდს როდი აქვს საკმარის რესურსები რათა შეიძინოს მისთვის საკმარის რესურსები. კერძოდ, 2006 წლისათვის ერთ სულზე თვითურმა შემოსავლებმა შეადგინა 90,2 ლარი, ხარჯებმა კი – 98,9 ლარი, ე.ი. კელავაც გრძელდება მოსახლეობის გაღარიბების ტენდენცია, სიტუაცია, როცა ხარჯები ამეტებენ შემოსავლებს.

რაც შეეხება მოხმარებული პროდუქციის ეკოლოგიურობის ხარისხს, აღსანიშნავია რომ ადგილობრივი პროდუქციის უკმარისობის პირობებში ქვეყანაში მასიურად შემოედინება უცხოური, ზოგ შემთხვევაში კონტრაბანდული, დაბალი ან სულაც საეჭვო ხარისხის სურსათი, რომელიც შორსმიმავალ საფრთხეს შეიცავს მოსახლეობისთვის.

სურსათის საკმარისობასთან და ხელმისაწვდომობასთან ერთად სასურსათო უსაფრთხოების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პარამეტრად თვითუზრუნველყოფა გვევლინება.

არსებული მონაცემებით ქვეყანაში პოზიტიური პარამეტრებია მიღწეული სიმინდით (100%), კარტოფილით (104%) თვითუზრუნველყოფის მხრივ, მაგრამ დანარჩენი კვების პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფის პარამეტრები ნეგატიურია, განსაკუთრებით

დაბალია თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლები სტრატეგიულ კეების პროდუქტებთან მიმართებაში – მარცვლეული (50%), ხორბალი (22%), ხორცი (78%). ცხადია, რომ აღნიშნული პროდუქტებით თვითუზრუნველყოფაზე აქცენტირება კონტრეფექტიანი იქნება, კონკურენტ კეყენებში წარმოების მაღალი ტექნოლოგიური დონისა და სუბსიდირების მნიშვნელოვანი წილის გამო, ამასთანავე პარადოქსულია, თუ რატომ აქვს საქართველოს თვითუზრუნველყოფისა და სულზე მოხმარების ასეთი დაბალი მაჩვენებლები იმ პროდუქტებში, რომლების წარმოებაშიაც შეფარდებით უპირატესობას ფლობს (ხილი, ბოსტნეული), ასევე თევზისა და თევზის პროდუქტების, კეერცხის, ჩაის, ლობიოს მოხმარებაში. აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის, ფერმერთა საშუალო ფენის ჩამოყალიბების, ფერმერული კოოპერაციის სტიმულირების, აგრომეწარმეთა დაფინანსების ეფექტური პროგრამების განხორციელების აუცილებლობას.

თვითუზრუნველყოფის ასეთი დაბალი დონის ნეგატიურობას კიდევ უფრო ამძაფრებს იმპორტული სასურსათო საქონლის უმეტესწილად დაბალხარისხოვნება და ეკოლოგიურად არასაიმედოობა. მიუხედავად იმისა, რომ წესით ისინი სამამულო საქონელს კონკურენციას ვერ უნდა უწევენ, რეალობაში საპირისპირო სურათი გვხვდება: ძირითადად დაბალი ფასების გამო, ისინი აქტიურად

წუშლიან ხელს სამამულო პროდუქციის რეალიზაციას.

აღნიშნულ პრობლემას მჭიდროდ უკავშირდება ადგილობრივი მწარმოებლების იმპორტისაგან დაცვა. ცხადია, რომ ემო-ში (WTO) გაწეერიანება გარკვეულწილად ზღუდავს განსახორციელებელ ღონისძიებათა არეალს და გამართლებულია ამ მიმართულებით უკანასკნელ პერიოდში საბაჟო ტარიფების შემცირების ღონისძიებები. ამავდროულად მანუერიების შესაძლებლობებიც არსებობს, შესაძლებელია განხორციელდეს ღონისძიებები, რომლებიც, უკვე საზღურის გადმოკვეთის შემდეგ, ხელს წუშლიან სამამულო პროდუქციის კონკურენტ, ამავდროულად მასზე დაბალხარისხოვანი პროდუქციის დომინანტობას სამამულო ბაზარზე.

იმისათვის, რომ ქვეყანამ უახლოეს პერიოდში შეძლოს არსებული პოტენციალის გამოყენება და უპასუხოს თანამედროვე მსოფლიოს გამოწვევებს სასურსათო უსაფრთხოების სფეროში, ბოლო წლებში მნიშვნელოვანი პირობები შეიქმნა, რომელთაგან აღსანიშნავია:

- სტაბილური მაკროეკონომიკური გარემო;
- „ათასწლეულის გამოწვევის“ პროგრამის განხორციელების დაწყება;
- ახალი ტექნიკის შემოყვანის, საგზაო და სარწყავი ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის სამთავრობო პროგრამები.

ამასთანავე, აუცილებელია სასურსათო უსაფრთხოების მისაღები ღონის უზრუნველსაყოფად

აგრარული სექტორის განვითარებაში უმნიშვნელოვანეს ამოცანებად განისაზღვროს:

- ◆ აგრარული სექტორის ოპტიმალური დარგობრივი სტრუქტურის ფორმირებისადმი ხელშეწყობა;
- ◆ სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოების ფორსირებული ზრდის კვალობაზე მშპ-ში მისი ხვედრითი წონის 7-9 %-მდე შემცირება;
- ◆ აგრარულ სექტორში შრომის მწარმოებლურობის მინიმუმ 2-ჯერ მაინც ამაღლება;
- ◆ სასურსათო პროდუქციის იმპორტის წილის შემცირება და ექსპორტის წილის მკვეთრი ზრდა.

SUMMARY

History of mankind development evidences that economy is the basis for public life. Functioning of both, economic agents and the state, their participation in economic processes have been permanently improved, depending on the level and nature of these processes.

State regulation of economy is a complex of targeted impacts directed towards effective, stable and fair functioning of the state structures and public organizations, sustainable and safe development of the economy.

Economic role of the state, with development of the society, was characterized with significant changes, it was always adequate to the socioeconomic and political processes characterizing certain epochs, its arsenal was permanently filled with the new methods, instruments and mechanisms.

With strengthening of global trends, individual's condition depends on operation of transnational structures rather than on the national government. Role of the transnational forces in regulation of the political and socioeconomic processes ongoing in the country increases significantly. On the other hand, the levers of the sovereign state are no more able to ensure optimal implementation of the functions of fairness, effectiveness and stability within the local economic system. The national governments are already aware that coordination of its economic system, ability of independent reproduction within its scopes is significantly restricted and therefore, they strive to ensure achievement of relevant development indicators in the space of world economy and thus develop some kind of immunity against undesirable influence of global processes and take

worthy place in the world economy. All this shows that significant transformation of the economic role of sovereign state is expected, as on one hand, intervention into economy applying the traditional methods is counter-effective in many cases, due to the global processes and, on the other hand, taking into consideration the new conditions, it is necessary to fulfill the new functions of coordination of the global and national interests, participation in the international organizations and protection of the national interests.

Regarding the above, at the current stage of development, study of the issues of the national security, determination of the national interests and priorities, consideration of the propositions and support to the formations, which would condition realization of these interests and priorities is of special significance.

Economic security is a significant element of the national security and it consists of the following major components:

- Human security;
- Macroeconomic security;
- Mezo-economic security;
- Microeconomic security;
- Mega-economic security.

For any country, ensuring economic security depends on realization of certain well formulated principles. In our opinion, the most significant, substantial principles are the following:

- ❖ Determination of the long-term strategic goals and interests;
- ❖ Taking into consideration of the development historical challenges and threats.

The most important national interest for Georgia is, provided that its identity is maintained, ensuring high level and quality of life and wealth for each citizen.

In securing the mentioned national interest, in addition to many other factors, special, basic significance is added to achievement of such strategic goals as:

- ❖ **Strengthening of Georgian state;**
- ❖ **Ensuring territorial integrity;**
- ❖ **Fostering and improvement of the civil society**
- ❖ **Achievement of sustainable and safe development in entire territory**

Interests of the country in economic sphere are the part of the national interests of Georgia.

Among key economic interests the following are of significance:

- ❖ **Ensuring of common economic space;**
- ❖ **Ensuring competitiveness of the country;**
- ❖ **Development of Georgia into active subject of the international economy;**
Moving to the sustainable and safe development of the economy.

Among the historical challenges facing Georgia the following are the most important:

- ❖ **Challenge related to globalization process. In particular, prevention of the negative results associated with the mentioned process and use of the positive ones with the maximal effectiveness;**
Challenge related to the localization process. In particular, reasonable control of the processes related to integration in the regional economic alliances;

Challenge related to formation of post-industrial society. In particular, institutional, intellectual and scientific-technological compatibility with the requirements of this society;

The work analyses the functional indicators of economic security: indicators of sustainable development of Georgian economy, Social Security, financial security and food security. On the basis of analysis of these indicators there was established that Georgia can not adequately respond to the objectives of realization of its major national interests, prevention of the historical challenges facing the country or their use for its own benefit. In particular, disruption of one of the basic factors of securing of the most important national interests, the driving force – territorial integrity, occupation of the significant part of the Georgian territory, strengthening of disintegration and separatist trends takes place. It is necessary to avoid / prevent these threats, or objectively existing possibilities of negative impact on the social organism, coming from the current historical challenges and containing harmful charge, in particular, among the **internal economic threats** the following should be specially mentioned:

- ❖ Disruption of common economic space of the country;
- ❖ High level of social differentiation of the population and the trend of poverty growth;
- Low level of the national economy and domestic products competitiveness;
- Low level of innovative and investment activity;
- Low level of socioeconomic development of certain regions of the country, inequality of their development;

Growth of unemployment and fall of labour motivation
Among the **external economic threats** the following could be distinguished:

- ❖ Low attractiveness of the country economy, as well as low competitiveness at the international market; low degree of integration into the world economy;
Technological, management, intellectual and informational incompatibility with the requirements of the international markets;
Poor protection of the economic borders;
Outflow of the capital;
Dependence of the country on import of the number of strategic resources from the foreign countries.

1. ანტონენკო ო., გოგია გ., დარჩიაშვილი დ., თომას დე ვაალი, დევდარიანი ჯ., კოპიტერსი ბ., ლეგეოლდი რ., ნოდია გ., ციურხერი ქ., ელი დამიენ. სახელმწიფოებრიობა და უსაფრთხოება. თბილისი, 2006.
2. ბარათაშვილი ე., დანელია თ., ზარანდია ჯ. რეგიონის რესურსული პოტენციალი და მისი გამოთვლის ეფექტიანობა საბაზრო პირობებში. თბილისი, 2000.
3. ბარათაშვილი ე., ზარანდია ჯ., ციმინტია კ. საქართველოს რეგიონების კონკურენტუნარიანობის შეფასება. ჟურნალი „საქართველოს ეკონომიკა“. 2008, №1.
4. ბასილია, თ., სილაგაძე, ა., ჩიკვაიძე, თ. პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე. თბილისი. 2001.
5. ეთერია ე. რეგიონული ინტეგრაცია მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში.
6. ზარანდია ჯ. საქართველოს რეგიონების ეკონომიკური განვითარების აქტუალური საკითხები. თბილისი, 2002.
7. კაკულია რ. სახელმწიფოს ეკონომიკური როლი და ადგილი თანამედროვე ეპოქაში. შრომების კრებულში: საბაზრო ეკონომიკის ფორმირებისა

და განვითარების პრობლემები ტ. V. თბილისი, 2001.

8. კაკულია რ. საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის თეორიისა და პრაქტიკის პრობლემები. თბილისი. 2003.
9. კვარაცხელია დ. გლობალიზაცია, სუვერენული სახელმწიფო, ეროვნული ეკონომიკა. თბილისი, 2003.
10. კვარაცხელია დ. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტები. თბილისი, 2008.
11. კოდუაშვილი პ. საქართველოს სასურსათო უშიშროების პრობლემები და მათი გადაწყვეტის გზები. თბილისი, 2003. სადისერტაციო ნაშრომი მმდ ხარისხის მოსაპოვებლად.
12. კოდუაშვილი პ. საქართველოს სასურსათო უსაფრთხოება: რეალობა და პროგნოზები. თბილისი, 2004.
13. კორდონიე კრისტოფ. საქართველოს სოფლის მეურნეობისა და სოფლის საზოგადოების განვითარების პერსპექტივები. სამოქმედო გეგმის მონახაზი. ეკონომიკური პოლიტიკისა და სამართლებრივი საკითხების ქართულ-ევროპული ცენტრი. საქართველოს ეკონომიკური ტენდენციები. კვარტალური მიმოხილვა. დეკემბერი 2005.
14. მაკონელი კ., ბრიუ, ს. ეკონომიკისი. ნაწ. I. თბილისი, „საქპროფგამი“.1993.
15. მაღაშხია გ. ეკონომიკურ-ფილოსოფიური ესეები. თბილისი, 2001.

16. მაღაშხია გ. მეტაეკონომიკა, ეკონომიკის ფილოსოფია. თბილისი, 1998.
17. მაღაშხია გ. საქართველოს ეკონომიკა, საუკუნოვანი პანორამის შტრიხები. თბილისი, 2002.
18. მაღაშხია გ. გლობალიზაცია ჩვენს მხარეზე და ჩვენს წინააღმდეგ. გაზ. "განათლება, მეცნიერება, ბიზნესი", 2003 წ. მარტი.
19. მექვაბიშვილი ე. სახელმწიფო და ეკონომიკა. თბილისი.
20. მესხია ი. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფციის მეთოდოლოგიური უზრუნველყოფის საკითხები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პაატა გუგუშვილის სახელობის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. III ტ. 2003.
21. მოდებაძე ნ., გარაყანიძე ზ. სასურსათო უსაფრთხოების ზოგიერთი პრობლემა საქართველოში. თბილისი, 1998.
22. ოთინაშვილი რ. ეკონომიკური უსაფრთხოება. ანალიზის ანტიკრიმინალური ასპექტები. თბილისი, 2005.
23. პაპავა ე. პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა (თეორია და პრაქტიკა). თბილისი, „თსუ“, 2005. 326 გვ.
24. პაპავა ე. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომიკა და საქართველოს ეკონომიკა. თბილისი „საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია“. 2002. 527 გვ.

25. საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია.
26. საქართველოს ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 2002 წლის ინდიკატური გეგმა.
27. საქართველოს ეკონომიკური უსაფრთხოების კონცეფცია. ვ. მელქაძის სახ. სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების ს/კ ინსტიტუტი. თბილისი, 2003.
28. სასურსათო უსაფრთხოების მდგომარეობა საქართველოში. სსდი. 2002 წლის ნოემბერი.
29. საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2005. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი.
30. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო, სტატისტიკის დეპარტამენტი. საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2006. თბილისი, 2007.
31. საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2007. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტრო. სტატისტიკის დეპარტამენტი.
32. სვირავა გ. პოსტკომუნისტური რეგიონების ეკონომიკური უსაფრთხოება: თეორია და პრაქტიკა. თბილისი, 2006.
33. ფუტკარაძე რ. საქართველო-გერმანიის ეკონომიკური თანამშრომლობის პრიორიტეტები. თბილისი, 2006.
34. ყუფუნია გ. საქართველოს ეკონომიკა (მაკრო-ეკონომიკური ასპექტები). თბილისი, 2006.

35. ჩიკვაძე თ. მეთოდური რეკომენდაციები ეკონომიკური უსაფრთხოების პროგრამის შესამუშავებლად. სერპსკი-ს შრომების კრებული, VII ტ. 2003.
36. შენგელია თ. მაკროეკონომიკური ანალიზის ონტოლოგია. (კლასიკოსებიდან კეინსიანელებისაკენ). თბილისი. 2001.
37. შონია დ. მარკეტინგი. თბილისი, 2006.
38. ციმინტია კ. სახელმწიფოებრივი რეგულირების თავისებურებანი აგროსამრეწველო კომპლექსში. აგრარული მეცნიერების პრობლემები. სამეცნიერო შრომათა კრებული XXV. თბილისი, 2003.
39. ციმინტია კ., ჭანია მ. შინამეურნეობები და ეკონომიკური უსაფრთხოების ინდიკატორები. თბილისი, „უნივერსალი“. 2005.
40. ჭაბაშვილი მ. უცხო სიტყვათა ლექსიკონი. თბილისი. 1973.
41. ჭანია მ. ეკონომიკური ზრდისა და საგადასახდლო ბალანსის პრობლემები პოსტკომუნისტურ საზოგადოებაში (საქართველოს მაგალითზე). თბილისი, 2004.
42. ჭითანავა ნ. საბაზრო ეკონომიკის რეგულირება (ორგანიზაციული პრობლემები) ნაწ. I. თბილისი, 1995.
43. ჭითანავა ნ., თაკალანძე ლ. სოციალური ეკონომიკა. ფორმირება და განვითარება. თბილისი, 2008.

44. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. II ნაწილი. თბილისი. 1999.
45. ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. III ნაწ., თბილისი. 2001.
46. ჯანჯღავა ჯ. ეკონომიკური ზრდა – ეკონომიკური პოლიტიკის უმთავრესი პრიორიტეტი. ურ. „სოციალური ეკონომიკა“. 2007, №3.
47. Global Competitiveness Report 2006-2007.
48. Robinson, J. Collected Economic papers. vol.I. 86. Oxsford. 1966.
49. Абалкин, А. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение.Ж. «Вопросы экономики», 12, 1994.
50. Бем-Баверк Е. основы теории ценности хозяйственных благ. <http://e2000.kyiv.org/>
51. Блауг, М. Экономическая мысль в ретроспективе. М., Дело. 1994.
52. Брегель, Э. Критика буржуазных учений об экономической системе современного капитализма. М. 1972.
53. Гэлбрейт Дж.К., Экономические теории и цели общества. <http://e2000.kyiv.org/>
54. Государство и рынок: Американская модель. Под ред. М. Портного и В. Супяна. М., 1999.
55. Давидянц Д. Продовольственная безопасность и коммерческие структуры (в условиях Российских реформ). Москва, 1999.

56. Джон Бейтс Кларк. Распределение богатства.
<http://e2000.kyiv.org/>
57. Кене, Ф. Избранные экономические произведения. М.,
соцэкиздат. 1960.
58. Кейнс, Дж. Общая теория занятости, процента и
денег. М. 1949.
59. Кондратьев, Н. Избранные сочинения. М., Экономика.
60. Людвиг фон Мизес. Индивид, рынок и правовое
государство. СПб., 1999.
61. Моисеев, С. Взлёт и падение монетаризма. Ж.
«Вопросы экономики», №9, 2000.
62. Нуреев, Р. Курс микроэкономики.. М., 2001.
63. Нуреев, Р. Теория общественного выбора. Ж.Вопросы
экономики, 10, 2002.
64. Нуреев, Р. Теория развития: Дискуссия о внешних
факторах стран рыночной экономики. Ж. « вопросы
экономики», №7, 2000.
65. Жан-Батист Сэй. Трактат о политической экономии.
<http://e2000.kyiv.org/>
66. Олейников Е.А. Основы экономической
безопасности. (Государство, регион, предприятие,
личность). 1997.
67. Петров, А. (Ред.) Государственное регулирование
экономики. Ч. I. СПб., 1999.
68. Петров, А. (Ред.) Государственное регулирование
экономики. Ч. I. СПб., 2000.
69. Поланьи, К. Саморегулирующийся рынок и
фиктивные товары: труд, земля, деньги. т.1. М.1993.
70. Рай Ф. Харрод. К теории экономической динамики.
<http://e2000.kyiv.org/>

71. Самуэльсон П., Нордхаус В. Экономика. ст. 799. М., Бином-КноРус. 1997.
72. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие. Книга четвертая. 2002.
73. Сенчагов В. Экономическая безопасность как основа обеспечения национальной безопасности России. Ж. Вопросы экономики, 8, 2001.
74. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Т.2. 1935.
75. Циминтия К., Лачкепиани Т., Никабадзе Г. Индикаторы продовольственной безопасности и проблемы ее обеспечения в Грузии. ИЗВЕСТИЯ Государственного Аграрного Университета Армении. №36 2007.
76. Шамхалов Ф. Государство и экономика. Власть и бизнес. М., 1999ю
77. Эрхард Л. Благосостояние для всех.
<http://e2000.kyiv.org/>
78. Ядгаров, Я. История экономических учений. М..1999.
79. <http://www.geplac.org/>
80. www.statistics.ge
81. <http://www.mof.ge/>
82. <http://www.economy.ge/>
83. <http://e2000.kyiv.org/>

კახაბერ ციმინტია – ეკონომიკის დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. წალენჯიხის მუნიციპალიტეტის გამგებლის მოადგილე.

დაიბადა 1970 წელს წალენჯიხის რაიონის ქალაქ ჯვარში. 1987 წელს დაამთავრა ქ. ჯვარის II საშუალო სკოლა. 1993 წელს საქართველოს აგრარული უნივერსიტეტი

სამსახურებრივი გამოცდილება:

1. *ეკონომიკური განვითარების სამინისტროსთან არსებული სოციალურ-ეკონომიკური და რეგიონული პრობლემების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი:*

ეკონომიკური რეფორმების განყოფილების უფროსი ლაბორანტი (1993-1995 წწ.), უმცროსი მეცნიერ-მუშაკი (1995-1997 წწ.), უფროსი მეცნიერ-მუშაკი (1997-1998 წწ.).

მართვის ორგანიზაციის განყოფილების უფროსი მეცნიერ-მუშაკი (1998 წ.), წამყვანი მეცნიერ-მუშაკი (1998-2001 წწ.).

რეგიონული პრობლემების განყოფილების გამგე (2001 წ.)

მიკროეკონომიკური პრობლემების განყოფილების გამგე (2001-2003 წწ.).

ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული კვლევის ცენტრის დირექტორის მოადგილე (2003-2004 წწ.).

ეკონომიკური უსაფრთხოების სტრატეგიული კვლევის ცენტრის დირექტორი (2004-2005 წწ.).

2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი:

წარმოების ეკონომიკისა და მართვის კათედრის მასწავლებელი. 1995-1999 წწ.

წარმოების ეკონომიკისა და მართვის კათედრის დოცენტის მ. შ. 1999-2001 წწ.

მიკროეკონომიკის კათედრის დოცენტი. 2001-2005 წწ.

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანის მოადგილე. 2005-2007 წწ.

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ხარისხის უზრუნველყოფის სამსახურის უფროსი. 2007 წ.

სოხუმის უნივერსიტეტის საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურის უფროსი სპეციალისტი. 2008 წ.

ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი. 2005 წ.-დან დღემდე

3. საქართველოს საბაჟო აკადემია. დოცენტი. 2002-2006 წწ.

4. საქართველოს პარლამენტის ეკონომიკური პოლიტიკის კომიტეტი: მოწვეული სპეციალისტი. სამეცნიერო-საკონსულტაციო საბჭოს წევრი. 2002-2003 წ.

5. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი: ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის დეპარტამენტის მოწვეული სპეციალისტი. 2007-2008 წწ.

6. საქართველოს დავით აღმაშენებლის სახელობის უნივერსიტეტი: ასოცირებული პროფესორი. 2006-2008 წწ.

7. წალენჯიხის მუნიციპალიტეტის გამგეობა: გამგებლის მოადგილე 2008 წ-დან დღემდე.

ავტორია 40-ზე მეტი სამეცნიერო ნაშრომის. მათ შორის სახელმძღვანელოების „მიკროეკონომიკაში“ და „აგრარული სექტორის ეკონომიკაში“.

1998 წელს აქტიური სამეცნიერო საქმიანობისა და მიღებული მნიშვნელოვანი სამეცნიერო შედეგებისათვის დაენიშნა საქართველოს პრეზიდენტის სტიპენდია.